

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Danijel Bačan

**FORMIRANJE I KOMPARACIJA SCENARIJA
GEPOLITIČKOG RAZVOJA ZAPADNOG BALKANA**

Zagreb, 2021.

Ovaj rad izrađen je na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Stiperskog te je predan na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2020./2021., u mjesecu tridesete obljetnice donošenja Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske.

POPIS KORIŠTENIH KRATICA

1. BCBP - Beogradski centar za bezbednosnu politiku
2. BiH - Bosna i Hercegovina
3. CEFTA - *Central European Free Trade Agreement* (Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini)
4. EGEA - *European Geography Association* (Europsko udruženje geografa)
5. EU - Europska unija
6. FPZG - Fakultet političkih znanosti
7. FYROM - *Formal Yugoslav Republic of Macedonia* (Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija)
8. HDZ - Hrvatska demokratska zajednica
9. KiM – Kosovo i Metohija
10. NATO - *North Atlantic Treaty Organisation* (Sjevernoatlantski savez)
11. RS - Republika Srpska
12. SAD - Sjedinjene Američke Države
13. SSSR - Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
14. UAE - Ujedinjeni Arapski Emirati
15. UK - Ujedinjena Kraljevina
16. UN - Ujedinjeni narodi
17. WB6 - *Western Balkans 6* (Šest država Zapadnog Balkana)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1. 1. Svrha i predmet istraživanja.....	2
1. 2. Prethodna istraživanja.....	2
1. 3. Ciljevi, zadaci i hipoteze istraživanja.....	3
2. METODOLOGIJA	4
2. 1. Metoda ankete.....	4
2. 1. 1. Ispitanici.....	5
2. 2. Delfi metoda.....	6
2. 3. Metoda scenarija.....	7
3. TEORIJSKI OKVIR	8
3. 1. Geopolitika.....	8
3. 2. Zapadni Balkan.....	10
3. 2. 1. Određenje balkanske geopolitike i naziva.....	10
3. 2. 2. Određenje pojma Zapadni Balkan.....	13
4. REZULTATI ANKETE	16
4. 1. Geopolitičko određenje.....	16
4. 2. Političko određenje.....	18
4. 3. Vojno određenje.....	22
4. 4. Određenje odnosa s drugim državama.....	25
4. 4. 1. Regionalne organizacije.....	25
4. 4. 2. Utjecaji pojedine države.....	27
4. 5. Određenje percepcija prema drugim državama.....	33
5. REZULTATI DELFI METODE	36
5. 1. Geopolitički položaj Zapadnog Balkana.....	36
5. 2. Politička budućnost.....	37
5. 3. Vojna budućnost.....	38
5. 4. Budućnost regionalne suradnje i utjecaja drugih država.....	40
5. 5. Poželjnost drugih država i geopolitika Hrvatske.....	42
6. FORMIRANJE SCENARIJA GEOPOLITIČKOG RAZVOJA	44
6. 1. Scenarij „Euroatlantska integracija“.....	44

6. 2. Scenarij „Status quo“.....	46
6. 3. Scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“	47
7. KOMPARACIJA SCENARIJA GEOPOLITIČKOG RAZVOJA.....	49
8. RASPRAVA.....	55
9. ZAKLJUČAK.....	59
ZAHVALA.....	62
LITERATURA.....	63
IZVORI.....	67
SAŽETAK.....	68
SUMMERY.....	69
PRILOZI.....	70
ŽIVOTOPIS.....	86

1. UVOD

Prilikom uspostave mira nakon Drugog svjetskog rata Winston Churchill rekao je kako je Balkan proizveo više povijesti nego što je može apsorbirati. Pritom aludirajući na razbuktjeli Grčki građanski rat, Churchill je slavodobitno opisao balkansku prošlost, ali predvidio i budućnost. Uistinu, ratovima u 1990-im Balkan ponovno postaje žarište sukoba i stvara novu stranicu povijesti, koja do današnjih dana predstavlja neriješena pitanja. Pitanje je, dakako, što je točno pojam Balkan, koje on područje obuhvaća i je li to općevaljani toponim ili neka sveopća mentalna konstrukcija. Kako bi se izbjegle potencijalne nedoumice u vezi fluidnosti pojma Balkan, u ovom će se radu koristiti konkretniji pojam Zapadni Balkan, koji uključuje Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Kosovo, Sjevernu Makedoniju i Srbiju. Uz navedene države u prostorni obuhvat uzeti će se i Hrvatska jer je ona bila dio Zapadnog Balkana sve do ulaska u EU te će tako dobro poslužiti za dobivanje šire slike, odnosno razvoja nakon napuštanja Zapadnog Balkana. Valja napomenuti kako se riječ *Zapadni* u pojmu također piše velikim slovom zbog dijela naziva, odnosno kada bi se pisala malim slovom označavala bi samo stranu svijeta, a ne i naziv regije. Formiranje današnjeg geopolitičkog razvoja država Zapadnog Balkana počelo je stjecanjem njihovih samostalnosti tijekom proteklih trideset godina, odnosno u slučaju Albanije padom komunističkog režima. Postoje dosta jasna usmjerenja vanjskih politika i geopolitičkog pozicioniranja navedenih država, no u praksi postoji određena praznina u provođenju tih ciljeva. Još je zanimljivije kako se prolaskom vremena počinju sve više preispitivati temelji uspostavljenja težnje k euroatlantskim integracijama, što je zapravo jedna od početnih ideja u formiranju budućnosti, odnosno ovoga istraživanja.

Želja za spoznajom viđenja mlađih generacija o geopolitičkoj budućnosti regije, u kojoj žive, vodila je provođenju ankete, a stručni komentari tih viđenja traženi su pomoću Delfi metode kod uglednih znanstvenika da bi se u konačnici oformili scenariji geopolitičkog razvoja. Kako bi se dobila što šira slika, anketa je dobila međudržavni karakter te je sprovedena na devet geografskih studija u gradovima država Zapadnog Balkana i u Zagrebu. Također, referentni ispitanici Delfi metode dolaze iz više država regije. Sam rad je, dakle, podijeljen na više izrazito povezanih dijelova. Prije svega riječ je o objašnjenju same metodologije istraživanja, nakon toga dan je opći teorijski okvir teme istraživanja te su u konačnici predstavljeni rezultati ankete i Delfi metode što je vodilo formiranju i komparaciji geopolitičkih scenarija. Osnovno istraživačko pitanje bilo je kakvu geopolitičku budućnost očekuje Zapadni Balkan.

1. 1. Svrha i predmet istraživanja

Neupitno je kako svijet krajem Hladnog rata izlazi iz dipolnog geopolitičkog sustava Sjedinjenih Američkih Država i SSSR-a te većinski ulazi na narednih 20 godina u monopol SAD-a u vidu geopolitičkog utjecaja. Ipak, posljednjih desetak godina dolazi do multipolarizacije geopolitičkog svijeta u vidu rasta utjecaja drugih država izuzev SAD-a. Područje Zapadnog Balkana na Zagrebačkom samitu se 2000. godine jasno usmjerava euroatlantskim integracijama, no razvojem novih geopolitičkih odnosa u svijetu to usmjerene kao da slabi. Svrha je ovog istraživanja dati prilog poznavanju mogućih scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana u novim okolnostima multipolarnog svijeta. Predmet je istraživanja formiranje geopolitičkih scenarija razvoja te njihova komparacija, a sve to uz pomoću anketnog upitnika i mišljenja dobivenih u Delfi metodi.

1. 2. Prethodna istraživanja

Prostor je tzv. Balkana uvijek aktualna tema za istraživanje, no do sada nije proveden značajniji broj istraživanja, nego je više objavljeno preglednih radova i knjiga vezanih uz balkanski prostor. Slobodno se može reći kako je kapitalno djelo o Balkanu *Imaginarni Balkan*, autorice Marije Todorove iz 2015. godine. Uzimajući konkretno prostor Zapadnog Balkana u obzir, gleda se na dvije knjige Anđelka Milardovića (2000, 2009): *ZAPADNI BALKAN - Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije* i *Zapadni balkon*. Prva knjiga je, također, kapitalno djelo za geopolitiku Zapadnog Balkana jer detaljno prikazuje početak euroatlantskih integracija regije, dok potonja govori s određenom dozom ironije o odnosu EU-a i Zapadnog Balkana. Djelo blizu temi samog rada je i autorice Katarine Luketić: *Balkan: od geografije do fantazije* iz 2013. godine. Zanimljivo je za primijetiti kako se većinski pojam Zapadni Balkan ponajprije veže uz knjige i radove (geo)političke i kulturne naravi što je izravna konotacija na njegovu izvornost, kreiranu od strane Europske unije s ciljem objedinjavanja država u njihovom putu integracije.

Djela o geopolitici je mnogo i postoji puno literature, ponajprije na engleskom jeziku, no posljednjih godina i na hrvatskom. Radovan Pavić „otac“ je hrvatske geopolitike i kao takav pisao je o geopolitičkoj teoriji u više radova. Zlatno doba hrvatske geopolitike veže se uz Pavićeve radove iz 1971., 1973. i 1987. godine. Pavićevu tradiciju nastavljaju radovima Mladen Klemenčić (1995), Vlatko Cvrtila (2004), Zoran Stiperski (2015) i Marta Zorko (2018). Mnogo je radova, uz spomenute knjige, o geopolitici Zapadnog Balkana nastalo u novije vrijeme, pa se tom regijom i utjecajem drugih država na nju bavi Polović i Dujić Frlan (2019), pozicioniranjem Hrvatske prema

Zapadnom Balkanu bavi se Slukan Altić (2009) i Tomac (2005), Kurečić te Crljenko (2013) bave se pak promjenom geopolitičke slike Hrvatske ulaskom u EU itd. Laura Šakaja (2001, 2019) istraživala je percepciju zagrebačkih gimnazijalaca prema samom Balkanu. Nakić (2013) piše o pojedinačnom putu zapadnobalkanskih država u EU-u, Babić (2018) o izazovima geopolitike Balkana itd.

Osim u znanstvenim krugovima geopolitika Zapadnog Balkana česta je tema medija te postoje brojne geopolitičke analize na portalima: *Geopolitika.news*, *Aljazeera Balkans*, *Deutsche Welle* i dr. Što se tiče izučavanja geopolitike Zapadnog Balkana na sveučilištima, to je ponajprije vezano uz kolegij Politička geografija na skoro svakom studiju geografije u regiji. Nadalje, fakulteti političkih znanosti, također, često imaju kolegij Geopolitika unutar kojeg postoji dio posvećen Zapadnom Balkanu. Politička geografija većinom se veže uz geografske studije te je to kolegij treće ili četvrte godine studija ovisno o državi Zapadnog Balkana. Geopolitika se većinom odnosi na politološke studije i dolazi na prvim godinama studija. Također, geopolitika i Zapadni Balkan izučavaju se i na studijima međunarodnih odnosa.

1. 3. Ciljevi, zadaci i hipoteze istraživanja

Osnovni ciljevi ovog rada su:

1. prikazati geopolitički razvoj (položaj) Zapadnog Balkana
2. dobiti mišljenja o geopolitičkim aspektima Zapadnog Balkana pomoću ankete i Delfi metode
3. formirati moguće geopolitičke scenarije razvoja Zapadnog Balkana
4. komparirati geopolitičke scenarije razvoja Zapadnog Balkana.

Prema osnovnim ciljevima formiraju se i osnovni zadaci rada:

1. teorijski predstaviti geopolitički razvoj (položaj) Zapadnog Balkana
2. teorijski i empirijski formirati scenarije geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana
3. teorijski i empirijski komparirati scenarije geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana.

U konačnici, tijekom istraživačkog postupka ispitane su postavljene hipoteze:

1. Zapadni Balkan nema povoljan geopolitički položaj.
2. Područje Zapadnog Balkana jasno je umjereno euroatlantskim integracijama.
3. Beogradski i banjalučki ispitanici skloniji su razvoju neutralnosti (političkoj i vojnoj) nego euroatlantskim integracijama, a tiranski i prištinski ispitanici najviše izražavaju želju za članstvo u EU-u i NATO-u.

4. Ispitanici Sarajeva, Zagreba, Nikšića, Skoplja i Mostara načelno će podržati euroatlantske puteve svojih država, odnosno regije.
5. Najveći utjecaj na Zapadni Balkan imaju redom EU, SAD, Rusija, Kina, Turska.
6. Postoji jasna orijentiranost Zapadnog Balkana ka državama Zapadne i Srednje Europe glede utjecaja, želje za preseljenjem, ekonomske pomoći i općenite suradnje.
7. U formiranim scenarijima geopolitičkog razvoja najviše će biti sklonosti prema održavanju tzv. *statusa quo* u Zapadnom Balkanu.

2. METODOLOGIJA

Za potrebe istraživanja korištena je metoda ankete, Delfi metoda i metoda scenarija. Također, uz primarno dobivene podatke korišteni su i sekundarni, koji su dobiveni prvenstveno iz prethodno navedene literature, kako bi se sastavio teorijski okvir samog istraživanja i dobilo polazište za primjenu navedenih metoda istraživanja. Najviše se pažnje pridavalo raznim geopolitičkim analizama Zapadnog Balkana. U svrhu izvođenja zaključka i potvrđivanja, odnosno opovrgavanja hipoteza korištene su induktivne i deduktivne analize dobivenih rezultata.

2. 1. Metoda ankete

Anketa je provedena *online* preko platforme Microsoft Teams u periodu od 5. travnja do 18. travnja 2021. godine. Anketiranje preko *online* servisa izabrano je prvenstveno zbog epidemioloških mjera uzrokovanih pandemijom COVID-19 te zbog nemogućnosti putovanja u svih devet gradova ispitanika. Kao što je već spomenuto, anketa je provedena u sedam država, odnosno devet gradova zbog odabira triju studija geografije u Bosni i Hercegovini kao prikaza triju konstitutivnih naroda i njihova razilaženja u pogledu geopolitike među entitetima, odnosno narodima. Anketni upitnik sastojao se od 14 pitanja, i to 12 zatvorenog tipa i dvaju otvorenog pitanja. Upitnik je konstruiran načelno po principu da dva pitanja predstavljaju jednu temu, koje su predočene u poglavlju Rezultati ankete. Svaki anketni upitnik preveden je na jezik ispitanika, pa je tako ukupno anketa prevedena s hrvatskoga jezika na pet jezika: albanski, bosanski, crnogorski, makedonski i srpski. Anketni upitnik na hrvatskom jeziku nalazi se u Prilozima. Rezultati ankete analizirani su u Microsoft Excelu, a kartografski prilozi izrađeni su u ArcMap 10.7. programu. Prije samog provođenja anketnog istraživanja provedeno je kontrolno anketiranje među studenskom populacijom različitog usmjerenja (devet ispitanika). Utvrđeno je kako ne postoji nerazumnost u pitanjima te kako je prosječno vrijeme rješavanja pet minuta.

2. 1. 1. Ispitanici

Ispitanici su, dakle, studenti geografskih usmjerenja iz osam gradova Zapadnog Balkana i Zagreba. Kad se govori o geografskom usmjerenju gleda se prema tome da studenti po završetku studija dobiju titulu magistra geografije ili magistra edukacije geografije što je u principu zajedničko svim studijima. Naravno postoje razlike od grada do grada u vidu naziva studija, odnosno različitog usmjerenja na diplomskoj razini te stoga ne postoji potpuna podudarnost u svim geografskim studijima. Studenti geografije kao ispitanici odabrani su ponajprije radi njihove lakše dostupnosti. Naime, postoji Europsko udruženje geografa - EGEA (*European Geography Association*), koje ima svoje entitete kao gradove studija geografije, a upravo sedam gradova ispitanika ima svoju podružnicu EGEA-e. Pomoću javljanja na Facebook profil pojedinog EGEA entiteta lako se stupilo u kontakt sa studentima pojedinog grada te im je prosljeđen anketni upitnik. Priština i Tirana nemaju svoj EGEA entitet te se do njihovih ispitanika došlo posredstvom profesora dr. sc. Arsima Ejupija, koji je prosljedio anketni upitnik studentima. U konačnici, uzorak je neprobabilistički, prigodni te se odnosi na pristupačniji dio osnovnog skupa.

Originalna namjera bila je anketirati 40 do 50 ispitanika po pojedinom gradu što bi u konačnici vodilo prema ukupno 400-tinjak ispitanika. Tijekom anketiranja dobivene su informacije kako postoje ipak značajnije razlike između broja studenata geografije u pojedinom gradu, odnosno dosta velik raskorak između upisne kvote i upisanih studenata. Anketu je, u konačnici, ispunilo točno 398 ispitanika od čega je 36 % muškog spola, odnosno 64 % ženskog spola. Gledajući dobu strukturu (tab. 1.), prosječna dob je 22,2 godine, najstariji su nikšićki ispitanici, dok su beogradski najmlađi.

Tab. 1. Dobna struktura ispitanika

Godine	Udio ispitanika (%)								
	Priština	Tirana	Skoplje	Beograd	Sarajevo	Mostar	Banja Luka	Nikšić	Zagreb
19	10,5	1,2	5,0	21,3	1,9	0,0	3,1	0,0	14,3
20	10,5	25,9	17,5	29,8	5,6	0,0	6,3	0,0	21,4
21	18,4	32,1	10,0	17,0	3,7	30,0	18,8	0,0	33,9
22	13,2	21,0	5,0	10,6	1,9	15,0	3,1	6,7	10,7
23	15,8	11,1	10,0	12,8	13,0	40,0	28,1	3,3	16,1
24 i više	31,6	8,6	52,5	8,5	74,1	15,0	40,6	90,0	3,6
Ukupno	100	100,0	100,0	100,0	100	100,0	100,0	100,0	100,0
Prosječna dob	22,08	21,41	22,55	20,89	23,41	22,40	22,69	23,83	21,04

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

2. 2. Delfi metoda

Amerikanci Olaf Helmer i Norman Dalkey prvi su predstavili Delfi metodu 1950-ih, i to u sklopu svojeg rada za RAND Corporation, tvrtku namijenjenu izradi dugoročnih prognoza i scenarija ponajviše za Američko ratno zrakoplovstvo (Linstone i Turoff, 2011). Sama metodadosta je jednostavna, a funkcionira kao tehnika prikupljanja i korištenja mišljenja stručnjaka (znanstvenika) primjenom upitnika. Temeljne postavke su očuvanje anonimnosti ispitanika stručnjaka i ponavljanje krugova ispitivanja većinom do donošenja određenog konsenzusa (Linstone i Turoff, 2011). Ipak, u novije vrijeme javlja se ideja upravo o važnosti različitog mišljenja, što daje puno širu sliku u istraživanju, dok se konsenzusom gubi ta širina. U ovom radu primijenit će se upravo opcija zadržavanja različitih mišljenja, što će se najbolje vidjeti u završnom krugu. Nadalje, u početku metoda nije doživjela određeni odjek, no objavom knjige *The Delphi Method: Techniques and Applications*, 1975. godine, autora Harloda Linstonea i Murraya Turoffa, ona doživljava streloviti rast u korištenju. Važno je za ovaj rad što Delfi metoda pruža mogućnost povezivanja s drugim metodama, u slučaju ovog rada s metodom ankete i u završnom krugu s metodom scenarija (Rowe i Wright, 2011). Broj ispitanika varira od 10 do 20, a ispitanici komuniciraju samo s istraživačem. U prvim primjenama metode ona se koristila u vojne svrhe, pa u političke i ekonomske da bi na kraju našla primjenu u brojnim sferama društva (Eret, 2017).

U ovom je radu Delfi metoda primijenjena kroz dva kruga upitnika. Prvi upitnik temeljio se na rezultatima dobivenim u anketnom istraživanju i njihovoj kvalitativnoj i kvantitativnoj obradi, a drugi je bio rezultat kvalitativne obrade odgovora dobivenih u prvom krugu i formiranja scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana. U prvom krugu na upitnik je odgovorilo 18 ispitanika u periodu od 28. travnja do 7. svibnja 2021. godine. U završnom, drugom krugu ispunjeni je upitnik poslalo 14 ispitanika u periodu od 12. svibnja do 21. svibnja 2021. godine. Sva komunikacija s ispitanicima vršena je putem elektroničke pošte te se do ispitanika dolazilo metodom snježne grude. Što se tiče strukture ispitanika, prvi krug ispunilo je sedam znanstvenika izvan akademske zajednice: četvero iz Hrvatske, po dvoje iz Srbije te jedan iz Crne Gore. Ostalih 11 ispitanika bili su sveučilišni profesori, i to njih sedam iz Hrvatske, po jedan iz Albanije, BiH, Kosova i Sjeverne Makedonije. Svi odabrani ispitanici upoznati su s tematikom istraživanja što se i vidjelo u njihovim odgovorima. Drugi krug ispunilo je pet znanstvenika izvan akademske zajednice i devet sveučilišnih profesora te je u oba slučaja bilo po dvoje manje iz Hrvatske.

2. 3. Metoda scenarija

Riječ *scenarij* označuje više pojmova u hrvatskom jeziku, a većinom se pridaje značenje scenarija kao detaljnog opisa radnje filma ili drame, dok se tek ponekad na scenarij gleda kao na neki „plan za budućnost“. Povijest scenarija seže još iz antike, a među poznatijima su Platonovi scenariji idealne države (Radeljak Kaufman, 2016). Ljude je uvijek zanimalo što će se dogoditi u budućnosti te su nastojali na različite načine razviti opcije budućeg razvoja bilo države ili bilo čega drugog. Bilo je potrebno dosta vremena da se razvije ono što se danas prepoznaje kao metoda scenarija, a prvi su ju počeli primjenjivati pruski vojnici u vojnim strategijama 19. stoljeća (Bradfield i dr., 2005). Ozbiljniji razvoj bilježi se od Drugog svjetskog rata, a definicija, koja je djelom aktualna i danas, najbolje opisuje metodu kao „hipotetične sljedove događaja osmišljene sa svrhom usmjerivanja pozornosti na uzročne procese i točke donošenja odluke“ (Kahn i Wiener, 1967, 6, prema Radeljak Kaufmann, 2016, 46). Metoda scenarija pronašla je široku primjenu u raznim ljudskim djelatnostima, a mnogostruko se primjenjivala u određivanju brojnih budućih vojnih, političkih, gospodarskih i drugih razvoja (Radeljak Kaufmann, 2016). Glede podjele scenarija prema tipologiji prevladava određeni metodološki kaos jer se tijekom vremena razvilo više podjela i samih ideja zbog spomenutog višestrukog korištenja. Radeljak Kaufmann (2016) sumira podjele više autora i analizom dijeli scenarije u pet kategorija: 1. eksplorativni, deskriptivni, prognozirajući – normativni, anticipativni, retroprognozirajući scenariji, 2. kvalitativni – kvantitativni scenariji, 3. stručni – participativni scenariji, 4. osnovni – upravljački scenarij i 5. ostali tipovi scenarija. Svrha izrade scenarija odnosi se prije svega na sagledavanje sadašnjih ili prošlih procesa na što se nadovezuje promišljanje o budućem ili trenutnom razvoju bilo kroz kvantitativne ili kvalitativne pokazatelje (Radeljak Kaufmann, 2016).

U ovom istraživanju odabran je prognozirajući oblik scenarija, koji se kao i prethodna dva u prvoj kategoriji temelji na analizi postojećeg stanja i trendova s ciljem ispitivanja mogućih razvojnih tokova u budućnosti (Radeljak Kaufmann, 2016). Kako je cilj predstaviti najvjerojatnije oblike budućeg geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana, ovaj oblik scenarija pruža upravo najbolju mogućnost kombinacije sadašnjih stavova anketnih ispitanika i komentara iz prvog kruga Delfi metode s mogućim razvojnim geopolitičkim tokovima u regiji. Kvaliteti scenarija značajno pridonosi i različitost država stanovanja obiju vrsta ispitanika što pruža mogućnosti za stvaranje široke geopolitičke predodžbe regije. U konačnici su formirana tri scenarija i izvršena je komparacija istih te je sve detaljno predstavljeno u šestom i sedmom poglavlju ovoga rada.

3. TEORIJSKI OKVIR

3. 1. Geopolitika

Etimološki gledano riječ *geopolitika* sastoji se od dviju starogrčkih riječi, prva označava zemlju (geo), a druga označava, u točnom prijevodu, poslove polisa (politika). Prvi koji je koristio geopolitiku u određenju navedenih dviju riječi bio je Aristotel, koji je u svojem dijelu *Politika* opisivao odnos broja stanovnika i veličine teritorija na primjeni funkcionalnosti polisa (Zorko, 2018). Ciceron pak smatra da veličina teritorija opravdava širenje Rimske Republike, a slični principi nalaze se i u njemačkoj politici *Lebensraum* (Vitković, 2020). Nakon antičkih vremena geopolitika zamire sve do 19. stoljeća. Friedrich Ratzel 1897. godine objavljuje knjigu *Politische Geographie* u kojoj govori o državi kao organizmu, koji raste, mijenja se i napreduje (evoluiru). Prema Ratzelu granice su samo trenutačne, one su promjenjive i ne predstavljaju nikako krajnji tijek događaja. Upravo je Ratzel tvorac pojma *Lebensraum*, koji je prvotno označavao širenje duhovnog i kulturnog nacionalizma, odnosno prostora na kojem svoj utjecaj šire Nijemci (Cvrtila, 2004). Student profesora Ratzela u Leipzigu bio je i Šveđanin Rudolph Kjellèn, koji je 1899. skovao pojam *geopolitika* i predstavio ga u eseju o švedskim granicama (Zorko, 2018). Kjellèn geopolitiku definira kao „znanost o državi kao geografskom organizmu ili pojavi u prostoru: dakle o državi kao zemlji, teritoriju, području, ili najizrazitije kao zemljištu (prostranstvu)“ (Kjellèn 1943, prema Zorko 2018, 27). Friedrich Ratzel prijateljevao je i s ocem Karla Haushofera i tako posredstvom prenio svoje ideje i na Karla. Priča, nažalost, nije stala samo na idejama jer je većinu Haushoferovih ideja dalje preuzeo Adolf Hitler te vojnom silom pokušao sprovesti ideje *Lebensraum* u stvarnost (Cvrtila, 2004).

Osim njemačke geopolitičke škole postoji ona britanska, odnosno američka. Alfred T. Mahan jedan je od najpoznatijih američkih vojnih stratega kraja 19. stoljeća i kao takav je imao zanimljiva razmišljanja o državama. Prema njemu geografska lokacija, veličina i stanovništvo utječu na državnu sposobnost da postane glavna pomorska sila jer temelj državne moći leži u upravljanju morem (Stiperski, 2015). Drugi važan američki geopolitičar bio je i sam predsjednik Theodore Roosevelt, koji je nastojao pretovariti SAD u „svjetskog policajca“ i ostvariti globalnu dominaciju (Stiperski, 2015). Kjellèn je možda dao ime geopolitici, ali predmet istraživanja dao joj je Britanac Halford J. Mackinder 1904. u članku *The Geographical Pivot of History* u kojem je predstavio teoriju *Heartlanda* - Svjetskog otoka (Cvrtila, 2004). Ovom teorijom predstavlja se mogućnost vladanja svijetom ako se vlada središnjim euroazijskim kopnom. Uzimajući vremenski okvir

nastanka teorije, vidi se jasno pozicioniranje Ujedinjene Kraljevine kao pomorske sile, a Rusije kao kopnene (Stiperski, 2015). U drugom pak članku teorija se razrađuje te se naglašava važnost Istočne Europe kao osvojenog prostora nužnog za uspostavu svjetske dominacije (Zorko, 2018). Slične ideje javljaju se i danas pa se, primjerice, Inicijativom triju mora nastoji ujediniti Istočnu (ali i dijelove Jugoistočne) Europe u nastojanjima protiv Rusije (Kurečić, 2018).

Tijekom Velikog rata geopolitika ponovno zamire, da bi svoj vrhunac doživjela 30-ih godina 20. stoljeća. Originalni njemački naziv *Geopolitik* usadio se u temelje nacističkog pokreta, a spomenuti Haushofer već 1924. godine pokreće časopis *Zeitschrift für Geopolitik* te oko njega okuplja istomišljenike (Vitković, 2020). U povijesti je geopolitika negativno zapisana kao jedan od kumova Drugog svjetskog rata jer su upravo Adolf Hitler, Rudolf Hess i Karl Haushofer na temeljima iskrivljenih geopolitičkih ideja uzrokovali smrt milijuna ljudi (Vitković, 2020).

Nakon Drugog svjetskog rata svijet je ušao u Hladni rat, geopolitika ponovno nestaje sa svjetske pozornice sve do 1970-ih. Sljedeći je veliki geopolitičar Henry Kissinger, koji je bio 1970-ih američki savjetnik za nacionalnu sigurnost, a 1979. u svojim memoarima o Bijeloj kući nanovo opisuje geopolitiku kao ravnotežu snaga između država, ponajprije SAD-a i tadašnjeg SSSR-a (Kurečić, 2002). Događa se veliki odmak geopolitike od subjektivne vezanosti za pojedinu državu i ona polako postaje objektivna znanstvena disciplina koliko je god to moguće. Valja spomenuti još Samuela Huntingtona i njegovu teoriju sukoba civilizacija, koja je 1993. godine postala jedan od temelja post-hladnoratovske geopolitike i određena primjena može se vidjeti i na Zapadnom Balkanu (Stiperski, 2015).

Geopolitika je, dakle, znanstvena disciplina na granici između geografske i političke znanosti. Interdisciplinarna je disciplina zbog prirode objekta koji proučava, a to je odnos je između prostora, moći i stanovništva. Zbog objekta proučavanja geopolitiku se nazivalo i geografijom moći (Kurečić, 2002). Dosljedna definicija geopolitike, kao takva, ne postoji zbog svojeg dugog subjektivnog karaktera što naglašava i Radovan Pavić (1973), najpoznatiji hrvatski geopolitičar. Sama se geopolitika prema Zorko (2018) dijeli na klasičnu i kritičku geopolitiku. Klasična geopolitika obuhvaća razvoj discipline do 1970-ih i obilježena je subjektivnošću, a kritička je ona koja se danas većinski podrazumijeva pod geopolitiku, a riječ o objektivnoj problematizaciji teorijskih postavki, koje dovode u pitanje postojeće strukture moći i znanja (Zorko, 2018). Također, kritizira način na koji tradicionalna geopolitika interpretira političku kartu svijeta.

Geopolitika je od 1990-ih doživjela malu renesansu što u svijetu što u Hrvatskoj i postoji sve veći interes za geopolitičke teme (Cvrtila, 2004).

Za nadodati je još o distinkciji geopolitike od političke geografije, za što je Pavić (1987) predstavio geografsko-političku trijadu. Politička je geografija disciplina, koja postoji u svojem širem i užem obuhvatu, pa tako u širini ona obuhvaća geopolitiku kao svoju subdisciplinu, a u užem smislu ona je zasebna te neovisna o geopolitici (Pavić, 1987). Politička geografija u širem smislu obuhvaća još i geostrategiju, koja označava povezivanje geopolitičkih sadržaja sa vojnim i vojnostrateškim. Geostrategija ponekad se navodi kao subdisciplina geopolitike, a ponekad kao političke geografije (Klemenčić, 1995). Konkretnija distinkcija može se ogledati u tome što politička geografija predstavlja cjelokupno sagledavanje odnosa geografske osnove i politike, dok geopolitika većinski uzima parcijalne dijelove geografske osnove (npr. plin, nafta, pojedina ruda, stanovništvo) i stavlja ih u odnos s politikom (Pavić, 1987).

3. 2. Zapadni Balkan

3. 2. 1. Određenje balkanske geopolitike i naziva

Oronim Balkan vrlo jasno označuje planinu većinski smještenu u Bugarskoj, oko toga nema nikakve dvojbe. Nedoumice se javljaju kada se Balkan koristi kao naziv regije s fluidnim (proizvoljnim) granicama. Sama se etimologija riječi Balkan prema Todorovoj (2015) sastoji od perzijske riječi *balk*, koja označava blato te turskog sufiksa *-an* koji se koristi pri tvorbi umanjena. Osmanlije su, dakle, planinu većinski zvanu Hem, Haemus, Haemi montes i Stara planina preimenovali u Balkan. Pomoću putopisaca i drugih naziv Balkan polako se prenosio u ostatak Europe označavajući pritom puno širi prostor od same planine. Još su antički znanstvenici krivo procijenili kako Stara planina ima položaj od Jadranskog do Crnog mora, no u stvarnosti je ona puno manja (Todorova, 2015). Greška se sustavno prenosila stoljećima, pa je tako 1808. godine Auguste Zeune upotrijebio naziv Balkanski poluotok - *Balkan Halbinsel* (Sekulić, 1999). Osim što je imao pogrešnu predodžbu veličine planine, Zeone je krivo upotrijebio i riječ poluotok jer prema geografskoj definiciji kopnena granica poluotoka mora biti kraća od svake pojedinačne morske granice što nikako nije slučaj na prostoru Balkana. Problemi oko imena tu ne staju jer Theobald Fischer predlaže ime Jugoistočna Europa, što je ponovno razvijeno s njemačke geografske pozicije (Todorova, 2015). Sagledavanjem Europe kao kontinenta javlja se problem definiranja jugoistoka koji bi u tom slučaju bio pomaknut više sjeverno prema Rumunjskoj i Moldaviji.

Razmatrajući sva tri naziva potrebno je navesti i prostor koji (ne)obuhvaćaju. Povijesno gledajući Balkanski je poluotok bio omeđen Crnim, Jadranskim i Egejskim morem, dok je sjeverna granica bilježila izuzetne fluktuacije smještaja (sl. 1.). Ovdje se u obzir treba uzeti i europski odnos prema Osmanskom Carstvu jer je nerijetko Balkan (i njegove izvedenice) bio sinonim za teritorije Osmanlija u Europi. Prije naziva Balkanski poluotok, a i poslije, koristili su se nazivi poput Bliski Istok, Osmanlijska Europa, Islamska Europa itd. (Slukan Altić, 2009). Kako se mijenjala granica Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije, tako se mijenjala i granice Balkanskog poluotoka. Dakle, tijekom 19. stoljeća naziv Balkanski poluotok bio je većinski sinonim za europske teritorije Osmanskog Carstva.

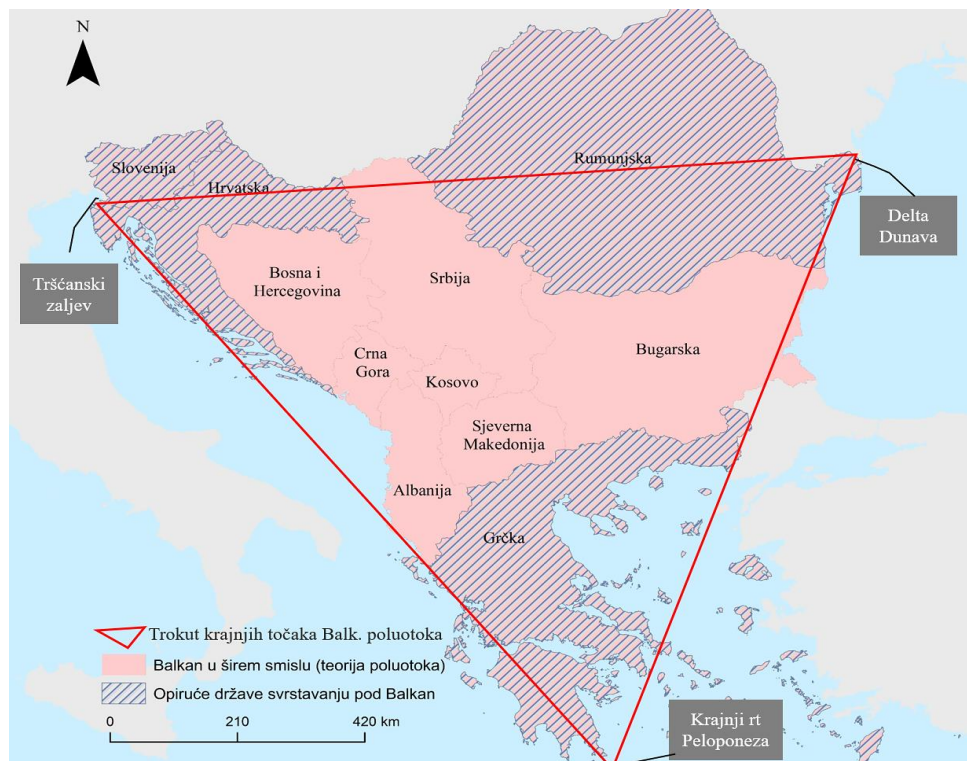
Ulaskom u 20. stoljeće geopolitičke prilike Balkanskog poluotoka iz temelja se mijenjaju. Osmanlijsko Carstvo stoljećima je bilo gotovo jedini geopolitički faktor balkanskog prostora, no Berlinskim kongresom i Sanstefanskim mirom 1878. godine Balkanski poluotok postaje predmetom interesa redom Rusije, pa Njemačke (Todorova, 2015). Počinje novo geopolitičko razdoblje, čije posljedice sežu sve do današnjih dana. Etabliranje naziva Balkan i istoimenog poluotoka doživljava vrhunac, a balkanskim ratovima u potpunosti nestaju nazivi vezani uz orijentalnost Osmanskog Carstva. Balkan sada obuhvaća države nastale osamostaljivanjem od Osmanlija. Veliki njemački kancelar Otto von Bismarck 1888. godine izjavio je kako će sljedeći veliki europski rat početi iz neke proklete gluposti na Balkanu, a priupitan o osvajanju istog područja odgovorio je kako ono nije vrijedno niti jednog pomeranskog grenadijera¹ (Vitković, 2020). Uistinu, svijet je s nevjericom gledao na balkanske ratove i stvorio percepciju divljačkih balkanskih plemena, odnosno bačve (bure) baruta. Novijim geografskim shvaćanjima kako, ipak, nije riječ o poluotoku, taj naziv polako zamire, a prevladavaju Balkan i Jugoistočna Europa. Nakon Prvog svjetskog rata, koji je proročkim Bismarckovim riječima krenuo baš iz Sarajeva, Balkan se našao u francuskoj i britanskoj sferi utjecaja kako ne bi došlo do njemačkih pretenzija na taj prostor (Todorova, 2015). Prethodno spomenute ideje njemačkog *Geopolitik* koncepta 1930-ih predvidjeli su Istočnu i Jugoistočnu Europu kao sferu njemačkog interesa i stvorena je politika prodora na istok - *Drang nach Osten* (Kurečić, 2002). Nakon Drugog svjetskog rata naziv Balkan i Jugoistočna Europa ostali su uprljani krvlju, a pojavom Hladnog rada i komunizma zakratko nestaju iz dnevnih (geo)političkih diskursa.

---

¹ vojnik namijenjen za bacanje ručnih bombi

Zadnje poglavlje balkanske geopolitike počinje 1990-ih te traje i danas, miče se Željezna zavjesa, a na Balkanu počinju ratni sukobi. Nije trebalo puno vremena da se naziv Balkan vrati u žižu svjetske geopolitike i ponovno označi nasilne i ratne narode jugoistoka Europe. Gotovo cijelo desetljeće trajalo je smirivanje sukoba, a prostorni obuhvat (užeg) Balkana polako se suzio na republike bivše Jugoslavije (bez Slovenije i većinski bez Hrvatske). Grčka se odavno ogradila od Balkana, slično je postupila i Rumunjska, dok su Bugarska i Albanija „prihvatile“ Balkan (Stiperski, 2015). Teško je danas govoriti o jakim granicama regije zvane Balkan, jer one često fluktuiraju, odnosno riječ je o vernakularnoj regiji (Fuerst-Bjeliš, 2015). Na slici 1 vidi se složeni prikaz područja Balkan kroz trokut, koji označuje poluotok (Balkan u širem smislu), zatim kroz države, koje bi potpadale pod Balkan gledajući granice poluotoka, a dodatno su označene one koje se ne žele smatrati balkanskima. Sumiranjem više ideja sjeverne granice Balkana dolazi se do linije koja počinje u Tršćanskom zaljevu zatim se nastavlja na Savu kroz više varijanti, a prateći nju nastavlja se na Dunav sve do njegove delte (Slukan Altić, 2009). Glavni je vanjski geopolitički faktor Balkana od 1990-ih Europska unija, a članstvo u njoj cilj je svih država regije. Uz Europsku uniju zadnjih desetak godina jačaju utjecaji drugih država, ponajprije Rusije, Kine i Turske (Polović i Dujić Frlan, 2019). Odnos s EU i utjecaj drugih država bit će objašnjeni u nastavku rada.

Sl. 1. Određenje Balkana kroz teoriju poluotoka i pomoću državnih granica
Izvor: Autor prema Slukan Altić (2009) i Eurostatu (2020)

3. 2. 2. Određenje pojma Zapadni Balkan

Poseban dio tzv. regije Balkan puno je konkretnije određen prostor Zapadnog Balkana. Prvi se put ovaj naziv, također, javio u njemačkoj literaturi, i to 1974. godine u *Novom Ručnom atlasu* izdavačke kuće Mayers iz Njemačke (Sekulić, 1999). Važnost točnog određivanja toponima u prostoru, za Nijemce, uvijek je bilo karakteristično, pa su upravo u tom *Atlasu* navodi podjela Balkana na: Istočno (područje istočno od Karpata), Zapadno (područje Dinarida) i Srednje (područje Srbije, Makedonije i Grčke) područje. Dakle, u prvoj pojavi, Zapadni Balkan je označavao prirodno-geografsku regiju (Sekulić, 1999). Za sljedeću pojavu ovog pojma trebalo je pričekati skoro 30 godina i vidjeti pad komunizma i raspad Jugoslavije. Određenje pojma Zapadni Balkan, u današnjem poimanju, dala je Europska unija 1997. godine donošenjem Politike regionalnog pristupa za zemlje Zapadnog Balkana (Milardović, 2000). Nadalje, veliku važnost u geografskom određenju regije imao je dokument pod nazivom *Uloga unije u svijetu* u čijem se sedmom poglavlju jasno određuju države koje spadaju pod Zapadni Balkan (Slukan Altić, 2009). Države (sl. 2.) su to nastale raspadom Jugoslavije (izuzimajući Sloveniju) te Albanija. Prema Milardoviću (2000) taj je događaj označio prelazak pojma iz virtualno-političkog u jasan geografski definiran pojam.

Sl. 2. Države Zapadnog Balkana i Hrvatska

Izvor: Autor prema De Munteru (2019) i Eurostatu (2020)

Prema pravilu toponomastike, toponim se sastoji od svojeg izraza (jezičnog oblika, toponimskog lika) i svojeg sadržaja (identificiranog objekta ili stvarnosti ili referenta). Tek kada se uspostavi veza između toponimskog lika i referenta nastaje toponim (Zupanc, 2020). Prateći prethodno navedeno pravilo postavlja se pitanje je li Zapadni Balkan toponim. U užem poimanju može se uistinu reći da je riječ o toponimu. Međutim, gledajući širu sliku Zapadni Balkan puno je više od običnog toponima, na razini EU-a on predstavlja cijeli jedan spektar politike proširenja, u svijetu je nerijetko sinonim za mnoge negativne stvari, poput balkanizacije, a stanovnicima tog područja nerijetko predstavlja regiju ili *region* uz koju vežu svoj mentalitet (Nakić, 2013). Postoji, dakle, više tumačenja pojma Zapadni Balkan, osim onog toponimskog.

Sama valjanost imena Zapadni Balkan je dosta diskutabilna. Prije svega tu je veliku ulogu odigrala opća percepcija Europljana prema Balkanu kao ratobornom, divljačkom prostoru, pa se nikako nije moglo govoriti o pridruženju Balkana k jednoj mirnoj i razvijenoj Europi (Milardović, 2000). Nadalje, nije se mogao koristiti niti naziv Jugoistočna Europa jer je Grčka već bila članica EU-a. Rumunjska i Bugarska potpadale su pod sovjetsku sferu utjecaja i nisu mogle biti percipirane kao države Zapadnog Balkana, koje su proživljavale i završavale ratne sukobe tokom stvaranja pojma. Sve su to bili razlozi potrebe kreiranja novog imena za regiju, a poznavajući balkansku percepciju prema riječima *zapad* i *zapadni* lako se kreirao naziv Zapadni Balkan (Milardović, 2000). Još za vrijeme Jugoslavije postojale su velike migracije radne snage „na Zapad“ što je dovelo do stvaranja percepcije „Zapada“ kao razvijenog i bogatog prostora. Tako da je naziv Zapadni Balkan lako prihvaćen kod političara regije (osim hrvatskih?!) jer je istovremeno sadržavao dio balkanskog identiteta u sebi i svojevrsnu težnju pristupanju Zapadu kroz Europsku uniju (Milardović, 2009). Čisto geografski gledajući naziv je dosta pogrešan, polazeći od teze da je planina Balkan okosnica regije, ona mora imati dominantan utjecaj u regiji jer se elementi prirodne sredine očituju na dva načina: kao fizički okvir tradicionalne regionalne cjeline i kao okosnica, tj. dominantni i često egzistencijalni element regije (Fuerst-Bjeliš, 2015). Stara planina nikako nema dominaciju na području Zapadnog Balkana niti je svojevrsni fizički okvir. Određenje strane svijeta isto je pogrešno jer se ne definira na što se točno odnosi taj zapad u imenu. Ako se, primjerice, gledaju Karpati kao odrednica, Zapadni bi Balkan obuhvaćao Mađarsku i sjeverne dijelove Srbije, BiH i Hrvatske. Dakle, danas pojam Zapadni Balkan nema prirodno-geografsko određenje, nego političko-geografsko.

Velik korak u geopolitici Zapadnog Balkana učinila je upravo Hrvatska na izborima 3. siječnja 2000. godine jer je time nepobitno pobijedila demokracija u državi te je otpočeo val demokratskih promjena u ostalim zapadnobalkanskim državama (Cvrtila, 2000). Učvršćivanje demokracije prethodilo je važnom Zagrebačkom samitu, koji je jasno pokazao ideje Europske unije prema proširenju, odnosno regionalnoj suradnji. Samit je bio pod pokroviteljstvom Francuske i Ujedinjene Kraljevine, koje su, inače, bile velike zagovarateljice nekadašnje Jugoslavije (Milardović, 2000). U Hrvatskoj je ideja regionalne suradnje kroz ideju Zapadnog Balkana pomalo dočekana „na nož“ jer se smatralo kako će ponovno doći do marginalizacije hrvatskog željenog srednjoeuropskog položaja, što je vrlo lako ostvarila Slovenija odmah po osamostaljenju. Samo je jedan od primjera, slogan HDZ-a iz 1995. godine kada je on glasio „Tuđman, a ne Balkan“ (Luketić, 2013).

Prolazile su godine, a samiti Europske unije za Zapadni Balkan samo su se redali, pa je tako bio samit 2003. godine u Solunu, pa 2014. godine ponovno u Solunu, zatim 2018. godine u Sofiji i 2020. godine virtualni sastanak u Zagrebu. Spomenuto je već kako je najveći geopolitički uspjeh Zapadnog Balkana doživjela jedino Hrvatska ulaskom u Europsku uniju 2013. godine. Godinu dana kasnije Njemačka uviđa sporost pregovora o članstvu s ostalim državama i osniva Berlinski proces, na kojem se predstavlja nova inicijativa *Western Balkans 6* ili WB6 (Berlinski proces, 2014). Naime, engleski prijevod Zapadnog Balkana izrađen je u množini što je gledajući u hrvatskom (ili kojem drugom južnoslavenskom jeziku) pogrešno jer ne postoji više zapadnih Balkana, nego je samo jedan. Isprva se ta pogreška nije primjećivala, no kasnije se, dakle, doskočilo rješenju problema kraticom WB6 (Milenković i dr., 2018).

Suma summarum, pojam Zapadni Balkan ima kraću egzistenciju od Balkana, istoimenog poluotoka i Jugoistočne Europe, ali je već u početku bio problematičan kao i drugi nazivi. Teško je, dakako, odabrati najtočniji naziv regije, no Zapadni Balkan do sada je najviše određen u prostoru. Trenutačno stanje regije najbolje se može opisati prema Matvejeviću (2010), koji uspoređuje regiju sa igranjem šaha, gdje svaki potez vodi igru u novome smjeru, a baš je tako i glede pitanja Zapadnog Balkana zbog složenosti geopolitičkih prilika. Danas se Zapadni Balkan nalazi na mnogim geopolitičkim prekretnicama koje će se pokušati obuhvatiti te predstaviti pomoću ovog istraživanja.

4. REZULTATI ANKETE

4. 1. Geopolitičko određenje

Prije prelaska na iznošenje rezultata ankete valja napomenuti kako je ispitanicima dana mogućnost preskočiti odgovor na pojedino pitanje te stoga na svakom pitanju nije točno 398 odgovora, nego to varira u rasponu do pet odgovora kod zatvorenog tipa pitanja, odnosno do 10 kod otvorenog tipa pitanja. Prvi dio ankete predstavlja temu geopolitičkog određenja (položaja) pojedine države ispitanika. Geopolitički je položaj najvažnija geopolitička kategorija, a jedinstveno objašnjene govori kako je to „prostorna lokacija nekog grada, regije ili države na Zemljinoj površini i odnos prema ostalim gradovima, regijama i državama te je vrlo važan faktor u vrednovanju značajka važnih u političkim, gospodarskim ili vojnim pitanjima“ (Kurečić, 2001, 5). Očito je kako geopolitički položaj ima određenu kompleksnost, koja je zapravo određeni skup geopolitičkih obilježja pojedine političko-teritorijalne jedinice kao što je država. Dakako da geopolitički položaj nije stalan i nepromjenjiv, nego je upravo promjenjiva kategorija, koja se mijenja s obzirom na promjene u državi i njenoj okolini (Kurečić, 2001). U određenoj korelaciji s geopolitičkim nalazi se geografski položaj koji je prema Paviću (1973, 94) „određeni promjenjiv odnos neke lokacije, regije ili države prema prirodno-geografskim i društveno-gospodarskim značajkama bliže ili dalje okolice“. Pavić (1973, 94) dalje navodi kako je „geopolitički položaj vrsta geografske lokacije koja u obzir uzima faktore značajne za unutarnje političke prilike i još važnije vanjskopolitički položaj određene države. Geopolitički položaj uključuje ocjenu značenja kombinacije geografskih i političkih faktora“. Upravo je Pavićeva definicija geopolitičkog položaja navedena i u podnaslovu (opisu) anketnog pitanja „Koliko ste upoznati sa geopolitičkim položajem Vaše zemlje?“, a mogući odgovor bio je definiran skalom od 1 (minimalno) do 5 (maksimalno). Svrha toga podnaslova bila je pobliže objasniti što se točno smatra geopolitičkim položajem u ovome radu jer, dakako, postoji više percepcija takvog položaja.

Prosječna razina upoznatosti ispitanika s geopolitičkim položajem njihove države je 3,74. Ponovno naglašavajući strukturu ispitanika kao geografa, može se reći da je razina upoznatosti u skladu sa strukturom i prosječnom dobi jer je većini studenta politička geografija, čiji je sastavni dio geopolitika, u prosjeku kolegij treće godine studija. Gledajući rezultate po gradovima, najveću prosječnu razinu upoznatosti bilježe ispitanici iz Prištine, i to od 4,27 što se može povezati s njihovim stanjem u državi, koja još uvijek vodi diplomatsku bitku za međunarodno priznanje, a te su teme na dnevnoj bazi prisutne u medijima (Janev, 2013). S druge strane, najmanja prosječna

upoznatost bilježi se kod banjalučkih ispitanika od samo 3,31. Za ovu razinu nema nekih mogućih objašnjenja, odnosno Banja Luka kao glavni entitetski grad ne vodi većinski politiku države, nego to čini Sarajevo, pa postoji moguće manja svjesnost geopolitike. Ipak, u korelaciji s Banjom Lukom može se primijetiti i niska prosječna razina upoznatosti i kod Mostara (grad većinski hrvatskog stanovništva) od 3,41, dok je u Sarajevu ona natprosječna i iznosi 4,60. Dakle, u BiH je očita tendencija važnosti glavnog grada u formiranju geopolitičke upoznatosti studenta, a drugi faktor je i broj ispitanika jer je on veći u Sarajevu, dok je u Banjoj Luci i Mostaru manji. Veći broj studenta svakako pridonosi i širem spektru interesa, odnosno povećanju broja studenta, koji mogu doći u doticaj s geopolitikom.

Naredno anketno pitanje nastavljalo se na prethodno te su ispitanici trebali konkretizirati svoje znanje o geopolitičkom položaju na primjeru svoje države, odnosno izjasniti se je li geopolitički položaj njihove države povoljan. Kada se govori o (ne)povoljnosti geopolitičkog položaja pojedine države ona se može izraziti kvantitativno i kvalitativno. Gledajući, primjerice, razne ekonomske pokazatelje može se govoriti o iskorištenosti položaja u sferi razvoja gospodarstva. Za konkretnije određenje (ne)povoljnosti bitnija je korelacija između datosti prirodne osnove i političkih odnosa u odnosu na opći napredak države (Kurečić, 2001). U slučaju ovoga pitanja tražila se vlastita percepcija ispitanika o (ne)povoljnosti položaja što je zapravo tražilo primjenu stečenog geografskog znanja i sagledavanja općeg političkog razvoja države.

Prema ispitanicima najpovoljniji geopolitički položaj ima Albanija, čijih je 89 % ispitanika odgovorilo potvrdno na pitanje, drugoplasirano je Kosovo s 87 % potvrdnih odgovora. Objašnjenje ovog rezultata može se tražiti u velikoj promjeni u tim državama posljednjih 30 godina, odnosno Kosovo je steklo dugo željenu neovisnost, a Albanija je doživjela veliko otvaranje svijetu nakon pada komunističkog režima i članica je NATO-a. Percepcija ispitanika očito ide u tom pravcu razmišljanja, odnosno postoji i velika naklonost SAD-a prema te dvije države što ispitanike može potaknuti na uočavanje svoje geopolitičke važnosti (Stiperski, 2015). Ispod ovih visokih rezultata nalaze se sve republike bivše Jugoslavije, što moguće sugerira na priče o boljem ugledu i položaju bivše države nego danas samostalnih republika. U samom vrhu potvrdnih odgovora stoje zagrebački ispitanici sa 78 %, a na četvrtom mjestu su beogradski ispitanici sa 70 %. Ova dva rezultata ne izazivaju pretjerano čuđenje jer je Hrvatska članica NATO-a i EU-a te stoga ima povoljniji geopolitički položaj u odnosu na ostatak Zapadnog Balkana, kojeg nije više dio. Srbija se sustavno nameće kao lider regije te nastoji što više razviti važnost svog položaja ponajprije kroz

X prometni koridor. Također, za Srbiju postoje brojni interesi izuzev onog EU-a, što dodatno pridonosi povoljnosti geopolitičkog položaja (Babić, 2018). Nikšićki su ispitanici u 70 % odgovora odredili položaj Crne Gore kao povoljan, a skopljanski ispitanici s 57,5% položaj Sjeverne Makedonije. Visok rezultat povoljnosti Crne Gore može se pripisati članstvu u NATO-u i dobrom napredovanju prema EU-u, koje je prema Nakiću (2013) najizglednije za članstvo. Relativno slabo slaganje s povoljnošću položaja Sjeverne Makedonije odgleda se u dugogodišnjim sukobima sa susjedima po pitanju makedonskog imena i jezika te blokiranju euroatlantskog puta države. Bugarska i Grčka stari su (ne)prijatelji Sjeverne Makedonije i godinama utječu na nepovoljnost geopolitike države (De Munter, 2019). Najmanje potvrdnih odgovora za povoljan geopolitički položaj BiH bilježe ispitanici Banje Luke, i to samo 37,5%, a nisko su još i Mostar s 45 % i Sarajevo s 51,9 %. Ovaj rezultat, također, ne iznenađuje jer BiH godinama ne funkcionira kvalitetno kao država, odnosno svojevrsni je zatvorenik Daytonskog sporazuma (Gjokaj, 2018). Sve u svemu, sumirajući rezultate svih ispitanika dolazi se do rezultata od 69 % potvrdnih za povoljan geopolitički položaj što je pomalo neočekivano zbog određene sveopće percepcije Zapadnog Balkana kao prostora zaglavljenog u vremenu i podijeljenog međusobnim sukobima (Luketić, 2013).

4. 2. Političko određenje

Države Zapadnog Balkana pred sobom imaju (i imale su) nekoliko opcija budućeg (geo)političkog razvoja. Prije svega to je članstvo u Europskoj uniji, zatim je riječ o očuvanju neutralnosti (poput Švicarske ili Islanda), a javlja se još i opcija regionalnoj razvoja unutar novoosnovanog „Mini-Schengena“ te razvoj suradnje s nekom ne-EU-članicom (npr. Rusija, Kina). Službena politika svake države Zapadnog Balkana za glavni cilj, ipak, ima članstvo u Europskoj uniji (Nakić, 2013). Većina država ima i službena ministarstva zadužena samo za europske integracije. Prije iznošenja rezultata ankete po pitanju političke budućnosti valja se upoznati s trenutnim napretkom pojedine države u EU-integracijama (sl. 3). Srbija i Crna Gora u službenim su pristupnim pregovorima za ulazak u EU, a potonja je otvorila sva pregovaračka poglavlja i zatvorila njih tri. Srbija već dugo stagnira u napretku s pregovorima te je do sad otvorila 18 od 35 poglavlja, a najavljuje prelazak na novi model pregovora namijenjen Sjevernoj Makedoniji i Albaniji (Riegert, 2020a). Upravo je tijekom 2020. godine donesen novi model pristupnih pregovora kroz šest tematskih područja, a sve u svrhu pokretanja pregovora s Albanijom i S. Makedonijom. Naime, ove dvije države već godinama čekaju početak pregovora, no zbog političkih okolnosti to nikako

da dočekaju, a svojevrsno razočaranje time najviše se osjeti u državi koja je čak promijenila i ime, iz FYROM u Sjeverna Makedonija, kako bi mogla početi pregovore (Riegert, 2020b). Priča za sebe svakako su Kosovo te Bosna i Hercegovina, koje se vode tek kao potencijalni kandidati za članstvo. Kosovo kao državu ne priznaje pet EU-članica što predstavlja prepreku ikakvom pomaku u integracijama, a BiH godinama vodi unutarnjopolitičku borbu između entiteta po pitanju usklađivanja zakona i mjera neophodnih za napredak u odnosima sa EU-om (De Munter, 2019).

Sl. 3. Odnos država Zapadnog Balkana i Europske unije

Izvor: Autor prema De Munteru (2019)

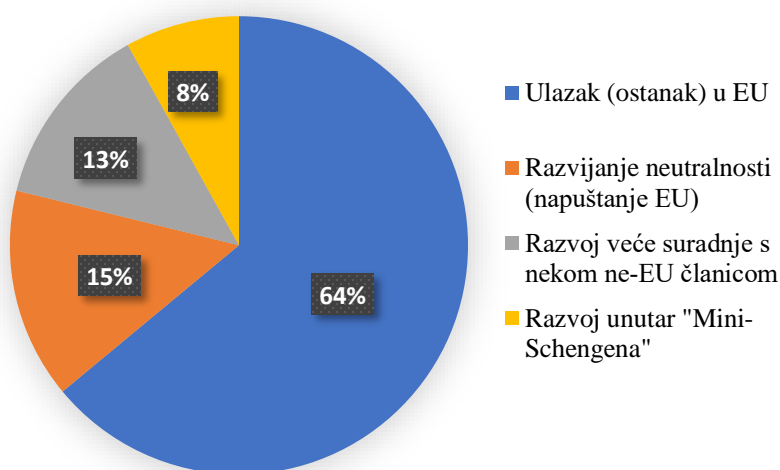
Prvo se pitanje vezano uz političku budućnost odnosilo na izražavanje mišljenja o ulasku vlastite države u Europsku uniju pomoću odgovora „Da“ ili „Ne“, u slučaju zagrebačkih ispitanika na ulaženje Zapadnog Balkana u EU. Gledajući ukupni rezultat, 52,4 % ispitanika vjeruje u ulazak svoje države u EU, odnosno Zapadnog Balkana. Ukupni rezultat jedva prelazi polovicu, a od devet gradova samo tri imaju većinski potvrdni stav ispitanika o ulasku, a to su Tirana, Priština i Nikšić. Što to govori? Apsolutno najveći udio pro-EU orijentiranih ispitanika ima Priština, pa Tirana, koji su s 87 % odgovora, odnosno 76,5% potvrdili vjerojatnost ulaska svoje zemlje u EU. Povezujući ove rezultate s prethodnim pitanjem, uočava se kauzalnost o prepoznatosti važnosti geopolitičkog položaja i sklonost EU-članstvu. Razlog ovakva rezultata već je spomenut u prethodnom

poglavljju, no valja napomenuti kako su i Albanija i Kosovo, odnosno njihovo stanovništvo, najviše skloni euroatlantskim integracijama radi velike pomoći koju su zaprimili od tih država tijekom stjecanja neovisnosti (Kosovo), odnosno stabilizacije države (Albanija) (Stiperski, 2015). Najveći su skeptici po pitanju ulaska u EU Banjalučani s velikih 87,3% negirajućih odgovora za ulazak u EU. Uz Banjalučane stoje Beograđani i Mostarci, koji su sa 76,4% odgovora, odnosno 60 % iznijeli stav kako njihove države ne će ući u EU. Neslaganje s ulaskom u EU iznijeli su i ispitanici Skoplja te Sarajeva, no u skoro podjednakom postotku za ulazak u EU. Posve je jasno kako su rezultati na ovo pitanje i više nego zanimljivi. Ako se uspoređuju neka istraživanja izvan ovog rada, kao primjer se mogu navesti ankete provedene u Srbiji 2020. godine od strane Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP), koji otkriva kako 18 % mladih ljudi ima pozitivan stav prema EU, dok oko 60 % mladih smatra da Srbija nikada neće postati članicom Unije. Ukupni rezultat je 49 % u korist ulaska u EU, što nije niti pola kao ni u ovome istraživanju. Drugi primjer je istraživanje provedeno 2019. godine od strane Direkcije za europske integracije Bosne i Hercegovine te je ono dalo rezultate po entitetima, u Federaciji Bosne i Hercegovine članstvo u EU podržava 86,5 % građana, a u Republici Srpskoj podrška iznosi 58,9 % dok je u Brčko distriktu podrška na 69 %. Uspoređujući, dakle, ova dva navedena istraživanja neupitno je kako se podaci u određenoj mjeri poklapaju, no uzimajući vremenski odmak od njih vidljivo je kako je u istraživanju ovog rada stanje još alarmantnije, odnosno pada podrška ulasku u EU. Potrebno je što prije ostvariti određeni napredak u integraciji kako bi podrška stagnerala ili se povećala jer u slučaju daljnjeg pada postoji mogućnost neizglasavanja ulaska na referendumima po završetku pregovora o članstvu (Tomić, 2019). Za spomenuti je još rezultate iz Hrvatske, članice EU-a, zagrebački ispitanici u 60,7% odgovara složili su se kako države Zapadnog Balkana ne će ući u EU. Hrvatska bi trebala služiti Zapadnom Balkanu kao primjer i poticaj za ulazak u EU, no ako njezini građani ne vjeruju u taj proces upitna je i možebitna podrška.

Rezultati sljedećeg pitanja prikazani su na slici 4, a riječ je o pitanju u kojem se mogla izabrati neka od na početku poglavlja spomenutih politička opcija za budućnost svoje države. Geopolitički gledano Zapadni je Balkan rijetko kada u zadnja dva stoljeća imao samo jednu geopolitičku opciju pa tako niti danas EU nije jedina opcija, no ona je za sad službena za svaku državu. Ispitanici su se većinski i opredijelili za ulazak (ostanak) u EU, i to sa 64 %, a opcija neutralnosti dobila je 15 %, odnosno suradnja s ne-EU-članicom 13 % odgovara. Na začelju se nalazi novoosnovani „Mini-Schengen“, koji previđa regionalnu suradnju država Zapadnog Balkana, no Crna Gora i BiH još

uvijek nisu članice (Đukonović i Đorđević, 2020). Vidljiv, je dakle, porast podrške za EU-članstvo u odnosu na prethodno pitanje, no realno gledajući, teško je razdvojiti ulazak u EU od razvoja unutar nje. Sagledavajući odgovore na ovo pitanje, ponovno po gradovima, vidi se kako je osam gradova najviše glasalo za ulazak u EU, odnosno u Zagrebu za ostanak u EU. Jedino su ispitanici Beograda u većini glasali za razvijanje neutralnosti, a također, su i najviše glasali za razvoj suradnje s ne-EU-članicom. Vrlo je jasno kako se Srbija ne libi bliže surađivati i s drugim državama izuzev EU-a te joj stoga neutralnost više odgovora, odnosno ne treba uvijek slijediti stavove službenog Bruxellesa (Babić, 2018). Zanimljivo je za primijetiti kako su Banjalučani najviše od svih odabirali razvoj unutar „Mini-Schengena“, koji predstavlja slabljenje graničnih kontrola među državama te stoga pruža veću mogućnost suradnje entiteta RS-a sa Srbijom (Đukonović i Đorđević, 2020). Rezultati su ovog pitanja u određenom neskladu s rezultatima prethodnog pitanja jer u većini slučajeva odabir ulaska (ostanka) u EU bio je izuzetno jasna opcija, odnosno nije malena razlika između prve i druge opcije. Stavljanje drugih opcija pred ispitanike, osim članstva u EU, vjerojatno je uzrokovalo veću sklonost samom EU jer su možda druge opcije probudile neke negativne percepcije vezane uz sebe. Tako iz Prištine nitko nije želio razvoj unutar „Mini-Schengena“, čiji je lider Srbija i koja službeno ne priznaje Kosovo kao državu, pa svaka suradnja unutar takvog koncepta Kosovu je teško zamisliva. Iz Nikšića i Zagreba samo jedna osoba želi suradnju s ne-EU-članicom zbog moguće asocijacije na Rusiju uz koju, primjerice, Crnogorci vežu brojne utjecanja na izbore i na članstvo u NATO-u, a uz, primjerice, Kinu vežu ogroman dug za autocestu (Tomović, 2019).

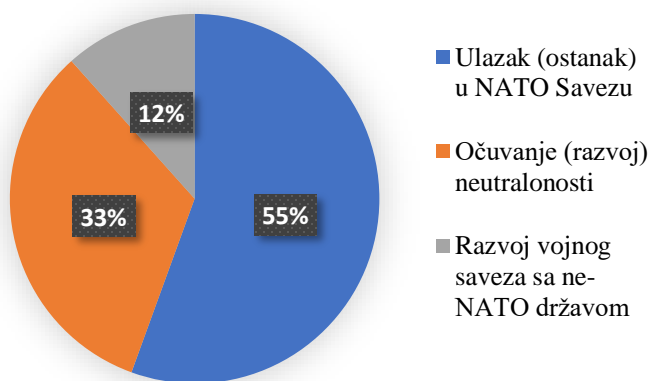
Sl. 4. Udio (%) pojedine opcije političke budućnosti prema ispitanicima

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

4. 3. Vojno određenje

Važan dio geopolitike svako su i vojni savezi, odnosno općenito vojni razvoj. Prethodno je navedeno kako se konkretno geostrategija bavi primjenom geopolitike u vojnim ciljevima, pa sukladno tome pred ispitanike je stavljeno pitanje u kojem su trebali odabrati smjer vojnog razvoja svoje države u budućnosti. Ovo se pitanje razlikovalo od države do države s obzirom na to da su Albanija, Crna Gora, Hrvatska i Sjeverna Makedonija članice NATO-saveza te im je pod prvu opciju ponuđen ostanak u NATO-savezu, a ispitanicima iz ostalih država ulazak u isti Savez. Druga se opcija isto razlikovala, to jest na NATO-članice se odnosio razvoj vojne neutralnosti (napuštanje NATO-a), a na druge očuvanje neutralnosti. Treća je opcija svim ispitanicima bila ista jer niti jedna zapadnobalkanska država nema vojni savez s nekom ne-NATO-članicom.

Uz iznošenje rezultata (sl. 3.) dan je i krati opis svake opcije odabira. NATO Savez, ili punim pravim imenom Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora, međunarodna je organizacija vojno-političkog karaktera, a trenutačno broji 30 država članica. Svrha NATO-a je da političkim i vojnim putem jamči slobodu i sigurnost svojih članica. Na političkom planu NATO promiče demokratske vrijednosti, a na vojnom je spektru posvećen mirnim rješavanjima sporova (NATO, n. d.). Prvu opciju vezanu uz ulazak/ostanak u NATO-savezu izabralo je ukupno 55 % ispitanika, a rezultati se značajno razlikuju od grada do grada. Ispitanici su Prištine u 92 % odgovora odabrali ulazak u NATO Savez, činjenica je, ipak, kako Kosovo tek 2018. donijelo odluku o osnivanju vojske na koju je NATO gledao sa zadržkom. NATO ima na Kosovu najveću vojnu bazu u ovom dijelu Europe i jako je prisutan u UN-ovoj mirovnoj misiji na Kosovu (Vuletić, 2018). Drugi po redu su

Sl. 5. Udio (%) pojedine opcije vojne budućnosti prema ispitanicima

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

Sarajlije, koje su u 91 % odgovora bili suglasni o nužnosti ulaska BiH u Savez. BiH već godina ima status kandidata za članstvo, no u tome ju priječi entitet Republika Srpska, koja smatra to svojevrsnom izdajom srpskog naroda (Vuletić, 2018). Gledajući komparativno, u Beogradu su opciju ulaska u NATO odabrali u samo 2 %, a u Banjoj Luci u 6 % odgovora. Stvar je u tome kako se Srbi još uvijek sjećaju NATO-bombardiranja

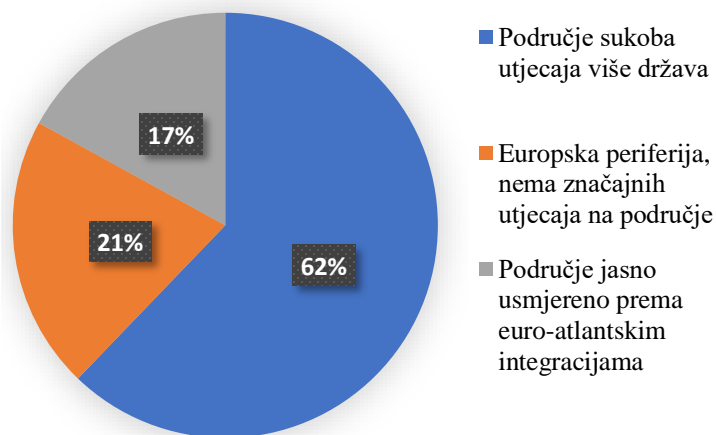
Beograda 1999. godine, u kojem su stradali i neki nevini Beograđani te postoji jasan srpski konsenzus o neulasku u Savez, a taj stav se prenosi i u entitet RS (Huseinović, 2020). Mostarci su bili skloni ulasku u NATO sa 60 %, što daje ukupno 60 % odgovora za pridruženje BiH NATO Savezu. Prema tome, BiH još uvijek ima izuzetno nejasnu budućnost glede ulaska u NATO što samo dopušta miješanje drugih država, ponajprije Rusije, u vojnu sigurnost BiH (Đukanović, 2019). Od sadašnjih članica NATO-a, najmanje je podrške za članstvo zabilježeno kod Crne Gore, i to samo 24 %. Crna Gora imala je upravo velika previranja u državi 2017. godine zbog ulaska u Savez jer je uz Srbiju bila bombardirana 1999. godine, a Rusija se također opirala ulasku te države u Savez (Vuletić, 2018). Hrvatski ispitanici izrazili su potporu u 84 %, a albanski u 62 % odgovora za ostanak u NATO-u. Sjeverna Makedonija kao najmlađa članica Saveza ima podršku skopljskih ispitanika od 44 %, što je relativno blizu polovici jer se godinama čekalo rješavanje spora s Grčkom oko imena te se time smanjivala podrška.

Druga opcija vojne neutralnosti ne predstavlja ulazak niti u jedan vojni savez, odnosno niti jednu značajniju međudržavnu vojnu suradnju (Vuletić, 2018). Ukupno gledajući, ispitanici su u 33 % odgovora odabirali očuvanje/razvoj vojne neutralnosti. Srbija je donoseći svoju Vojnu strategiju 2019. godine odabrala upravo ovu opciju za svoj vojni razvoj do 2030. godine, a baš su beogradski ispitanici i odabrali u 68 % odgovora tu opciju. Ostale države kao svoj službeni vojni cilj imaju ostanak u NATO-savezu, odnosno za BiH i Kosovo to znači ulazak. Skopljski, banjalučki i nikšićki ispitanici većinski su birali razvoj neutralnosti, što se kosi sa službenom vojnom politikom njihovih država.

Treća opcija vojne budućnosti bila je najmanje popularna među odgovorima, i to samo sa 12 %, a ona je predviđala razvoj vojnog saveza s ne-NATO-članicom, koja može biti bilo koja država svijeta, no većinska je percepcija usmjerena na Rusiju ili Kinu. Banjalučki ispitanici najviše su birali ovu opciju s ukupno 31 % odgovora, a razlog tome može se tražiti u velikom ruskom utjecaju prema tome entitetu i žustrom ustrajanju protiv ulaska u NATO (Huseinović, 2020).

Naredno pitanje bio je svojevrsni sukob političke i vojne budućnosti, to jest sadašnjosti Zapadnog Balkana. Od ispitanika se tražilo da prepoznaju trenutne geopolitičke prilike regije i prema tome odaberu između opcija (sl. 6.): sukoba utjecaja više država, europske periferije i jasno usmjerenog područja euroatlantskim integracijama. U prethodnom potpoglavlju navedeno je kako postoje utjecaji i drugih država, osim EU-a, na područje regije, a pobliže o tome bit će riječi u sljedećem potpoglavlju, no ispitanici su sa 62 % odgovora odabrali upravo prvu opciju kao dominantnu

geopolitičku priliku Zapadnog Balkana. Ova se opcija najviše birala u Nikšiću, a najmanje u Tirani. Objašnjenje stoji u tome što su ispitanici Nikšića očito vrlo svjesni utjecaja Srbije i Rusije u svojoj državi, a u novije vrijeme i velikih financijskih problema s Kinom glede gradnje autoceste (Polović i Dujić Frlan, 2019). Ispitanici Tirane predočavaju vjerojatno samo EU-utjecaje zbog njihove zamijećene euroatlantske orijentacije u prethodnim odgovorima te velike podrške SAD-a Albaniji. Za opciju europske periferije odlučilo se ukupno 21 % ispitanika, i to najviše u Zagrebu, a najmanje u Prištini. U Hrvatskoj je, odmah u početku, područje Zapadnog Balkana percipirano kao nešto neželjeno i periferno te se htjelo što prije pobjeći iz njega, a taj stav se uspio prenijeti i na generacije koje su se tek rađale dok se kreirao pojam Zapadnog Balkana (Milardović, 2000). U konačnici, radi stvaranja euroatlantskog usmjerenja država regije Zapadni Balkan je i stvoren, no taj razlog kao opis stanja, odnosno situacije, biralo je samo 17 % ispitanika. Ispitanici Prištine i Tirane najviše su birali ovu opciju što je sukladno i prethodnim odgovorima iz ova dva grada, a sve zapravo upućuje na njihov drukčiji stav o Zapadnom Balkanu, odnosno oni situaciju regije ne doživljavaju toliko negativnom i perifernom, nego nastoje gledati na stvari onako kako se službeno iznose, odnosno na težnju integracije gledaju povoljno, neovisno koliko stoji pred njima prepreka

Sl. 6. Udio (%) pojedine opcije određenja prostora Zapadnog Balkana prema ispitanicima

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

ili koliko je već prošlo vremena.

Valja napomenuti da u ovome pitanju niti jedna opcija nije bila pogrešna, nego je isključivo riječ o vlastitoj percepciji ispitanika, odnosno Zapadni je Balkan područje svih triju opcija, no s različitim intenzitetom kroz vrijeme. U konačnici, vojna je budućnost regije nadovezana na političku i one su, prema rezultatima, u određenom raskoraku između ispitanika svih devet gradova i ostaje vidjeti mogu li sve te opcije egzistirati u miru u relativno maloj regiji, gledajući globalno.

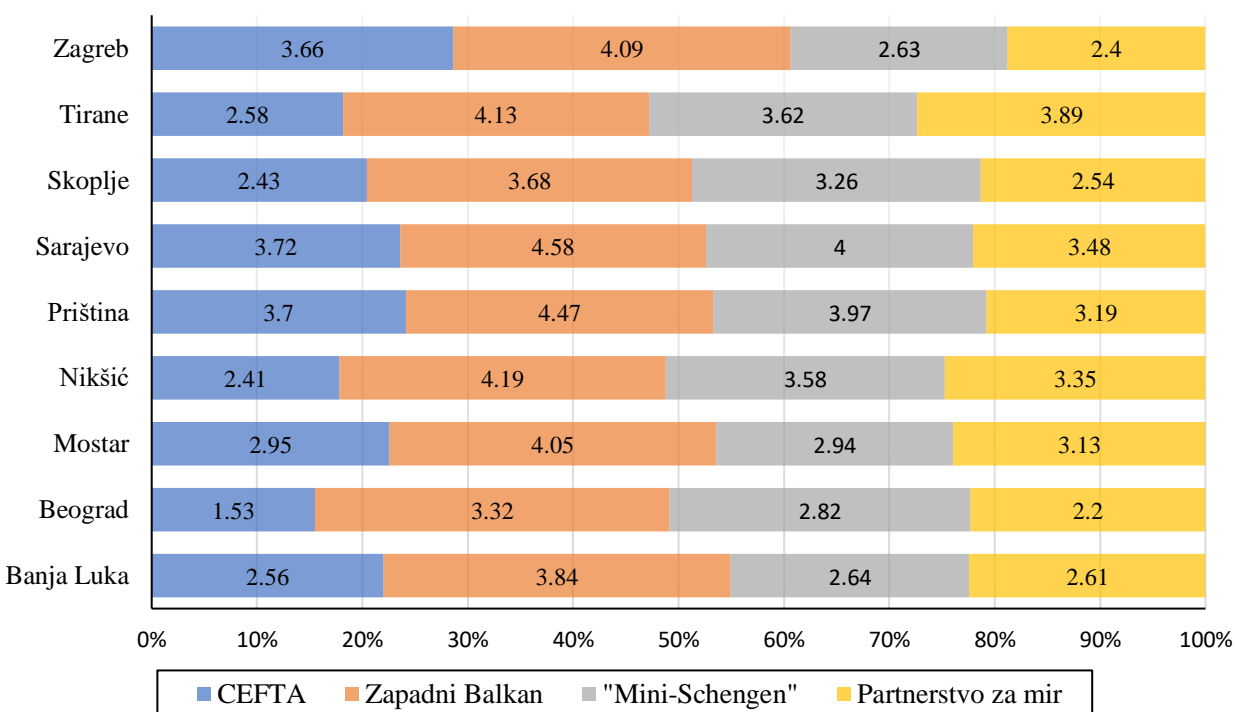
4. 4. Određenje odnosa s drugim državama

4. 4. 1. Regionalne organizacije

Od presudnih su važnosti za razvoj geopolitike neke države utjecaji drugih država na nju. Povoljnost geopolitičkog položaja nerijetko upravo ovisi o okruženju, odnosno susjednim državama, no i neovisno o susjedstvu država može utjecajem neke udaljenije države postići povoljnost svojeg položaja (Kurečić, 2002). Kako bi se razvila neka regija, učestalo se znaju osnivati regionalne organizacije za razvoj, pa je za ujednačenje razvoja Europe osnovana do sad nekolicina organizacija. Tehnički gledano i sam pojam Zapadni Balkan nastao je s ciljem okupljanja država kroz regionalnu suradnju do integracije u EU-u (Milardović, 2000). Ispitanici su u pitanjima o utjecaju drugih država prvo dobili dva pitanja pomoću Likertove skale. U prvom su morali ocijeniti upoznatost (1 - minimalna upoznatost, 5 - maksimalna upoznatost) s regionalnim inicijativama vezanima za regiju, a u drugome ocijeniti utjecaj drugih država na svoju (1 - minimalni utjecaj, 5 - maksimalni utjecaj).

Rezultati prosječne upoznatosti s inicijativama vezanim uz Zapadni Balkan prikazani su na slici 7. CEFTA ili punim imenom Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini predstavlja suradnju na području gospodarstva, ponajprije kroz ukidanje ili snižavanje carina. Članice ovog ugovora su sve države Zapadnog Balkana i Moldavija, a članicom se prestaje biti ulaskom u EU (Dziuba, 2013). Upoznatost s CEFTA-om iznosi prosječno 2,8, a ona je najviša kod sarajevskih ispitanika, a najmanja kod beogradskih ispitanika. CEFTA danas predstavlja jedan pomalo zaboravljeni i slabo funkcionalni ugovor jer izbijanjem carinskog rata Kosova, Srbije i BiH 2018. godine dolazi do potpuno novih okolnosti, a ponovna gospodarska suradnja obnavlja se tek kroz okvir „Mini-Schengena“. Za spomenuti je kako Srbija ima najveći izvoz i korist unutar CEFTA-e, no njezini ispitanici ju ipak najmanje poznaju (Dziuba, 2013). Svojevrni test za cijelo istraživanje bilo je određenje upoznatosti sa samim pojmom Zapadni Balkan, čija prosječna upoznatost iznosi visokih, 4,1, što je dokaz kako je ova regionalna inicijativa, stvorena od EU-a, našla svoj put. Zanimljivo je kako je pojam prosječno najmanje poznat ispitanicima Tirane što nema nekog posebnog objašnjenja, odnosno u budućnosti bi bilo potrebno istražiti albansku i kosovsku percepciju općenito prema Zapadnom Balkanu i euroatlantskim integracijama zbog dobivenih rezultata u ovom radu, koji većinom odudaraju od ostalih ispitanika. Određena jezična barijera prema Albancima i Kosovarima predstavlja razlog što do sad nije napravljeno sličnih istraživanja vezano uz ove dvije države. Treći pojam bio je „Mini-Schengen“, najmlađa inicijativa osnovana od strane

Srbije, S. Makedonije i Albanije 2019. godine (Đukonović i Đorđević, 2020). „Mini-Schengen“ bio je svojevrsni srbijanski odgovor na stopostotne carine uvedene od strane Kosova za Srbiju i BiH. Inicijativa vuče korijene još iz 2014. godine i samita Berlinskog procesa, ali nitko osim Srbije nije bio zainteresiran za realizaciju ideje (Đukonović i Đorđević, 2020). Kosovo se pridružilo jesenas nakon sporazuma sa Srbijom pod Trumpovom administracijom. Prosječna upoznatost s ovom inicijativom je 3,37, što je određena zlatna sredina. Zanimljivo je kako u Beogradu, službenom inicijatoru, prosječna upoznatost iznosi samo 2,82. Posljednja inicijativa je Partnerstvo za mir, odnosno vojno-politički program NATO-a s ciljem uspostave povjerenja i stabilnosti u odnosima NATO članica i drugih država (Vuletić, 2018). Sve zemlje Zapadnog Balkana (osim Kosova) bile su (jesu) dionice ovoga programa. Danas su zapadnobalkanske članice Partnerstva za mir još Srbija te Bosna i Hercegovina, a Kosovo je potencijalni član (NATO, n.d.). Prosječna upoznatost s ovom inicijativom iznosi 3,00 što ju svrstava na treće mjesto u ukupnoj upoznatosti s regionalnim inicijativama. Kod beogradskih ispitanika zabilježena je najmanja upoznatost s ovim NATO-ovim programom što je posljedica spomenute izabrane vojne neutralnosti države i općenitog anti-NATO-diskursa u društvu.

Sl. 7. Prosječna upoznatost ispitanika sa inicijativama vezanim uz Zapadni Balkan

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

4. 1. 2. Utjecaji pojedine države

Sljedeće pitanje od ispitanika je, dakle, tražilo ocjenu utjecaja pojedine države na njihovu. U ponudi je bilo šest država i Europska unija, a rezultati su prikazani na slici 8 te na kartama u Prilozima. Ponovno gledajući prosjeke utjecaja svih ispitanika pojedinog grada, dobiva se prosječna razina utjecaja za svaku državu i nakon toga se slažu od najvećeg utjecaja do najmanjeg. Očekivano, najveći utjecaj među ispitanicima ima Europska unija, prosječno 4,01, i to baš za zagrebačke ispitanike. Vrlo je očito kako ispitanici primjećuju utjecaj briselskih odluka na razvoj svojih država, no bilo bi zanimljivo istražiti vide li to kroz prizmu negativnosti ili pozitivnosti. Najmanji utjecaj EU-a vide Banjalučani, što nije uopće daleko od stvarne istine jer zaista EU ima manji utjecaj na politiku entiteta RS-a od, primjerice, Rusije ili Srbije (Touquet, 2012).

Druge po redu utjecajnosti su Sjedinjene Američke Države, i to prosječno (3,88) najviše kod ispitanika Prištine. Već je spomenuto prijateljstvo ovih dviju država, no treba naglasiti kako je Kosovo prvo priznato upravo od SAD-a što je potaklo i druga priznanja (Bajraktari i dr, 2019). Neupitno je kako SAD ima kod svih gradova visoke prosječne ocjene utjecaja, država je to koja, uz EU, godinama brine o očuvanju mira u regiji ponajprije kao jamac Daytonskog sporazuma za BiH (Stiperski, 2015). Zanimljivo je kako je zabilježen najmanji prosječni utjecaj SAD-a kod banjalučkih ispitanika, čiji entitet godinama ima određene separatističke težnje i Daytonski sporazum mu je više uteg nego rješenje za državno uređenje (Touquet, 2012).

Na trećem se mjestu utjecaja iznenađujuće našla Turska, i to najviše kod ispitanika Prištine i Tirane, obaju glavnih gradova većinski muslimanskih zemalja. Turski prethodnik Osmansko Carstvo bio je dugi niz godina glavni geopolitički faktor Balkana, a utjecao je na stvaranje brojnih odnosa koje pratimo sve do danas. Najveće osmansko (tursko) nasljeđe svako je islam, koji se najviše proširio u trima zapadnobalkanskim državama s najviše izraženim prosječnim utjecajem. Tijekom 20. stoljeća i prvih godina 21. stoljeća Turska je imala minoran utjecaj na Balkan zbog drugih većih geopolitičkih aktera, no razvojem politike neoosmanizma pod predsjednikom Erdoganom ponovno se budi turski utjecaj i uvijek se stavlja važnost na zaštitu muslimanskih vjernika (Perišić, 2018). Učestala je pojava i turskih zastava na pojedinim političkim bošnjačkim skupovima, a sam pokret nastoji se oformiti kroz kulturološki (osmansko nasljeđe) i ekonomski (brojne investicije) aspekt. Turska je, inače, i jedan od glavnih investitora u autocestu Sarajevo-Beograd (Perišić, 2018). Zanimljivo je kako je u anketi zabilježena veća prosječna ocjena utjecaja kod mostarskih ispitanika u odnosu na sarajevske, iako se Sarajevo percipira kao središte Bošnjaka

što za posljedicu ima i veću mogućnost utjecaja na islamske vjernike. Mostar je, ipak, duboko podijeljeni grad između Hrvata i Bošnjaka, koji godinama grca u problemima te je teško i zamisliti neku međusobnu slogu obaju naroda u gradu, koji nije održao izbore 12 godina. Rezultat te podjele sigurno je utjecao i na rezultat u anketi, ako se uzme činjenica da su mostarski geografski studenti, većinski Hrvati, koji nerijetko dolaze na diplomski studij u Zagreb, i proživljavaju tu podjelu iz dana u dan te su svjesni utjecaja drugih država na Bošnjake u svojem gradu.

Četvrto mjesto po prosječnom utjecaju zauzela je Kina, i to daleko najviše kod beogradskih ispitanika. Kina je 2013. godine usvojila strategiju globalnog razvoja infrastrukture „Pojas i put“ (službeni prijevod s kineskog) odnosno „Jedan put, jedan pojas“ (prijevod s engleskog jezika) kao svojevrsni geopolitički manifest Narodne Republike Kine za stjecanje što veće geopolitičke moći (Stević i Grujić, 2015). Zapadni Balkan našao se u sklopu te Inicijative na vrlo povoljnom položaju za kineski prodor prema Europi. Prije svega, Kina je još 2016. godine u koncesiju uzela grčku luku Pirej i ubrzo je značajno razvila. Već godinu prije donošenja „Pojasa i puta“ Kina je osnovala Kooperaciju „Kina+17“, koja uključuje Kinu i 17 država Istočne i Jugoistočne Europe. Kroz ovaj Program suradnje Kina je dionik brojnih infrastrukturnih i gospodarskih projekata na području Zapadnog Balkana (Stević i Grujić, 2015). Najpoznatiji projekt svakako je gradnja crnogorske autoceste Bar-Boljare što je Crnu Goru dovelo u kinesko dužničko ropstvo (Arbutina, 2020). Kina je u Srbiji prisutna i prije 2010-ih. Kao posljednja europska komunistička država, Srbija je bila odlična prilika za početak kineskog europskog prodora još 1990-ih (Stiperski, 2015). Tokom gotovo 30 godina odnosa Kina je puno uložila u Srbiju, no sve to nerijetko i naplatila pomoću zajmova. Najmanji prosječni utjecaj Kine zabilježen je kod prištinskih ispitanika, što je i očekivano, jer Kina službeno ne priznaje Kosovo kao državu. Kosovo nije niti član „Kina+17“, a Srbija dobiva značajnu kinesku podršku za pravo, na prema njima, odmetnutu pokrajinu (Polović i Dujčić Frlan, 2019).

Peta prema prosječnom utjecaju je Rusija, koja je jedan od najduže prisutnih geopolitičkih faktora uz Osmansko Carstvo i Austro-Ugarsku na području Zapadnog Balkana. Toliko nisku rangiranost utjecaja Rusija duguje ispitanicima iz svih gradova, osim iz Beograda, Sarajeva i Banje Luke, koji su jedini ruski utjecaj prosječno ocijenili iznad tri. Rusija se tradicionalno povezuje s pravoslavnom vjeroispoviješću i duga je povijest utjecaja Srpske pravoslavne crkve na politiku odnosa prema Rusiji. Rusija, pogođena raspadom SSSR-a 1990-ih, nije imala geopolitičke snage utjecati na sukobe Zapadnog Balkana, pa je sve do 2014. godine prihvaćala euroatlantsku politiku

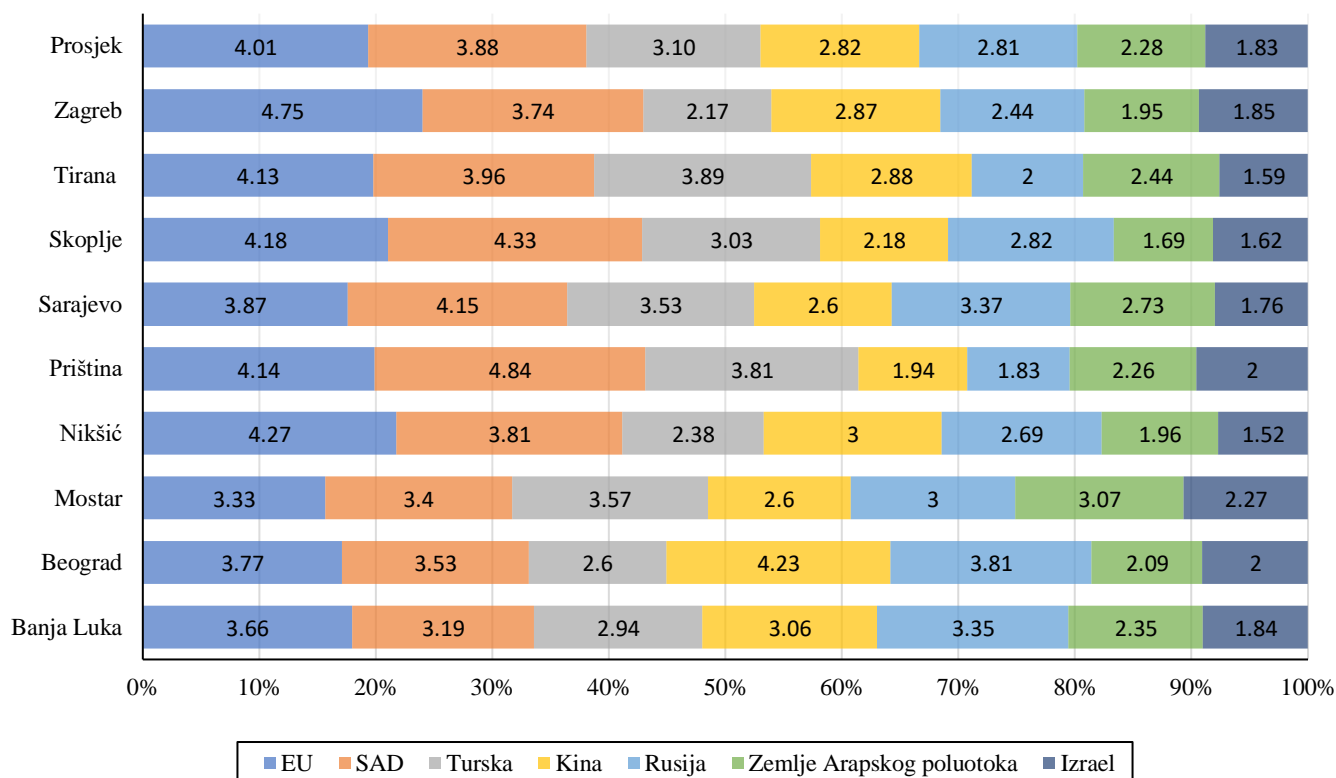
prema Zapadnom Balkanu, a nakon uvođenja proturuskih sankcija zbog aneksije Krima dolazi do jačeg ruskog utjecaja na područje cijelog Balkana (Polović i Dujčić Frlan, 2019). Značajnije se to može vidjeti kroz pokušaj državnog udara u Crnoj Gori poradi spomenutog ulaska u NATO i oštrog stava protiv ulaska BiH u isti Savez (Huseinović, 2020). Entitet Republika Srpska i sama Srbija imaju izuzetno dobre odnose s Rusijom što je i vidljivo u rezultatima ankete, dok je Sarajevo, a i Mostar, pogođeno tim dobrim odnosima kroz konstante blokade u BiH od strane RS-a pod utjecajem Rusije što koči funkcioniranje brojnih stvari u državi. Najmanji utjecaj zabilježen je u Prištini jer Rusija, kao niti Kina, službeno ne priznaje Kosovo kao državu.

Države Arapskog poluotoka, ponajprije Saudijska Arabija i UAE, također su bile dio pitanja o procjeni utjecaja zbog sve veće vidljive prisutnosti njihova djelovanja u regiji. Njihov utjecaj može se pratiti od Rata u BiH, gdje je došla nekolicina muslimanskih plaćenika pod pokroviteljstvom Saudijske Arabije kako bi se borila za Bošnjake (Babić, 2014). Danas Saudijska Arabija najviše ima utjecaja u BiH kroz poticanje učenja vehabizma, ekstremnijeg oblika islama (Polović i Dujčić Frlan, 2019). UAE ulazi na područje Zapadnog Balkana zadnjih desetak godina, konkretnije nakon ekonomske krize 2008. godine i do danas se najviše ogledao kroz projekt „Beograd na vodi“ (Polović i Dujčić Frlan, 2019). Svojedobno se planiralo kako bi UAE trebao graditi i hrvatski pandan „Zagrebački Manhattan“, no ta ideja je propala. Prosječno najveći utjecaj ovih država zabilježen je u Mostaru što je pomalo neočekivano, no može se pripisati sličnom obrazloženju kao kod utjecaja Turske, to jest Mostarci vide utjecaj drugih država, koje ponajviše odudaraju od njihove normalnosti, odnosno euroatlantske orijentacije. U Skoplju je najmanji prosječni utjecaj ovih država jer tamo ne postoji značajniji broj muslimana, odnosno onih sklonijih vehabizmu na uštrb umjerenijih učenja islama (Stiperski, 2015). Također, centar Skoplja je obnovljen u projektu „Skoplje 2014“ te ne postoji prostora za značajnije gradske investicije.

Od ponuđenih država s utjecajem na Zapadni Balkan najmanji ima Izrael, koji je, također, jedan od novijih geopolitičkih aktera regije. Izrael je tokom ratova 1990-ih uvijek bio na srpskoj strani i podržavao je u okupaciji teritorija zbog slične situacije, koju je proživljavao s Palestinom. Nakon izlaska na vidjelo svih srpskih zločina Izrael se povukao i priznao kako su Srbi krenuli krivim putem (Primorac, 2000). Unazad deset godina ponovno se vidi povratak Izraela u regiju kroz svoju izuzetno razvijenu vojnu industriju. Crna Gora svoju vojsku oprema izraelskom tehnologijom, Hrvatska je svejedno trebala kupiti izraelske zrakoplove, a Srbija snažno lobira kod izraelskih vojnih i diplomatskih moćnika (Globalna Analitika, 2019). Zanimljivi su i detalji iz

prošlogodišnjeg Sporazuma Srbija - Kosovo kada je jedan od uvjeta bila uspostava diplomacije Kosova s Izraelom (međusobno priznanje), odnosno preseljenje srbijanskog veleposlanstva u Jeruzalem. Kosovo, kao većinski muslimanska država, bilo je primorano priznati Izrael, koji je mnogim muslimanskim državama neprijatelj. Srbija je, pak, morala preseliti veleposlanstvo u Jeruzalem što je kontra politike EU-a, koja je protiv zagovora Jeruzalema kao glavnog grada Izraela (Palokaj, 2021). Ispitanici su utjecaj Izraela procijenili izuzetno niskim jer on je rijetko prisutan u medijima, a najviše su utjecaj zamijetili Mostarci. U BiH postoji i podjela po pitanju podrške Izraelu, odnosno Palestini te se redovito u Federaciji BiH daje podrška Palestincima, a u RS-u Izraelu (Primorac, 2000). Nikšićki ispitanici najslabije su prosječno ocijenili utjecaj Izraela, iako je njihova država jedina u regiji koja ima Yom Kippur kao neradni dan za Židove.

Sumirajući odgovore na ovo središnje i veliko pitanje utjecaja drugih država na Zapadni Balkan mogu se vidjeti neke promjene. Tradicionalna podjela interesa u regiji između Rusije, SAD-a i EU-a polako dobiva nove dionike u vidu Kine i Turske, čiji interesi itekako rastu, a javljaju se i utjecaji drugih država, koje povijesno nisu bile geopolitički faktori regije, no svojim razvojem to nastoje postati te razviti vlastite interese u regiji.

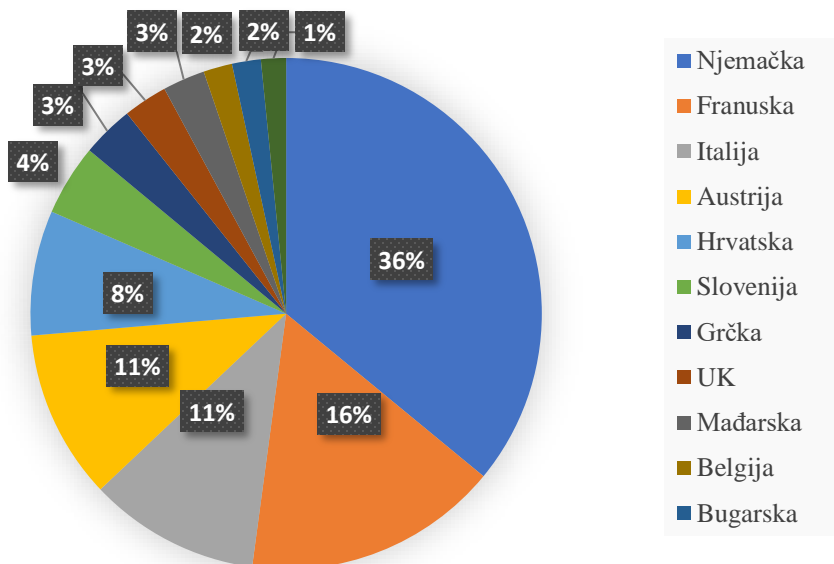

Sl. 8. Prosječni utjecaj pojedine države i EU na Zapadni Balkan prema ispitanicima

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

S obzirom na to da je EU zajednica 27 suverenih država bilo je nezgodno stavljati svaku u prethodno pitanje te je zato stavljena EU kao cjelina. Potreba je, ipak, za detaljnijom analizom utjecaja pojedine EU-članice dovela do novog pitanja, odnosno slobodnog odgovara u kojem su ispitanici trebali samostalno nabrojati tri države EU-a, čiji utjecaj najviše vide u svojoj državi. Od mogućih 27 država u odgovorima (sl. 9.) se pojavljuje njih 16, odnosno 15 zbog izlaska Ujedinjene Kraljevine, koju su ispitanici, također, navodili, no neki su i napomenuli kako ona više nije članica. Najviše puta spomenuta je Njemačka, i to u 296 odgovora, što je ukupno 74 % od svih odgovora, no kako se trebalo nabrojati po tri države, onda taj postotak pada na 36 % od svih spomenutih država. Veliku trojku zatvaraju još Francuska te Italija, koja ima samo jednu pojavnost više od Austrije. U općenite odgovore, koji bilježe otprilike podjednaku pojavnost kod svih gradova, spadaju još Hrvatska, Nizozemska, Belgija i UK, dok se ostale države pojavljuju specifično uz ispitanike pojedinog grada.

Grčka se najviše pojavljuje kod skopljanskih ispitanika što je očita posljedica dugogodišnjeg spora oko imena, koji je sveprisutni u makedonskim medijima već godinama. Drugi specifikum skopljanskih odgovora je učestalo navođenje Bugarske, koja je drugi veliki makedonski problem na putu u EU zbog ponovnog veta. Bugarska je, naime, uložila veto na početak pregovora poradi određenih sporova glede povijesnih tema, odnosno navodnog makedonskog prisvajanja dijela bugarske povijesti (Riegert, 2020b). Dakle, ispitanici Skoplja utjecaj EU-članica najviše prepoznaju kroz spektar problema koje im one stvaraju. Mađarska i Slovenija većinski se kao odgovori vežu uz zagrebačke ispitanike što je sasvim logično zbog susjednog položaja država i povijesnih veza. Mađarska se kao odgovor pojavljuje još kod beogradskih ispitanika što je isto rezultat susjednosti i brojnosti mađarske nacionalne manjine u Vojvodini. U odgovorima se pojavljuju još Švedska (3 odgovora), Poljska i Luksemburg (2 odgovora) i Slovačka (jedan odgovor), no zbog preglednosti prikaza na slici 9 i male brojnosti oni nisu uključeni. Općenito se može reći kako se vodeća uloga Francuske i Njemačke unutar EU-a ogleda i u ovoj anketi, a odmah poslije je i Italija, velika i važna članica EU-a. Belgija i Nizozemska se spominju u malom broju odgovora jer nisu povijesno vezane uz regiju, no i dalje imaju veliki utjecaj u EU-u, osobito Nizozemske. Ostale navedene države vezane su uz prostor Zapadnog Balkana kroz povijesne veze (Grčka, Bugarska, Hrvatska) ili kroz element susjedstva (Slovenija). Primjetno je da se susjedna Rumunjska, članica EU-a, uopće ne spominje, niti se Nizozemska poviše spominje u Tirani, a blokira albanske pregovore (Riegert, 2020b).

Sl. 9. Udio (%) pojedine članice EU-a (izuzev UK) prema utjecaju na WB6 prema ispitanicima

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

Posljednje pitanje u ovom tematskom području ankete odnosilo se na aktualne promjene utjecaja pojedine države, odnosno na razloge promjena. Pandemija COVID-19 temeljno je uzdrmala geopolitičke odnose u svijetu, a netaknutim nije ostao niti Zapadni Balkan, gdje je došlo do međusobnih zatvaranja granica i brojnih napetosti. Posjeti stranih državnika uvijek su važan događaj za pojedinu državu i donose nove prilike za suradnju, a prirodne katastrofe pokazuju koliko je pojedina država spremna pomoći drugoj bez određenih zadržaka ili vlastitih interesa. Države Zapadnog Balkana proživjele su sve prethodno navedene situacije u zadnjih nekoliko godina, a sve to utječe na opću percepciju prema nekoj državi, koja je bila uključena u jednu od situacija bilo kao dobar ili loš primjer. Sukladno tome, ispitanici su trebali odgovoriti s „Da“ ili s „Ne“ na pitanje „Mijenja li se njihova percepcija prema utjecaju pojedine države na njihovu poradi trenutnog djelovanja (npr. kupnja cjepiva, pomoć pri prirodnim katastrofama, posjet državnika itd.)?“ Ukupno gledajući, 54 % odgovora bilo je potvrdno što je relativno malo na sve situacije kroz koje su prošle države u zadnje vrijeme. Radi dobivanja šire slike, valja nabrojati neke: potresi u Albaniji i Hrvatskoj, poplava na jugu Srbije, posjet ruskog predsjednika Vladimira Putina Srbiji, posjet američkog tajnika Mikea Pompeoa Hrvatskoj i Crnoj Gori, samit „Kina+17“ u Dubrovniku, medicinska pomoć iz Kine tijekom pandemije, srbijanska nabavka ruskog i kineskog cjepiva protiv COVID-19 itd. (Mušić, 2020). Svi ovi događaji bili su podosta ispraćeni što na državnoj, što na regionalnoj, a neki i na globalnoj razini, no očito je kako oni ne utječu izuzetnije na ispitanike. Za neka buduća istraživanja bilo bi pogodno razdvojiti navedene događaje i istražiti koji točno oblik

situacije (prirodna nepogoda ili političko-društveni događaj) najviše utječu na promjenu geopolitičke percepcije. Spominjući razlike u odgovorima na ovo pitanje vidi se kako su ispitanici Skoplja, Prištine i Tirane najpozitivniji u vidu promjene percepcije, dok su ispitanici Beograda, Banje Luke i Sarajeva najmanje optimistični u pogledu promjene. U razvoju novih geopolitičkih prilika svijeta zadnjih nekoliko godina učestalo se nastoje mijenjati percepcije o jačini utjecaja pojedine države na druge, analiziraju se gotovo svi financijeri infrastrukturnih projekata, donatori humanitarne pomoći, a i svake druge, no u državama Zapadnog Balkana promjene teku sporije, odnosno potrebno je više događaja da se nešto promijeni. Države tiranskih, prištinskih i skopljskih ispitanika proživjele su brojne promjene u geopolitici, ponajprije na određenu pozitivnu stranu te stoga i imaju najpozitivnije gledište u vidu promjene percepcije prema utjecajima drugih država, dok su Srbija i BiH proživjele brojne negativne promjene u svojem geopolitičkom položaju tokom 1990-ih pa sve do početka 2010-ih što pridonosi tom manjem optimizmu promjene percepcije utjecaja pojedine države poradi određenog straha izazovnog sjećanjem na neke prošle utjecaje.

4. 5. Određenje percepcija prema drugim državama

Posljednji dio anketnog upitnika sastojao se od dvaju pitanja, koja su bila prvenstveno namijenjena sagledavanju percepcije studenta prema drugim državama. Predzadnje pitanje ankete tražilo je od ispitanika da navedu mjesto na koje bi se odselili, a pitanje je bilo slobodnog odgovora, mogla se navesti država ili grad, a neki su navodili i oboje. Tijekom analize odgovora zabilježeno je ukupno 105 različitih mjesta, od toga je navedeno 35 država, odnosno 70 gradova. Od svih mjesta, njih 78 se nalazi u Europi, 7 u Aziji, 8 u Sjevernoj Americi, 4 u Južnoj Americi i 3 u Australiji. Relativno je velik broj onih koji su se izjasnili da se ne bi nigdje odselili, njih 28, a samo jedna osoba ne zna gdje bi se odselila. Istanbul se kao grad preseljenja našao sedam puta među odgovorima, no nije ubrojen niti pod jedan kontinent radi svoje dvojnosti. Rusija, također, nije ubrojena niti pod jedan kontinent jer se javljaju gradovi i iz njezina europskog i azijskog dijela, dok je Turska u potpunosti svrstana pod Aziju. Već po ovim podacima primjećuje se kako nitko ne želi preseliti u Afriku, a iznenađuje i mala brojnost drugih kontinenata izuzev Europe. Analizirajući odgovore, vidi se kako je SAD najpopularnija neeuropska država za preseljenje, a slijedi ju Turska sa samo dva odgovora manje. Treći je po redu Novi Zeland, koji je biralo više ispitanika u odnosu na Australiju, inače tradicionalnu zemlju balkanskog iseljništva. Također, nekadašnja tradicionalna odredišta migracija poput Južne Amerike spominju se izuzetno malo što je dokaz prestanka popularnosti tog

područja među stanovnicima Zapadnog Balkana. Gledajući azijska odredišta preseljenja, tu je riječ o bogatim gradovima UAE-a, Dubaiju i Abu Dhabiju, dok se Kina niti njezini gradovi uopće ne spominju, a Japan je spomenut jednom. Dakle, odgovori ovog pitanja nisu u tolikoj korelaciji s prosječnim razinama utjecaja država na Zapadni Balkan iz prethodnog pitanja što sugerira na određenu odvojenost geopolitičke predodžbe utjecaja i želje za preseljenjem, to jest percepcijom. Navedena europska mjesta prvenstveno se odnose na Zapadnu i Srednju Europu, odnosno Švicarsku je navelo 35 ispitanika (najviše ispitanici Prištine, Tirane i Sarajeva), a Njemačku 32 (najviše ispitanici Tirane) kao mjesto preseljenja. Također, navedeno je i najviše njemačkih gradova, dok je većina ostalih gradova zapravo glavni grad pojedine države. Objašnjenje ovih odgovora stoji u tome kako su to države, koje su tradicionalna odredišta brojnih doseljenika i brojni zapadnobalkanski stanovnici su se u njih preselili tijekom više godina, što na privremeni rad što na trajni život (Jusufović i Ukaj, 2020). Treća i četvrta po redu je Italija, odnosno Španjolska, obje kao predstavnice Južne Europe. Za te države nema nekog posebnog razloga, nego je tu prije svega riječ o toploj klimi, tzv. percepciji tih država kroz Mediteran i ljeto. Hrvatska se nalazi na 14. mjestu za odredište preseljenja, dok je Zagreb spomenut tri puta, a među odgovorima se pojavljuju još i Pula te Dubrovnik. Među odgovorima mogu se naći i gotovo sve države Sjeverne Europe i njihovi glavni gradovi. Uspoređujući ove odgovore sa onima iz radova Šakaje (2001, 2019) u kojima su ispitanici bili zagrebački srednjoškolci, mogu se povući neke paralele. U ovom i navedena dva rada najpoželjnije zemlje su Švicarska, Njemačka i Austrija jedino s razlikom u poželjnosti Italije. Šakaja (2019) navodi pad zainteresiranosti za preseljenje u mediteranske zemlje što se i ovdje može vidjeti pozicioniranjem tih država i njihovih gradova ispod srednjoeuropskih. Fenomen želje za preseljenjem u države Sjeverne Europe zabilježen je u radu iz 2019. godine, no ne i iz 2001. godine što se nadovezuje i na pojavnost tih država i gradova i u ovom istraživanju. Postoje također i odgovori koji se odnose na mjesta unutar Zapadnog Balkana, pa tako Beograd ili Srbiju navode Banjalučani, a Tiranu ispitanici Prištine. Sve su to ukazuje na jasno gravitiranje RS-a Srbiji, odnosno Kosova Albaniji. Niti jedan grad niti država Istočne Europe nisu navedeni kao potencijalna mjesta preseljena, što je očekivano. Rusija, kao takva ovdje nije svrstana pod Istočnu Europu zbog svoje dvojnosti, ona se ukupno kao odgovor navodi tri puta, a od gradova se spominju Moskva, Sankt Petersburg, Soči i azijski Vladivostok. Rezimiranjem odgovora na ovo pitanje mogu se uočiti određene pravilnosti, 74 % mjesta potencijalnog preseljenja nalazi se u Europi, a od tih 74 % mjesta njih oko 20 % otpada na

Njemačku i Švicarsku, odnosno njihove gradove. Povezujući ove odgovore s utjecajnim državama na Zapadnom Balkanu vidi se kako su SAD i Rusija slabo poželjni za preseljenje, dok se Kina i Izrael uopće ne spominju. Relativno dobro stoje Turska i UAE, koji su većinom bili odgovori ispitanika iz gradova BiH i Tirane. Hrvatska je relativno dobro prošla zbog izražene želje za preseljenjem u nju i njezine gradove od ispitanika različitih gradova. Hrvatima je teško zamisliti da se netko želi preseliti u njihovu državu, no stanovnicima Zapadnog Balkana Hrvatska izgleda poželjno, ponajprije ispitanicima Mostara, Prištine i Tirane. Hrvatska, kao primjer, možda nije tolika fikcija izvan njezinih jugoistočnih granica. Mjesta mogućih preseljena svakako pokazuju tko ima zaista geopolitičku moć, odnosno kome je neka država „obećana zemlja“. Njemačka je potpuno ostvarila utjecaj na Zapadnom Balkanu jer je i dalje jedna od „obećanih zemalja“ lokalnog stanovništva te najvažniji faktor napretka integracije u EU-u. Svakako se mora spomenuti i rastući utjecaj Turske i njezine privlačnosti, koja se otvoreno vidi u ovim odgovorima jer prije dvadesetak godina bilo je pomalo nezamislivo da se netko želi preseliti u Tursku (Šakaja, 2001).

Zadnje pitanje odnosilo se konkretno na percepciju prema Hrvatskoj. Ispitanici su trebali potvrditi ili opovrgnuti je li Hrvatska primjer uspješne države u vidu iskorištavanja svojeg geopolitičkog položaja. Ukupni odgovor ide sa 63 % potvrdnosti u korist dobrog korištenja hrvatskog položaja. Tomac (2005) naziva Hrvatsku taocem Zapadnog Balkana, a Cvrtić (2000) *gateway state* prema Jugoistočnoj Europi. Dostizanjem potpune integracije u Europsku uniju Hrvatska skida okove Zapadnog Balkana, no pitanje je u koju je regiju otišla. Najviše je željena regija svrstavanja Srednja Europa, no Hrvatska se u toj regiji može naći samo na periferiji, gledajući geografski, ali i gospodarski. Svrstavajući Hrvatsku u Južnu Europu, opet se uzima samo Primorska Hrvatska, pa je teško govoriti o jedinstvenoj pripadnosti jednoj regiji. Koliko je god Hrvatskoj pojam Zapadni Balkan „trn u oku“ i koliko god se trudi maknuti svaki balkanski simbol iz javnog diskursa i života, toliko još uvijek države regije u Hrvatsku gledaju kao određeni primjer i dio svoje regije Balkana ili kako ju god zvali. Hrvatska i Slovenija pokrenuli su i proces Brdo-Brijuni s ciljem jačanja integracije Zapadnog Balkana i međusobnog dijaloga te tako pokazali kako su i dalje značajniji geopolitički faktori u regiji, odnosno posrednici između EU-a i Zapadnog Balkana (Ivandić, 2019). Hoće li Hrvatska biti ikad značajniji primjer, ili postati možda čak „jadranski tigar“, kako ju je nazvala bivša predsjednica Grabar-Kitarović 2018. godine, ostaje tek vidjeti.

5. REZULTATI PRIMJENE DELFI METODE

Geopolitički razvoj Zapadnog Balkana predstavlja izazov gotovo svim svjetskim geopolitičarima, pa se tako naišlo na vrlo zanimljiva mišljenja iznesena u upitniku Delfi metode, koji se sastojao od sedam pitanja podijeljenih u pet istraživačkih područja prema podnaslovima prethodnog poglavlja te se upitnik nalazi u Prilozima.

5. 1. Geopolitički položaj Zapadnog Balkana

Referentni ispitanici u prvom su pitanju iznosili svoj stav o geopolitičkom položaju Zapadnog Balkana i komentirali rezultate ankete glede istog dijela istraživanja. Postoji vrlo jasna dihotomija između određenja povoljnog i nepovoljnog geopolitičkog položaja regije. Povoljnost se opravdavala na različite načine, poput „...položaja na dodiru utjecaja više kontinenata (Europe i Azije), povoljnosti prometnog položaja (X koridor), zainteresiranosti drugih država za regiju itd.“ S druge strane, određenje nepovoljnosti bilo je u blagoj većini, zbog prevladavajućeg stajališta kako je regija „zapela“ u vremenu i zbog slabog napretka k integracijama. Nepovoljnost položaja imala je, dakle, brojna opravdanja, a neki od njih su: periferija Europe, ratovi, brojni strani utjecaji, nezaposlenost, demografski slom, pesimističnost stanovništva, etničke, vjerske i političke podjele, korumpiranost, kriminal itd. Glede komentara rezultata ankete ispitanici su dali dosta slične odgovore. Svi su složni kako postoji premala informiranost studenta o geopolitičkom položaju njihovih država te su dosta visoki prosječni rezultati poznavanja i određenja povoljnosti položaja rezultat neznanja, odnosno „...zablude stvore od strane političara i medija glede isticanja važnosti njihove države.“ Komentirajući izuzetno veliko poznavanje položaja Kosova od strane ispitanika Prištine, ispitanici navode kako je to rezultat relativno nedavne stečene neovisnosti te se napominje kako je to „...ostvarenje dugogodišnjeg albanskog (kosovskog) sna o neovisnosti.“ S druge strane, ocjenjivanje povoljnosti položaja BiH u najmanjem postotku od strane anketnih ispitanika Banje Luke, jedan ispitanik opravda „...neprihvatanjem BiH za svoju državu od strane Banjalučana.“ Navodi se kako Banjalučani više uče o Srbiji i svom entitetu, nego o BiH kao jedinstvenoj državi. Sve u svemu, jedan odgovor ponajviše opisuje mišljenja o geopolitičkom stanju regije: „Zapadni Balkan baštini je mnoge probleme iz prošlosti. Na tom su se području susretala velika carstva i velike religije. Zbog slabosti novonastalih država i nedovoljno jasne strategije EU-a to je područje postalo poligon za nadmetanje različitih globalnih i regionalnih sila, od Kine i SAD-a do Rusije i Turske.“

5. 2. Politička budućnost

Nastavljajući se na geopolitičko određenje položaja regije, referentni ispitanici iznosili su svoje stave glede trenutačnih i budućih političkih prilika Zapadnog Balkana. Gotovo svi su se složili kako ulazak u Europsku uniju nema alternativu za države regije, no on se ne će dogoditi, kako napominju, prije 2030. godine. Nekoliko ispitanika navodi kako je kriza proširenja Unije počela još za ekonomske krize 2008. godine i još uvijek traje te je hrvatski ulazak bio više izuzetak nego pravilo. Napominje se kako postoji jasan zamor od proširenja i potpuna neusklađenost između članica glede te teme, konkretno, za primjer se navodi neslaganje Francuske (pružanje otpora) i Njemačke (pružanje potpore) o proširenju Unije. Nadalje, nekoliko ispitanika navodi formiranje novog (geo)političkog poretka svijeta temeljenog na principu višepolarnosti te jasne manifestacije tog procesa upravo u Zapadnom Balkanu kroz jačanje utjecaja Turske, Rusije i Kine umjesto Europske unije. Jedan ispitanik navodi kako „...državama nije potrebna još jedna pustolovina ujedinjavanja, pridruživanja ili nekog trećeg koncepta, tako da iste trebaju razvijati dobre odnose sa susjedima i neutralnost“, dok se pojavljuje i mišljenje slabog pomaka najmlađih članica EU-a (Hrvatske, Rumunjske i Bugarske) što dodatno potiče europski pesimizam. Valja napomenuti kako su uz sve te istaknute negativnosti ispitanici izrazili nedvojbenu potporu ulasku u EU, ali i pružili objašnjenje zašto se na članstvo toliko dugo čeka, odnosno istaknuli su još i neke moguće blokirajuće faktore daljnjeg napretka u pregovorima poput, hrvatske blokade Srbije, problema srpskog priznanja Kosova, uvjetovanost članstva ulaskom u NATO itd.

S druge strane, navedene su i brojne prednosti ulaska u EU, a većina ih se može sumirati u mišljenju kako bi „...integracija olakšala svakodnevnu gospodarsko-političku interakciju i na mikro i na makro razini.“ Spominje se i stav kako bi integrirana regija bila puno snažnija te bi bilo puno manje prostora za utjecaje drugih stranih aktera. Druge scenarije političkog razvoja regije u pozitivnom smislu nije naveo nitko od ispitanika, nego se većinom spominju glede očuvanja neutralnosti, odnosno „idealno nemogućim“ formiranjem zajednice slične Jugoslaviji.

Komentirajući podršku anketnih ispitanika za ulazak u EU (od 53 %) navodi se kako „...je to dosta realističan pokazatelj toga da su ljudi svjesni svojih unutarnjih problema i nemaju lažne nade glede članstva.“ Spominje se još i slaba upoznatost studenta s prednostima članstva, odnosno „...tokom cijelog života slušaju o ulasku u EU, a on još nije niti na vidiku.“ Uzimajući sva mišljenja iznesena glede političke budućnosti, može se zaključiti kako bi idealan scenariji bio ulazak u Europsku uniju, no on je teško ostvariv radi više iznesenih razloga, no alternative gotovo da i nema.

5. 3. Vojna budućnost

Daljnji dio Delfi metode referirao se na vojnu budućnost Zapadnog Balkana. U ovom su pitanju ispitanici iznosili stav glede (ne)prilika članstva u NATO-u i drugih mogućih vojnih opcija te komentirali podršku, odnosno odsustvo iste kod anketnih ispitanika različitih gradova. U ovom slučaju, stavovi referentnih ispitanika se razlikuju, odnosno većina i dalje vidi NATO-članstvo kao jedinu opciju, ali postoje i zagovaratelji neutralnosti. Navodi se više puta kako je NATO garancija sigurnosti regije i očuvanja granica, ali je opetovano navođeno kako članstvo nužno ne donosi mir i suradnju, izdvajajući pritom primjer sukoba Turske i Grčke 1974. godine. Većina mišljenja ima formulaciju poput „...dugoročni benefiti manje su vidljivi od obveza (npr. sudjelovanja u mirovnim i sličnim misijama i slanja vojske u inozemna žarišta), koje stanovništvo ne percipira povoljno.“ Također, iznosi se stav kako članstvo puno košta, a relativno vidljivih pomaka za stanovništvo nema. Jedan ispitanik navodi kako se Srbiji i BiH niti ne isplati ući u Savez jer onda one moraju plaćati novac Savezu, a ovako on njima plaća kroz različite oblike suradnje. Spominje se i zaostalost vojne i komunikacijske opreme Srbije i BiH što ih prijeći u daljem napretku k članstvu. U ostatku odgovora ispitanici su se referirali na rezultate ankete, svi su se složili kako su oni očekivani i logični glede pojedinačnog grada. Rivalstvo Rusije i SAD-a glede (ne)članstva u NATO-u vidljivo je upravo u rezultatima ankete, odnosno ispitanici navode kako Rusija znatno utječe na BiH i Srbiju da se dalje ne približavaju Savezu. Zagovaratelji neutralnosti upravo vide tu opciju kao rješenje za BiH i Srbiju jer sprječava pogoršanje odnosa s Rusijom, koja je tim državama važan suradnik na različitim područjima društva. Rezultate ankete za gradove niske podrške članstvu u NATO-u objašnjava se i pomoću svježeg sjećanja na bombardiranje Srbije, odnosno prosrpskih stavova u Banjoj Luci i Nikšiću jer i RS i Crna Gora primaju značajan utjecaj Srbije. Za nisku podršku ispitanika Skoplja objašnjenje se traži u dugogodišnjem procesu ulaska, odnosno u grčkoj blokadi. Među referentnim ispitanicima nije bilo stavova o suradnji s nekom ne-NATO-članicom, a jedan ispitanik iznio je stav kako bi Europa trebala osnovati svoju vojsku, odnosno postati neovisna o SAD-u. Kvalitetan zaključak vojne budućnosti iznesen je od strane jednog ispitanika, koji kaže kako „...ulazak u NATO..., post-socijalističkim državama jugoistočne Europe..., nije donio *de facto* ništa na ekonomskom i društvenom polju. Jamstvo sigurnosti je svakako pozitivno, ali to nije povećalo inozemna ulaganja..., a ove države nisu npr. na ruskim granicama pa da bi se ulazak u NATO doživljavao kao odvratanje od mogućeg ruskog napada...“

Zaokružujući geopolitički položaj, političku i vojnu budućnost referentni ispitanici iznijeli su ukupni stav o geopolitičkom stanju na Zapadnom Balkanu. Većina se složila kako je regija svojevrsna periferija Europe i kako su euroatlantske integracije znatno usporene u posljednje vrijeme. Jedan ispitanik navodi kako je Zapadni Balkan „...nešto što je drukčije, nesređeno, nedovršeno, problematično i opasno“, a drugi navodi kako: „Stare europske članice ne vjeruju da se Zapadni Balkan europeizirao; više vjeruju da bi se EU mogla balkanizirati.“ Ovakve stavove može se naći i u općenitoj percepciji prema Balkanu kao prostoru Drugoga, što spominje i Todorova (2015), a o balkanizaciji Europe govori Milardović (2009). Nadalje, ispitanici su se složili kako je podrška euroatlantskim integracijama pala prije svega kod stanovništva, no i dalje je prisutna kod službene politike. Više puta se spominje pojam (politička) „elita“ i u ovom, kao i u prethodnim odgovorima, a riječ je vjerojatno o percepciji službene politike, koja je udaljena od mišljenja naroda i većinom provodi svoje ideje razvoja. Pojedini ispitanici odlučili su se za opis Zapadnog Balkana kao prostor utjecaja više država, naglašavajući pritom kako je to posljedica recentnih promjena u regiji, ali i na globalnoj geopolitičkoj sceni.

Proces euroatlantskih integracija većina je ispitanika opisala s dozom skeptičnosti, odnosno ističući brojne prepreke koje stoje na tom putu, jedan ispitanik rekao je kako je Zapadni Balkan „... prostor (institucionalno) izvan EU-a, koji je takoreći usred EU-a.“ Ovaj svojevrsni paradoks može se iščitati u više odgovora jer su svi svjesni kako je regija prostorno okružena Europskom unijom, no teško je reći kako je blizu skorašnjem članstvu. Jedan ispitanik opisao je euroatlantsku integraciju „politikom štapa i šargarepe“, koja ne daje rezultate te bi se trebalo potražiti druge opcije. Navodi se kako je problem i konstantno blokiranje napretka, odnosno početka pregovora bilo o članstvu ili o nekoj drugoj fazi integracije te kako je „...od listopada 2019. godine regija u svojevrsnom vakuumu jer nije učinjen niti jedan značajniji korak euroatlantskim integracijama.“

Opisujući strane utjecaje, ispitanici se slažu s rezultatima ankete kako je regija prostor ispreplitanja brojnih utjecaja, no pojedinci naglašavaju različitu razinu tih utjecaja. Javlja se mišljenje kako Zapadni Balkan trenutačno nije u fokusu svjetske geopolitike radi orijentacije, prije svega, na Istočnu Europu te kako ne postoje veliku ulozu (npr. energenti, koridori) u regiji. S druge strane, javlja se oprečno mišljenje o povećoj važnosti Zapadnog Balkana glede područja preslagivanja novih razina utjecaja brojnih država. Sumiranje odgovora na ovo pitanje može se naći u dijelu jednog: „Zapadni Balkan jeste evropska periferija, ali to ne znači da je zato prisutno manje utjecaja.“

5. 4. Budućnost regionalne suradnje i utjecaja drugih država

U dijelu istraživanja posvećenom utjecaju drugih država na Zapadni Balkan referentni ispitanici dobili su priliku, prije svega, objasniti važnost izabranih regionalnih inicijativa, koje se većinski ili dijelom odnose na regiju. Većina je ispitanika jasnog stava kako je regionalna suradnja neophodna za daljnji napredak regije, no prije svega ona se mora ogledati u postizanju što boljeg ekonomskog prosperiteta regije. Nekoliko ispitanika povezuje regionalnu suradnju kroz spektar bliskosti naroda regije: „Smatram kako je regionalni razvoj od iznimnog značaja – slično govorno područje, zajednička povijest, kulturološko i vjersko poznavanje i razumijevanje. To su sve elementi na kojima se može raditi i graditi, ne s ciljem dominacije nego s ciljem uzajamnog rasta i razvoja.“ Nadalje, javlja se i mišljenje kako su zapadnobalkanske države premale da bi samostalno mogle prosperirati, pa su regionalna udruženja od presudnog značenja. Jedan ispitanik navodi kako je regionalna suradnja najjeftiniji oblik postizanja mira u regiji u vidu postizanja ekonomskog napretka što bi smanjilo bavljenje međusobnim konfliktima. Svako regionalno udruženje većinom je potaknuto utjecajem drugih država, a taj stav iznosi nekoliko ispitanika i nadodaje kako bi EU i SAD trebali nadgledati razvoj tih regionalnih inicijativa s ciljem stvaranja napretka. Jedan ispitanik izrazio je i negativan stav glede regionalne suradnje jer do sada nisu pridonijele niti značajnijem napretku te i dalje „...imamo stalne napetosti i pritiske između država na Zapadnom Balkanu, svako malo se zveckea oružjem, što je veoma loše.“

Komentirajući rezultate ankete, iznose se tvrdnje kako postoji mala informiranost o inicijativama što u medijima što u obrazovanju te je potrebno na tome poraditi. CEFTA je većini anketnih ispitanika nepoznata jer većinom slabo ekonomski djeluje među državama, odnosno prema jednom ispitaniku „...ne potiče vlastite sposobnosti i kapacitete te ne donosi investicije.“ Prema jednom ispitaniku Partnerstvo za mir donijelo je do veće suradnje Hrvatske, Albanije i Sjeverne Makedonije, no daljnji napredak Partnerstva zapao je u regiji. Ipak, kao što je istaknuto više puta unutar odgovora „...međusobna suradnja država unutar bilo koje regije i unutar bilo koje inicijative čini se kao ključni faktor buduće stabilnosti i dobrih, partnerskih odnosa.“

U drugom dijelu ocjene utjecaja drugih država, bilo je potrebno iznijeti stav o utjecaju pojedine države na Zapadni Balkan i povezati utjecaje s rezultatima ankete. U odgovorima je zabilježeno nekoliko raskoračenih stavova, no svaki je argumentiran. Određeni dio sudionika Delfi metode slaže se s rezultatima ankete i bez dublje analize potvrđuje „valjanost“ utjecaja pojedine države kod ispitanika pojedinog grada. Tako se pritom kao objašnjenja navode utjecaji Rusije povezani s

pravoslavnim vjernicima, turske s muslimanskim vjerenicima, SAD-a s vojnom bazom na Kosovu itd. S druge pak strane, pojedini ispitanici govore kako su ti utjecaji nametnuti dominacijom medija i „političkih elita“, a da se stvarni utjecaji ogledaju kroz ekonomiju (kapital). „Npr., na Kosovu je najveći investitor Njemačka, a u Srbiji Europska unija. Te će se percepcije svakako mijenjati – Srbija je nekoć većinski smatrala da je Rusija glavni partner. Danas se smatra da je to Kina..., konkretni projekti, novac i politička podrška najviše utječu na formiranje tih percepcija.“ Istina je negdje na pola puta, a jedan ispitanik sugerira kako „...ne znači nužno da je percepcija građana (ispitanika) pogrešna, ali ju svakako treba uzimati s dodatnim oprezom...“

Više ispitanika problematizira utjecaj Kine i opisuje njezinu politiku kao metodu „pokušaja i promašaja“ jer ona nije dovoljno upoznata s brojnim međuetničkim odnosima regije. Opisuje se, također, i utjecaj Turske, kojoj većina ispitanika pridaje znatan utjecaj u Albaniji i BiH, no ističu kako je još uvijek riječ o poticanju tzv. kemalističkog islama. S druge strane, više je ispitanika upozorilo na težinu utjecaja Saudijske Arabije kroz poticanje ekstremnog učenja islama u BiH. Komentirajući utjecaj SAD-a, većina ispitanika ga povezuje s Kosovom, čiji su prištinski ispitanici u konačnici i najviše zamijetili taj utjecaj. Napominje se kako je utjecaj SAD-a zadnjih godina slabio, ali se vratio Sporazumom Srbija - Kosovo 2020. godine. Također se ističe da nerijetko SAD djeluje bez dogovora s EU-om te time stvara još više problema. Jedan ispitanik navodi kako je „...dogovor EU-SAD nužan za prosperitet regije te njezino daljnje euroatlantsko integriranje.“ Upravo se utjecaj EU ogledao u jedinstvenosti mišljenja kod svih ispitanika jer ga svi opravdavanju najznačajnijim za regiju. Iznoseći mišljenje o najutjecajnijim EU-članicama na regiju, većina se složila s odabirom Francuske i Njemačke, dok pojedini ispitanici dovode u pitanje istinski utjecaj Italije na Zapadni Balkan. Jedan ispitanik istaknuo je „...utjecaj Mađarske na Srbiju kroz vrlo dobru suradnju sadašnjih političkih struktura obiju država.“ Pojedine ispitanike začudio je najveći utjecaj Izraela zabilježen u Mostaru, a jedan ispitanik navodi i utjecaj Irana. Glede najvećeg zabilježenog utjecaja EU-u u Zagrebu, jedan ispitanik je to nazvao dosta zanimljivim i sugerirao kako postoji percepcija u Hrvatskoj da sve političke odluke dolaze iz Bruxellesa. Pojedini ispitanici naveli su još i utjecaje samih država Zapadnog Balkana na druge države regije, pa se spominje utjecaj Albanije na Kosovo i Srbije na entitet RS-a, odnosno na Crnu Goru. *Suma summarum*, može se reći kako „...države Zapadnog Balkana doživljavaju vanjske konflikte (SAD protiv Rusije i Kine, Turska protiv EU-a i dr.) kao vlastite“, a to je vidljivo na više razina i rezultira u konačnici u međusobnim odnosima zapadnobalkanskih država u sadašnjosti, ali i u budućnosti.

5. 5. Poželjnost drugih država i geopolitika Hrvatske

U posljednjem dijelu upitnika Delfi metode ispitanici su iznosili komentare na želje preseljenja anketnih ispitanika, odnosno iznosili stav o uspješnosti Hrvatske u euroatlantskim integracijama i njezinu potencijalu da postane „jadranski tigar“. Glede željenih mjesta preseljenja, bilo je različitih komentara, no većina je izrekla slične stavove. Svi su se složili kako su europske države i gradovi najbliži i najprihvatljiviji za preseljenje stanovnika Zapadnog Balkana zbog prometne blizine i sličnosti kulture. Navodi se i kako postoji višedesetljetan odlazak na „privremeni“ rad u srednjoeuropske zemlje te ta blizina dopušta brz povratak u regiju tijekom vikenda ili praznika. Nitko od ispitanika nije pojedinačno navodio neki europski grad ili državu te tim primjerima objašnjavao pogodnosti preseljenja, nego su svi iznosili komentar uzimajući Europu kao cjelinu. Glede opcije preseljenja u SAD postoji određeni konsenzus kako je to doba prošlo, odnosno danas to nije poželjna destinacija za život jer ih u odnosu na Europu obilježavaju „...skupo zdravstveno osiguranje, oružano nasilje i striktnija politika useljavanja itd., što odvraća Europljane od većeg useljavanja.“ Nekoliko ispitanika navodi i prometnu udaljenost od SAD-a kao ograničavajući faktor. Preseljenje u Kinu ne vidi nitko od ispitanika kao opciju za stanovništvo Zapadnog Balkana jer postoje „...prevelike kulturne razlike, jednopartijski sistem, ograničena sloboda govora itd.“ Komentirajući želje za preseljenjem u Tursku, većina ispitanika iznosi stav kako je ona privlačna stanovnicima muslimanske vjeroispovijesti, a pojedinci kažu kako je to rezultat turskih sapunica i turističkih posjeta Turskoj. Želju za preseljenjem u Rusiju nije nitko komentirao, kao niti dosta velik broj onih koji se ne bi htjeli nigdje preseliti.

Hrvatsku kao mjesto preseljenja ispitanici su objasnili kao najbližu (prometno i kulturološki) svim stanovnicima Zapadnog Balkana. Iznosi se stav kako je Hrvatska imala priliku postati zaista useljenička država, ali je lošim političkim potezima tu priliku prokockala. Daljnje neke ideje gledaju na preseljenje u Hrvatsku kao na preseljenje u EU jer „...postoje jednaki zakoni za useljenje kao i u ostatku Unije...“, što samo može doprinijeti poželjnosti Hrvatske.

U konačnici, svi ispitanici iznosili su stavove o uspješnosti hrvatske geopolitike. Mišljenja su različita, postoje oni koji smatraju hrvatsku geopolitičku priču uspješnom, no i oni, koji vide neiskorištenost hrvatskog geopolitičkog položaja. Svakako se pod uspjehe hrvatske geopolitike navodi članstvo u EU-u i NATO-u, no podjedinici napominju kako se ulaskom u te integracije izgubio jasan cilj hrvatske vanjske politike što doprinosi stagnaciji Hrvatske. Nekoliko ispitanika jasno govori kako Hrvatska u Zapadnom Balkanu nema što tražiti te da se mora što više približavati

Srednjoj Europi. Jedan ispitanik sugerira da "...što se Hrvatske tiče, vjerujem kako je odmak napravljen prvenstveno zbog prezentacije Hrvatske primarno kao jadranske – mediteranske države. Većina stanovnika zapadne Europe i SAD-a Hrvatsku zna po obali, turizmu i ljepotama Dubrovnika, Splita, Pule i otočja." Što se tiče formiranja Hrvatske kako „jadranskog tigra“, svi se ispitanici slažu kako to trenutačno nije ostvareno, ali naglašavaju da je taj potencijal postojao i prije i postojat će i u budućnosti. Jedan ispitanik navodi i područja nužna za razvoj kao „tigra“: „...turizam, informacijska tehnologija i usluge, energija, poljoprivreda, primjena kriptovaluta...“ Što se tiče negativnosti hrvatskog geopolitičkog položaja, pa i same države, navodi se nekoliko stvari. Jedan ispitanik navodi kako Hrvatska dopušta balkanizaciju svoje države radi pretjeranog miješanja u BiH, odnosno pretjerane brige o Hrvatima u susjednoj državi. Nekoliko puta u odgovorima je navedena i slabost hrvatske ekonomije (razvoja), odnosno korumpiranost pravosuđa i loše obrazovanje. Jedan odgovor sažima hrvatske probleme: „...postojanje političke paradigme, koja koči razvoj tržišne ekonomije i privatne inicijative, kao i meritokracije (u postizanju društvenog statusa) te se time smanjuje vlastita moć.“ To se može odlično povezati s percepcijom geopolitike kako geografijom moći.

Je li Hrvatska primjer uspješne države iskorištenog geopolitičkog položaja sada je možda teško reći, no pojedini ispitanici navode da će vrijeme pokazati. U konačnici, postoje vrlo jasni stavovi da Hrvatska nije Zapadni Balkan i kao takva može biti samo vanjski faktor tog područja. Ukupna percepcija prema drugim državama pokazuje različitost u mišljenju što je u neku ruku i dobro jer se dovodi u pitanje svaki utjecaj i njegov krajnji cilj.

6. FORMIRANJE SCENARIJA GEOPOLITIČKOG RAZVOJA

Na temelju provedene ankete i njezine kvantitativne i kvalitativne analize te provedenog prvog kruga Delfi metode i kvalitativne analize istog pristupilo se formiranju scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana do 2031. godine. Kao što je već prethodno spomenuto, relevantno je najbolji tip scenarija za ovu temu prognozirajući scenariji, koji se temelji na analizi postojećeg stanja i trendova, a pomoću njega ispituju se mogući smjerovi razvoja u budućnosti (Radeljak Kaufmann, 2016). Valja napomenuti kako se niti jedan od scenarija ne treba ostvariti, već je primarno pogodno stvoriti mogućnosti za sagledavanje budućeg geopolitičkog razvoja i time poboljšati donošenje odluka u sadašnjosti. S obzirom na kompleksnost teme u završenom upitniku Delfi metode, koji se nalazi u Prilozima (originalni scenariji), pred ispitanike je stavljena mogućnost da svakom scenariju odrede preciznost i usklađenost, što je u ovom slučaju jačina povezanosti svih elemenata pojedinog scenarija. Također, ispitanici su mogli navesti prijedloge kako scenarije poboljšati što je uključeno u završene verzije scenarija. Rezultati su završnog kruga u sljedećem poglavlju.

6. 1. Scenarij „Euroatlantska integracija“

Prvi scenarij geopolitičkog razvoja temelji se na sadašnjoj službenoj politici svih država Zapadnog Balkana i na većini izraženih mišljenja što u anketi što u prvom krugu Delfi metode.

Glavne značajke ovoga scenarija:

1. ulazak svih država Zapadnog Balkana u EU
2. ulazak BiH u NATO Savez
3. očuvanje srpske vojne neutralnosti
4. normalizacija odnosa (priznanje) Srbije i Kosova
5. očuvanje svih sadašnjih državnih granica
6. rješavanje međudržavnih problema, regionalna suradnja
7. izraženost prvenstveno utjecaja EU-a, pa SAD-a
8. poboljšanje geopolitičkog položaja.

Države će Zapadnog Balkana do 2031. godine, prema ovome scenariju, ući u Europsku uniju. Prema sadašnjoj prognozi najraniji predviđeni ulazak je onaj Srbije i Crne Gore 2025. godine, no naglašava se kako je to vrlo ambiciozno. Prema tome, dodatnih je šest godina (od 2025. g.) dovoljno da članstvo postignu i BiH (treba dobiti status kandidata 2021. godine), te Albanija i Sjeverna Makedonija (čekaju početak pregovora). Članstvo Kosova u EU-u bit će moguće

rješenjem odnosa sa Srbijom, što je ujedno i preduvjet srbijanskog ulaska u Uniju. Očekuje se i ulazak Kosova u UN, kao rezultat istog dijaloga sa Srbijom.

Očekuje se i ulazak BiH u NATO Savez što je i službena politika te države. Izlazak Crne Gore ili možda Sjeverne Makedonije nije vjerojatan jer je članstvo u Savezu bio imperativ objema državama u njihovoj politici. S druge strane, Srbija će zadržati svoju vojnu neutralnost sve do 2030. godine prema svojoj Strategiji vojnog razvoja, no teško da će nakon toga odmah ući u NATO Savez. Također, ne očekuje se niti prekid srbijanske vojne neutralnosti u narednim godinama jer su sjećanja na NATO-bombardiranja Srbije još uvijek svježija.

Važan je element ovog scenarija i očuvanje sadašnjih državnih granica, o čijim se promjenama svako malo govori, no ne postoji niti jedna otvorena podrška EU-a ili drugih aktera tim promjenama u regiji, koje bi mogle otvoriti Pandorinu kutiju. Također, bit će i potrebe za rješavanjem graničnih sporova među državama regije, kojih isto ima povećani broj.

Velik korak u planiranom razdoblju bit će i rješavanje međudržavnih problema, kojih na Zapadnom Balkanu ima na pretek. Europska unija ne će biti sklona primanju zapadnobalkanskih država ako one prije ne riješe svoje međusobne probleme jer je tu grešku počinila u odnosu Hrvatske i Slovenije. Rješavanje međudržavnih problema bit će implementirano unutar pregovora o članstvu u Uniji i pridonosit će što bržoj euroatlantskoj integraciji. Svakako će u ovom dijelu scenarija ulogu odigrati i brojne regionalne suradnje, koje su sada prvenstveno ekonomske, no mogu se i dalje razvijati pod pokroviteljstvom Unije.

U konačnici, prema najboljoj opciji u narednom razdoblju bit će vidljiv većinski utjecaj EU-a, koji bi trebao biti u određenom dogovoru s utjecajem SAD-a, a ne u raskoraku. Utjecaj EU-a donosi najbolje prilike za regiju i svakako je poželjno da se što više poveća u svrhu integracije. Geografski položaj regije svakako bi se mogao popraviti do 2031. godine izgradnjom bitnih prometnica kao poveznica sa Srednjom i Južnom Europom i jačanjem međusobne suradnje u svrhu zajedničkih vanjskopolitičkih ciljeva.

Ovaj scenarij ispitanici su prosječno ocijenili s 3,5 kada je riječ o preciznosti i usklađenosti. Od prijedloga za poboljšanje nekoliko se puta navodi neusklađenost između inzistiranja na rješavanju međudržavnih problema i „brzom“ ulasku u Uniju. Kako većini ispitanika taj dio nije bio posve jasan, u završenoj verziji se dodaje kako će rješavanje problema biti sastavni dio pregovora kao što EU i zahtjeva. Također, u ovoj završenoj verziji izbačeni su problemi vezani uz ratne 1990-e jer je nekoliko ispitanika sugeriralo kako to ne će biti relevantno tokom pregovora.

6. 2. Scenarij „Status quo“

Drugi scenarij temelji se na zadržavanju sadašnjih situacija u geopolitici regije i u budućnosti, sve do 2031. godine. Ovaj scenarij poznat je u svjetskoj geopolitici kao opcija na koju se ne može staviti veto i stoga služi za određeno „zamrzavanje“ svih napetosti.

Glavne značajke scenarija:

1. teško napredovanje država prema EU
2. ostanak BiH izvan NATO-a
3. očuvanje srbijanske vojne neutralnosti
4. stagnacija srbijansko-kosovskog dijaloga
5. vjerojatno očuvanje svih državnih granica
6. regionalna ekonomska suradnja i stagnacija u dijalozima
7. pojačavanje utjecaja Rusije, Kine, Turske
8. stagnacija razvoja geopolitičkog položaja.

Ulazak u EU prema ovom scenariju i dalje je vjerojatan, no do 2031. godine teško ostvariv, odnosno za sve države to ostaje imperativ, no trenutno stanje u Uniji ne daje optimizam u vidu tako bliske integracije. Očekuje se potencijali ulazak Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Albanije, dok bi Srbija i Kosovo i dalje bile opterećene međusobnim odnosom, a BiH ne bi uspjela ostvariti sve zadane kriterije.

Po pitanju vojne budućnosti, BiH bi zbog ruskog utjecaja na Republiku Srpsku (RS) ostala izvan NATO Saveza, dok bi Federacija BiH i dalje inzistirala na članstvu u Savezu. Srbija bi se držala svoje vojne neutralnosti, koju niti u ovom slučaju ne bi kršila jer bi nastojala održati dobre odnose i s Rusijom i sa Zapadom. U Crnoj Gori bi se javljali sve jači anti-NATO-pokreti i javila bi se mogućnost izlaska te zemlje iz Saveza, Sjeverna Makedonija ostala bi u Savezu bez anti-NATO-struja.

Očuvanje državnih granica i dalje bio bi cilj svih aktera u regiji, no svakako bi jačale opcije prekrajanja istih te bi se naglašavale ideje ujedinjena RS sa Srbijom, stvaranja hrvatskog entiteta u Federaciji BiH, pripajanja sjevera Kosova Srbiji te pripajanje Kosova i dijela S. Makedonije Albaniji. Odnosi Srbije i Kosova ostali bi na sadašnjoj razini, koja predstavlja prividni dijalog bez ikakvih naznaka konačnog rješenja. Regionalna suradnja ostala bi i dalje na ekonomskim principima te bi stagnerali dijalozi o rješavanju međudržavnih problema.

Utjecaji svih država i dalje bi rasli na regiju, pa bi tako Rusija snažila u RS-u, Srbiji i djelom u Crnoj Gori, Turska bi pojačala utjecaj na lokalne muslimane, Kina bi nudila državama sve više rizičnih financijskih ponuda, a države Arapskog poluotoka bi, također, povećale investicije i poticanje konzervativnijeg učenja islama. Utjecaji EU-a i SAD-a nastavili bi slabiti, no i dalje bi ostali jedni od vodećih, osobito ekonomske veze s EU-om, koje bi još uvijek snažno vezale regiju za sebe. Geopolitički položaj regije ne bi se nastavio razvijati, u fokusu razvoja bile bi druge regije, poput Istočne Europe. Zapadni bi se Balkan sve više pretvarao u europsku periferiju.

Preciznost i usklađenost ovoga scenarija, prema ispitanicima, je 4,1 te većina naglašava kako je ovaj scenarij najrealniji. Od iznesenih preporuka za poboljšanje, najviše je spominjano kako ne će doći do značajnijih anti-NATO-pokreta u Crnoj Gori, a u S. Makedoniji ne će se uopće javiti. Preporuka je i kako regiju ne će izbjegavati energetske i prometne pravci te je to izbačeno iz scenarija. U scenarij je dodana i važnost ekonomskih veza s EU-om kao prijedlog ispitanika.

6. 3. Scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“

Posljednji scenarij temelji se na opcijama, koje su većinski izvan službene politike svake države Zapadnog Balkana, ali su sveprisutne u medijima i spomenute više puta u Delfi metodi.

Glavne značajke scenarija:

1. odustajanje od integracije u EU
2. izlazak Crne Gore iz NATO-a
3. ostvarenje različitih vojnih suradnji
4. dezintegracija BiH po više mogućih podjela
5. promjene državnih granica
6. nema rješavanja problema i regionalne suradnje
7. snažan rast utjecaja Rusije, Kine, Turske i ostalih
8. prevladavanje perifernog položaja.

Prema sve većoj pojavnosti ideja o neulasku država Zapadnog Balkana u EU ovaj scenarij predviđa kako je to jedna od opcija budućeg geopolitičkog razvoja regije ako ne za cijelu regiju, onda barem za pojedine države. Zamor od silnih obećanja članstva i više je nego prisutan te već i određeni političari govore o drugim opcijama, poput razvoja kroz neutralnost, pomoću regionalne suradnje ili kroz utjecaj neke druge države. Moguće je kako će se proces pridruživanja prilagoditi svakoj državi, odnosno moguće je da, primjerice, Albanija, Sjeverna Makedonija i Crna Gora uđu u EU zbog (trenutačno) jasne izražene želje članstva i manje količine problema, a ostale države ne.

Crna Gora postat će glavno geopolitičko središte utjecaja Srbije, Rusije i EU-a/SAD-a te postoji mogućnost da država izgubi jasno usmjerenje euroatlantizmu. Javlja se i mogućnost prevage srbijansko-ruskih utjecaja i povlačenja države iz NATO-a. Isto to članstvo u Savezu, prema rekonstrukciji regije, jedino bi bilo sporno u Crnoj Gori jer ostale države članice ne pokazuju tendenciju izlaska, odnosno BiH i Srbija svakako ne bi ušle u Savez. Javlja se čak i mogućnost vojne suradnje s drugim državama, primjerice, Srbije s Rusijom i potencijalno s Kinom.

Pitanje funkcioniranja BiH kao države pretvara se u dnevopolitičku temu svih država regije i njena moguća podjela predstavlja jednu od okosnica ovoga scenarija. Prema većini opcija podjela: Republika Srpska bi se pripojila Srbiji, dio većinski hrvatskog stanovništva Hrvatskoj te bi se osnovala samostalna država Bošnjaka. Teško je reći kakav bi put dezintegracije BiH bio i bi li prošao bez rata, no najveći zagovaratelji podjele svakako bi bili političari RS-a.

Promjene državnih granica u regiji prije svega se odnose na spomenutu dezintegraciju BiH te pripajanje sjevera Kosova Srbiji, odnosno Preševske doline Kosovu. Tu se još javljaju i mogućnosti promjene granica na Sandžaku i neki oblik dezintegracije Sjeverne Makedonije kroz različite pretenzije njenih susjeda. Sve bi ove promjene granica dovele do stvaranja većinski etnički homogenih država i možda zaustavile sadašnje međuetničke napetosti u tim državama.

Rješavanje međudržavnih problema bit će u velikoj stagnaciji, ako ne i u nazadovanju, jačat će međudržavne napetosti te će se stvarati i novi problemi. Regionalna suradnja dostići će najnižu razinu i bit će svedena isključivo na neki oblik ekonomske bez značajnije perspektive.

Utjecaji drugih država bit će sve veći kako će se mijenjati geopolitičke prilike svijeta i sve više država će težiti ostvariti što više utjecaja na druge. U ovom scenariju EU-utjecaj i dalje će slabiti, dok bi se utjecaj SAD-a mogao pojačati zbog povećanog ruskog miješanja u regiji. Kina će nastojati i dalje snažiti svoj utjecaj, a Turska će biti jedan od glavnih faktora utjecaja na možebitnu samostalnu bošnjačku državu to jest bit će veliki zagovaratelj jedinstva BiH s drugim muslimanskim državama. Zapadni Balkan bit će je prostor konkurencije različitih većih sila za ekonomske i geopolitičke interese što će donijeti daljnji razvoj regije kao periferije Europe.

Ispitanici su preciznost i usklađenost ovog scenarija ocijenili prosječno s 3,2 te ih veći broj naglašava pesimističnost. Puno je ispitanika predložilo svoje prijedloge glede rekonstrukcije regije pa svi nisu mogli biti obuhvaćeni završnom verzijom jer su neki međusobno bili i kontradiktorni. Izbačen je pojam sukob civilizacija u regiji jer je to zasmetalo nekim ispitanicima te je naglašen individualni pristup državama glede pregovora s EU-om i mogućnost kantonizacije S. Makedonije.

7. KOMPARACIJA SCENARIJA GEOPOLITIČKOG RAZVOJA

U završnom su, dakle, krugu Delfi metode ispitanici trebali iznijeti svoja mišljenja o scenarijama geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana te ocijeniti preciznost i usklađenost svakog pojedinačno. Prosječne ocjene preciznosti i usklađenosti iznesene su već u prethodnom poglavlju i prijedlozi ispitanika implementirani su unutar završnih verzija scenarija.

Scenarij „Euroatlantska integracija“ izazvao je podosta podijeljena mišljenja kod referentnih ispitanika. Više se puta navodi kako je ovaj scenarij možda previše optimističan te moguće neostvariv u vremenu do 2031. godine, što i sažima jedan odgovor: „Scenarij je realističan konceptijski, ali vjerojatno ne i vremenski.“ Također, više se puta naglašava kako je ovaj scenarij idealan za Zapadni Balkan, ali postoji puno „kočnica“ u njegovu ostvarivanju. Nekoliko ispitanika iznosi stavove kako je moguće da se samo pojedine značajke scenarija ostvare. Scenarij „Status quo“ ocijenjen je kao najrealističniji scenarij kod većine ispitanika. Gotovo svi navode kako je on realna slika trenutačnih geopolitičkih procesa što u regiji što u svijetu te je izgledno da će do 2031. godine on i dalje biti aktualan. Navodi se kako je „...argumentacija za većinu navedenih ključnih točaka (scenarija) prilično je snažna i uvjerljiva.“ Nadalje, postoje i mišljenja kako je „Status quo“ opasan po regiju zbog daljnjeg „lutanja“ država pod stranim utjecajima. Javlja se i mišljenje kako su neki problemi regije nerješivi bez pogubnih posljedica pa je najbolje ostati u *statusu quo*. U konačnici scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“, također, je doveo do podijeljenosti mišljenja među ispitanicima. Određeni broj ispitanika navodi kako je ovaj scenarij teško ostvariv zbog prevelikih uloga pojedinih utjecajnih država i pojedinačnih interesa država regije. S druge strane, govori se kako niti ovaj scenarij „...ni na koji način nije isključiv“, jer je trenutno u tijeku veliko geopolitičko preslagivanje u svijetu što može imati i posljedica i na samu regiju. Unatoč izraženosti pesimizma glede tog zadnjeg scenarija, nekoliko ispitanika navodi kako bi on mogao biti i rješenje za Zapadni Balkan ako se primjereno sprovede.

Prva glavna značajka svakog scenarija definira odnos prema Europskoj uniji. Iznoseći mišljenje na prvi scenarij, navodi se kako vjerojatno države Zapadnog Balkana ne će ući do 2031. godine u EU. Navode se i neki faktori koji će stvarati ograničenja u ostvarivanju scenarija, a „...to ovisi koliko o unutarnjoj političkoj dinamici u svakoj od ovih država, toliko i o stanju same EU.“ Zanimljiv je i izneseni stav kako je moguće da se i EU, kao zajednica, redefinira do 2031. godine pa bi u toj nekoj novoj formaciji obuhvatila i regiju. Jedan ispitanik piše kako EU proživljava identitetsku krizu te „stari Europljani“ nisu lako skloni prihvatiti nove članice. Prema drugom

scenariju Zapadni Balkan će teško napredovati prema članstvu u EU-u te će možda neke države ući, a neke će ostati u pregovorima po kraju planiranog razdoblja. Svi ispitanici složni su kako je to zaista realna mogućnost te je izgledno da će možda Albanija, Sjeverna Makedonija i Crna Gora ući u Uniju, a ostale zemlje „zapeti“ u pregovorima i međusobnim odnosima. Ostajanje izvan EU-a nije nužno i negativno jer bi *statusom quo*: „Zapadnobalkanska strategija neutralnosti mogla polučiti pozitivne gospodarske efekte.“ Zadnji scenarij predviđa odustajanje od članstva u EU-u, što prema većini ispitanika nije toliko realna mogućnost. Individualni pristup u pregovorima, prema ispitanicima, jedan je od mogućih scenarija pristupanja Uniji. Također, navodi se kako su „... (države) umorne od stava Bruxellesa, ali i prepreka na putu ka integraciji.“ Ovdje se, također, navodi nužnost ekonomske suradnje, koja bi pokazala EU-u da je napredak regije moguć te poboljšala položaje država u pregovorima. Politička budućnost kroz sve scenarije ima različite oblike te je teško dati točnu prognozu raspleta političkih događaja na Zapadnom Balkanu.

Druga i treća glavna značajaka propituju odnos regije s NATO-om kroz više mogućih opcija. Prema scenariju „Euroatlantska integracija“ BiH će ući u Savez, no to većina ispitanika osporava zbog utjecaja Rusije na RS. Jedan ispitanik predlaže moguće rješenje u vidu okretanja RS-a ka potpori članstva u Savezu opisujući kako „NATO prije svega treba prezentirati kao sigurnosni faktor u kontekstu islamskog ekstremizma, a ne prijetnju srpskom/regionalnom identitetu.“ Značajka očuvanja srbijanske neutralnosti nikoga nije značajno dovela u nedoumicu te su se svi složili kako je to realna opcija. Također, spominje se kako „... EU nije razvila stratešku autonomiju unutar NATO-a“, pa bi se euroatlantska integracija regije morala odviti u obje zajednice država. Scenarij „Status quo“ obuhvaća ostanak BiH izvan NATO-a i daljnje očuvanje srbijanske neutralnosti. Svi su se složili s ostankom BiH izvan Saveza, a jedan ispitanik pridodaje: „BiH bi se optimistički gledano mogla naći u NATO-u u razdoblju 2035.-2040.“ Nekoliko ispitanika naglašava kako je srbijanska neutralnost samo formalna te da ona, ipak, ima veze s NATO-om, a nešto manje s Rusijom i Kinom. U konačnici, zadnji scenarij predviđa izlazak Crne Gore iz NATO Saveza te ostvarivanje različitih vojnih suradnji s drugim ne-NATO-članicama. Prema ovome scenariju predviđena je dezintegracija BiH, pa se ne može govoriti o njezinu odnosu prema Savezu. Ispitanici nisu baš složni glede izlaska Crne Gore iz Saveza jer se do sada nije dogodio niti jedan izlazak, pa je upitno bi li se dopustio crnogorski. Ipak, navodi se kako je to jedna od aktualnih tema u Crnoj Gori te postoje ozbiljne anti-NATO-struje u državi. Usprkos tim strujama, navodi se, glede nove crnogorske Vlade, kako „Zapad Crnoj Gori dozvoljava demokratsku promjenu

političke vlasti, ali ne i vanjskopolitičko orijentaciju.“ Zaključno, jedan ispitanik sugerira „...moguće su i različite vojne suradnje, što se na neki način već i događa“, spominju se primjeri rusko-srpske suradnje i američko-kosovske suradnje. Drugi ispitanik iznosi stav: „Realizacija vojne suradnje bit će diferencirana“, te se može reći da vojna budućnost ima nekoliko opcija, kao i politička budućnost te se one mogu naslanjati jedna na drugu, ali i razdvajati.

Sljedeće dvije glavne značajke odnose se na očuvanje, odnosno na promjene granica pojedine države Zapadnog Balkana. U prva dva scenarija četvrta značajka odnosi se na srbijansko-kosovske odnose, iako se oni prožimaju kroz cjelokupne scenarije. U trećem scenariju veći je naglasak stavljen na dezintegraciju BiH, dok se kosovsko pitanje razmatra kroz značajku promjena granica. Ispitanici su se, komentirajući prvi scenarij, u potpunosti izjasnili za očuvanje državnih granica kao preduvjet za mir u regiji. Više se puta napominje kako „...ne postoje želje drugih utjecajnih država za promjenama granica“, pa stoga to nije trenutno moguće. Što se tiče srbijansko-kosovskih odnosa, prema prvom scenariju Kosovo bi uspjelo ući u UN i ostale euroatlantske integracije što većina ispitanika komentira kao dosta ambiciozno predviđanje do 2031. godine, a pojedini ispitanici otvoreno govore kako Srbija nikad ne će priznati Kosovo kao državu. Scenarij „Status quo“ previđa stagnaciju kosovsko-srbijanskog dijaloga i prema većini ispitanika to je najvjerojatnija opcija. Jedan ispitanik objašnjava kako „...Srbiji zapravo odgovara otvoreno kosovsko pitanje kao neka vrsta mobilizacijskog potencijala birača“, a također se i više puta spominje unutrašnja politika u Srbiji, koja još uvijek za glavnu temu ima Kosovo. U komentarima scenarija nailazi se i na sugestiju kako je moguće da „...nova američka garnitura (administracija Joea Bidena) neće pokušavati stranama (Srbiji i Kosovu) sugerirati prečace već inzistirati na proceduralnosti, diplomaciji, vladavini prava i uzajamnom poštovanju.“ Nadalje, drugi scenarij predviđa vjerojatno očuvanje državnih granica, no spomenute su ideje o promjenama, koje se već više godina provlače kroz javno-politički život. Svi ispitanici i dalje su složni kako do promjena granica ne će doći prema ovome scenariju. Zadnji scenarij predviđa „tektonske promjene“ glede državnih granica i integriteta pojedine države. Dezintegracija BiH kao države osniva se na više mogućih opcija, no u većini slučajeva ogleda se u pripajanju RS-a Srbiji, osnivanju samostalne bošnjačke države i pripajanju dijela Federacije BiH Hrvatskoj s većinski hrvatskim stanovništvom. Ispitanici su se, prema ovome scenariju, složili s mogućnošću dezintegracije BiH, a jedan ispitanik je to čak nazvao i fragmentacijom cijelog Zapadnog Balkana. Nailazi se i na mišljenje kako pojedini političari teže „...preustrojavanju BiH u „normalnu“ državu bez konstitutivnih naroda.“

Komentirajući moguće promjene granica, većinski se napominje kako one ne bi mogle proći bez rata, odnosno „...zbog burne povijesti pa i etnički heterogenog Balkana promjene granica ne bi se mogle ostvariti mirnim putem. To bi u konačnici bilo protiv glavnih postulata modernih i civilizacijski društva pošto se time nastoji formirati etničke čiste države što je koncept iz prošlih stoljeća.“ Sve u svemu, teško je svakako reći hoće li do promjena granica doći, no gotovo sigurno se zna da bi to bio težak proces i bilo bi potrebno puno jamaca mira.

Sljedeći dijelovi scenarija odnosili su se na rješavanje međudržavnih problema i na regionalnu suradnju, odnosno na šestu glavnu značajku kod svih scenarija. U scenariju „Euroatlantska integracija“ navodi se kako će se do 2031. godine rješavati međudržavni problemi kao osnovica za progovore s EU-om, što i potvrđuje jedan ispitanik: „...rješavanje bilateralnih otvorenih pitanja od 2018. je pretpostavka za članstvo.“ Ipak, jedan od ispitanika ističe i kako su „...svi uvjeti relativni s obzirom na geopolitičke okolnosti i upliv izvanjskih čimbenika.“ U ovom scenariju govori se i o daljnjim regionalnim inicijativama, koje su sada prije svega ekonomske te imaju potencijal postati i više od toga. Ispitanici ne gledaju baš blagonaklono na mogućnost rješavanja međudržavnih problema, ali se slažu za nužnost veće ekonomske suradnje. Drugi scenarij predviđa regionalnu suradnju samo na ekonomskoj osnovi, a rješavanje međudržavnih problema trebalo bi stagnirati. Ispitanici su složni kako treba razvijati što više ekonomske odnose jer, u konačnici, države Zapadnog Balkana imaju visoku vrijednost međusobnog uvoza i izvoza. Nekoliko ispitanika spominje i rat carinama, koji je spomenut i u opisu scenarija, te objašnjavaju kako postoje mogućnosti i za ponovnu pojavu istog u budućnosti. Mišljenje više ispitanika gotovo se može sažeti u jedno: „Regionalna suradnja bit će zadovoljena samo na gospodarskom polju. Ova suradnja između Kosova i Srbije („Mini-Schengen“) će propadati. Kosovo će primijeniti načelo reciprociteta, što će posljedično imati svoje učinke i na ekonomskom polju.“ Postoji i mišljenje kako: „Regionalna ekonomska zona nudi benefite koji su za zemlje regije izostali zbog propasti politike proširenja EU-a.“ Što se tiče rješavanja međudržavnih problema, poput pitanja jasnih granica, ratne odštete, pitanja nestalih i dr., postoji gotovo konsenzus ispitanika kako se ona ne će rješavati tako brzo i bit će potrebno puno više od deset godina. Zadnji scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“ obuhvaća i značajku neimanja regionalne suradnje i nerješavanja međudržavnih pitanja i problema. Ovdje ispitanici nisu bili toliko složni o prestanku regionalne suradnje. Iznosi se stav kako su države regije dosta ekonomski vezane te bi bilo teško očekivati prekid suradnje. Glede međudržavnih pitanja i problema, njih je većina prokomentirala u sklopu

prethodnih značajki tako da nema nekih posebnih naglasaka, no ističe se nekoliko puta kako su problemi postajni te se uporno „guraju pod tepih“ bez nekih jačih inicijativa u njihovu rješavanju. Sadašnja regionalna suradnja svakako je bolja i veća nego ikad prije, no potencijala ima i za napredak, ipak, da bi se on desio potrebno je rješavati i međudržavne probleme, kojih ima podosta. Zadnji dijelovi scenarija odnosili su se na utjecaje drugih država na Zapadni Balkan i samog geopolitičkog pozicioniranja regije. U skladu s cjelokupnom koncepcijom prvog scenarija najveći utjecaj na regiju imala bi Europska unija, a zatim SAD. Načelno slaganje s ovom značajkom scenarija izrazila je većina ispitanika, napominjući kako je to i realna slika jer države regije i dalje imaju najvažnije ekonomske odnose upravo sa državama Unije kao što je već prethodno i spomenuto. Što se tiče utjecaja SAD-a, on se „...povećava, posebno u odnosu na države članice NATO-a i podnositelje zahtjeva za pristupanje (Kosovo).“ Više je ispitanika napomenulo želju SAD-a da završi integraciju svih država (preostala još BiH) u NATO Savez. Zadnja glavna značajka scenarija predviđa poboljšanje geopolitičkog položaja cjelokupne regije što je kao rezultat spomenutih euroatlantskih integracija. Sadašnje nadmetanje utjecaja brojnih država u regiji lako bi se moglo suzbiti integracijom u EU, sugerira nekoliko ispitanika. Neodlučnost u vidu jasne potvrde poboljšanja geopolitičkog položaja regije prisutna je kod većine odgovora, sugerira se kako „geopolitički položaj regije i dalje ostaje nejasan.“ Scenarij „Status quo“ sadrži značajku pojačanih utjecaja Rusije, Kine i Turske te značajku stagnacije razvoja geopolitičkog položaja. U komentarima scenarija prisutno je slaganje s rastom utjecaja drugih država te se navodi kako: „*Status quo* najviše pogoduje nekim od velikih sila kao što su Rusija i Kina, koje nastoje širiti svoj geopolitički utjecaj, a to će moći najlakše ostvariti u nekim manjim i slabijim državama.“ Nadalje, spominje se ponovno i važnost veze ekonomije i politike, koja za sad ide više u prilog EU-članicama, pa prema jednom ispitaniku „...kapital iz različitih zemalja pronalazit će svoj put do različitih ekonomskih subjekata u regiji – od finansijskog, preko industrijskog do telekomunikacijskog sektora.“ Stoga se može reći kako daljnjim ulaganjima Rusije i Kine te drugih država u regiju raste i njihov utjecaj. Jedan ispitanik govori kako je u slučaju Kine i Rusije „riječ o nadolazećim državama, koje su moćne i koje žele mijenjati svjetski poredak“, pa im je Zapadni Balkan još uvijek premalena regija za ostvarivanje svojih težnji to jest ovdje mogu samo „pokazati zube“. Što se tiče geopolitičkog položaja, jedan ispitanik sugerira kako će „...geopolitički položaj, također, teško patiti.“ Prema većini komentara jasno je kako postoji slično razmišljanje o teškom geopolitičkom položaju regije. U opisu scenarija dana je opcija zaobilaska energetskih i prometnih

koridora izvan Zapadnog Balkana, što nekolicina ispitanika odbacuje. Nekoliko se puta navodi i primjer da Kina baš želi kroz Zapadni Balkan ostvariti koridor za prodor prema središnjoj Europi, pa nema smisla govoriti o zamiranju važnosti geoprometnog položaja regije. No, bez obzira na to periferni položaj ove regije neće se bitno promijeniti, „...njezina perifernost ne proizlazi iz infrastrukturne perifernosti, nego je ona formirana sama po sebi.“ Zadnji scenarij predviđa potpunu periferizaciju Zapadnog Balkana i još snažniji utjecaj Rusije, Kine Turske i ostalih. Na tragu prethodnog scenarija i u ovome su zabilježeni složni komentari o porastu utjecaja drugih država u regiji te je nekoliko ispitanika navelo i primjere, poput utjecaja Turske na muslimane, Rusije na Crnu Goru itd. Većina ispitanika dala je i svoje mišljenje o periferizaciji regije, navodi se kako će doći do „...defaktorizacije regije kao geopolitičke cjeline“, odnosno utjecaja različitih država na pojedinačne države regije što se može povezati i s različitim pristupom EU-a prema pojedinoj državi glede pregovora o članstvu. Ovdje se pojedini ispitanici ponovno vraćaju na krizu EU što uzrokuje dalekosežne posljedice jer „...navedeni izazovi (utjecaji drugih država) ogolili su činjenicu da EU ne uspijeva upravljati krizom na svojoj periferiji, ali su potakli i val nezadovoljstva politikama europskih institucija te jačanje populizma diljem Europe.“ Upravo se taj populizam može vidjeti zanošenjem glede „veličanja“ svake ruske, kineske ili turske pomoći regiji, a u stvari su one puno manje značajne od europskih ili američkih utjecaja. Mogućnost pogleda na Zapadni Balkan kao mjesto sukoba civilizacija komentiralo se većinom s negativnim stavom, no jedan ispitanik ističe kako bi sukobi prije bili „...povezani s pitanjima moći i vlasti, kako većih tako i manjih aktera/država.“ Valja naglasiti kako po jednoj strani više ispitanika zadnji scenarij naziva pesimističnim te izražavaju i određeni strah i bojazan glede njegova ostvarenja, dok prema drugoj strani neki vide i cjelokupno rješenje za regiju u ovome scenariju. Sve u svemu, utjecaji drugih država na Zapadnom Balkanu nisu samo prošlost nego i današnjica, no kako će se oni razvijati u budućnosti, teško je reći, odnosno hoće li se regija pretvoriti zaista u pravu periferiju globalne razine.

Komparaciju scenarija zaključuje se citiranjem riječi jednog ispitanika: „Balkanske države uvijek „veslaju protiv struje“. Kada je, krajem 80-ih godina prošlog stoljeća, europski trend bio ka ujedinjenju, Balkan su razdirale borbe za neovisnost i međuetnička nesnošljivost. Sada, kada je Zapadnu Europu zahvatio trend autonomije i raste međuetnička nesnošljivost, Balkan teži ujedinjenju. To je osnovni razlog iz kojeg je balkanskim državama bilo teško uključiti se u europsku dominantnu struju. Hrvatska je uskočila u zadnji vagon.“

8. RASPRAVA

Teško je reći što je u regiji Zapadnog Balkana pošlo krivo ili u početku ništa nije bilo niti pravo. Provedene metode u ovom istraživanju dale su izuzetno zanimljive rezultate i dokazale kako skoro ništa nije crno i bijelo, nego postoji široki spektar uzročno-posljedičnih veza u regiji. Tijekom pisanja rada dogodila se „poplava“ tzv. *non-papera (aide-mémorie)* o Zapadnom Balkanu i sa željama za prekrajanjem granica u regiji. Kako su se oni pojavili naknadno, već kada je anketa i Delfi metoda provedena, nije bilo prilike komentirati iste, no sadržaji tih *non-papera* većinski su sadržani i u scenarijima geopolitičkog razvoja ovoga rada. Većina ispitanika Delfi metode nije odviše podržala ideju promjene granica, dok se u anketi ona niti ne spominje, no svakako se može reći da je aktualnija nego ikada prije. Zadnji sastanak procesa Brdo-Brijuni okupio je čelnike svih država Zapadnog Balkana, no pomaka u odnosima gotovo da i nije bilo. Usvojena je zajednička deklaracija o daljnjem poticanju EU-integracija, i to kroz zajedničku politiku prema svim državama regije (Veljković, 2021). Ovakvih deklaracija doneseno je već dvadesetak, i to u prosjeku po dva puta godišnje, ovisno je li riječ o samitu EU-a, Berlinskom procesu ili procesu Brdo-Brijuni. U konačnici, najvažnija točka deklaracije nije prihvaćena, ona o očuvanju svih granica država regije te shodno tome izbačena iz dokumenta. Srbija je odbila prihvatiti tu točku, želeći staviti amandman kako se prihvaćaju samo granice priznate od UN-a što kosovska granica nije. Niti nakon svih niza pregovora u zadnjih 20 godina države regije nisu se previše primaknule integraciji u EU-u, a prethodno opisani prijepori oko promjene granice samo su jedni u nizu sputavanja Zapadnog Balkana k napretku. Osim EU-a, članstvo u NATO-u je, također, sporna točka Srbije, BiH pa i Crne Gore, a kao što jedan ispitanik Delfi metode sugerira, niti jedna država iza nekadašnje Željezne zavjese nije ušla u EU, a da prije toga nije postala članicom NATO-a. Ironija je što je srbijanski predsjednik Vučić morao otići ranije sa sastanka Brdo-Brijuni kako bi se sastao s glavnim tajnikom NATO-a, no niti taj razgovor nije donio ništa novo u geopolitiku regije. Sve to vodi ideji određenog političkog vakuuma u regiji, koji se neprekidno održava pod pseudonimom *status quo*, favoriziran od gotovo svih država zainteresiranih za regiju, počevši od SAD-a pa do Rusije. Upravo je i scenarij „Status quo“ najprihvatljiviji većini ispitanika jer je većina svjesna kako u ovome trenutku svjetska geopolitika nije zainteresira odviše za Zapadni Balkan te je on na svojevrsnom *stand by* modelu geopolitike.

Rezultati provedene ankete u skladu su s općim geopolitičkim kretanjima u državama i njihovom službenom politikom. Ukupno gledajući, još uvijek postoji natpolovična podrška ulasku u EU i

NATO, vrlo dobro poznavanje geopolitičkog položaja regije, prosječno najveći utjecaj EU-a i SAD-a u regiji, želja za preseljenjem u članice EU-a. S druge strane, anketa je pokazala kako postoji puno iznimaka u ukupnim rezultatima i razilaženja u željama za budućnost između ispitanika različitih gradova. Postavlja se pitanje kako je onda moguće raditi na zajedničkoj integraciji svih država kada se razlikuje stav studentske populacije, a kamoli stavovi cjelokupnog stanovništva. Također, regija je okarakterizirana kroz područje sukoba više država, što nikako nije povoljno ako se želi jasno okrenuti euroatlantskoj integraciji. Svakako su anketni rezultati određeni alarm kako je konačno potrebno početi jače raditi na informiranosti ljudi o svim benefitima euroatlantske orijentacije, a ne uvijek pokušati zauzeti neutralni stav kako bi se potencijalno izbjegle neugodnosti s drugim državama.

Na anketu se nastavila Delfi metoda, koja je manje više potvrdila sve rezultate prethodno dobivene u anketi. Velika opaska iznesena je kod određenja povoljnosti geopolitičkog položaja pojedine države od strane ispitanika jer većina smatra kako je to posljedica krive medijske prezentacije u svakoj zapadnobalkanskoj državi, koja konstantno ističe važnost baš njihove države. Može se dakako raspravljati je li neka država regije uistinu geopolitički važna glede tolikih utjecaja brojnih država u regiji ili je to samo znak slabosti Zapadnog Balkana. Svi ispitanici Delfi metode prvog kruga iznosili su različite argumente glede pojedinog odgovora, no u načelu većina se složila s rezultatima ankete. Primjetno je, dakle, da kod referentnih ispitanika postoji znatno poznavanje teme istraživanja i sagledavanje stvari iz sličnih pogleda neovisno o državi stanovanja. Prema tome, osnovna je razlika između ankete i Delfi metode ta (ne)objektivnost jer su u anketi zabilježene različite geopolitičke težnje po gradovima ispitanika, dok kod Delfi metode postoje slična objektivna objašnjenja rezultata prethodne metode.

Treća metoda scenarija zahtijevala je sintezu prethodne dvije i primjenu indukcije. Oblikovana su tri scenarija, koja je većina ispitanika odredila redom od optimističnog, realnog do pesimističnog. Scenarij „Euroatlantska integracija“ najviše se određivao kao previše optimističan što je pomalo razočaravajuće jer ako do 2031. godine (40 godina od početka raspada Jugoslavije) ne dođe do barem jednog ili dva nova članstva država Zapadnog Balkana u EU onda se zaista treba zapitati ima li smisla uopće dalje i željeti ući u EU. Raspravi glede scenarija tu nije kraj jer je scenarij „Status quo“ većini bio najprihvatljiviji i najrealniji. Logično je postaviti pitanje kome odgovora to trenutačno stanje, je li ono samo jeftini izborni materijal svih razina izbora u državama regije ili je više dogovor utjecajnih država. Jedan ispitanik uspoređuje regiju s državama Kavkaza, gdje

također postoji niz zamrznutih odnosa, no jedan je nedavno i eskalirao. Javila se i usporedba s proruskim državama *statusa quo*, poput Pridnjestorvske Republike, koje su pod pokroviteljstvom velike sile, u ovom slučaju Rusije, a samostalno nemaju nikakvog prosperiteta osim trenutnog mira. Je li Zapadni Balkan područje zamrznutih sukoba bez realne šanse za napredak? Zadnji scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“ možda je najviše slika i prilika ovoga istraživanja jer obuhvaća gotovo sve različitosti u rezultatima ankete, prvog kruga Delfi metode i općeg geopolitičkog stanja. Ipak, većina ispitanika drugog kruga nije se složila kako je on ostvariv do 2031. godine jer još uvijek ne postoji volja i želja da se riješi „geopolitičko pitanje“ Zapadnog Balkana. U smjeru kojeg scenarija će ići regija, teško je reći, no svakako je jasno da postoji više opcija i zaista nije jednostavno izabrati jedan scenarij i njega se slijepo držati.

Za kraj rasprave treba uopće spomenuti kako stanovnici Zapadnog Balkana zaista žive jer uzalud svi geopolitički planovi i ideje ako na tom prostoru postoji niz problema koji pogađaju stanovništvo. Jedan referentni ispitanik sugerirao je: „Uzalud planovi za, primjerice, Veliku Srbiju ili Albaniju, kad te zemlje ne mogu pružiti kvalitetan život svojim stanovnicima, a kamoli stanovnicima novih teritorija.“ Više je, dakako, ispitanika spomenulo loše stanje u regiji, no više u vidu kroz perifernost, nego u vidu kvalitete života stanovnika.

Postoji cijeli niz problema stanovnika, prije svega to je slaba zdravstvena zaštita, koja se osobito vidjela u COVID-19 pandemiji. Nerijetko se i svaka medicinska pomoć nastoji ispolitizirati kroz širenje utjecaja Rusije ili Kine na regiju. Obrazovani liječnici odlaze iz zapadnobalkanskih država i postoje velike liste čekanja u mnogim bolnicama. Upravo je odljev mozgova specifičnost regije, u kojoj je BiH pri samom svjetskom vrhu ljestvice. Uz zdravstvenu skrb, mnogi još nemaju niti pitku vodu ni struju te se nerijetko, i to etnički određuje jer se namjerno ne žele spojiti na vodovodnu i električnu mrežu pripadnici manjina u pojedinoj državi. Veliki problem je i obrazovanje jer relativno malo ljudi završava fakultete, dok u pojedinim mjestima postoji i rodna neravnopravnost u školstvu poticana, čak i ekstremnim vjerskim učenjima. Nezaposlenost je konstantan problem cijele regije, no u zadnje vrijeme ona se sve više smanjuje, pojavljuje se i novi problem nedostatka radne snage za nisko kvalificirane poslove. Tradicionalno velika radna migracija u Srednju i Zapadnu Europu karakteristika je Zapadnog Balkana, a nerijetko tamo nastaju velike dijaspor, koje znatno financijski potpomažu svoje rodne zemlje. Gospodarstvo svake države regije već godinama muku muči s napretkom, mnoge tvornice završavaju u stečaju, a neke su postale i predmet političkih spletki kroz nepravednu privatizaciju. Sve su to samo neki

od problema koji tište regiju u kojoj se većinom više bavi politikantstvom nego konkretnim ciljevima.

U tablici 2 mogu se još vidjeti neki statistički podaci vezani uz države regije i Hrvatske, koja je navedena kako bi se vidjelo koliko ona (ne)pripada Zapadnom Balkanu. Podaci su za GDP prikazani za pretpandemijsku godinu kako bi se dobila vjerodostojnost. Prema općem GDP-u Srbija je najrazvijenija država regije (izuzev Hrvatske), a prema GDP-u po stanovniku to je Crna Gora (izuzev Hrvatske), globalno gledajući, Srbija je 88., a potonja 150 (Svjetska banka, 2019). Kosovo je zadnje gledajući BDP-a po stanovniku, a u ukupnom BDP-u to je Crna Gora. Očekivani rast u ovoj godini najveći će biti u Crnoj Gori jer je njezino gospodarstvo najviše pogođeno pandemijom. Sve zemlje Zapadnog Balkana i Hrvatska bilježe trgovinski deficit, no on se nešto smanjuje od početka pandemije. Ovako predstavljeni podaci jasno idu u prilog pitanju koliko je regija uopće bitna gledajući na svjetskoj razini jer niti ima veliku površinu niti broj stanovnika, a ekonomski pokazatelji su dosta slabi. Tako da je opravdano raspravljati je li svijetu Zapadni Balkan toliko geopolitički bitan usporedno gledajući s nekim regijama znatno bogatijima prirodnim resursima, većima površinom i gospodarski razvijenijima. Sve u svemu, postoji puno otvorenih pitanja glede geopolitike Zapadnog Balkana, a odgovore na njih još će se možda puno čekati.

Tab. 2. Statistički podaci o državama Zapadnog Balkana i Hrvatske

Država	Površina (km ²)	Broj stan. 2019. (u mil.)	BDP 2019. g. (mlrd. USD)	BDP per capita 2019. g. (USD)	Očekivani rast 2021. (%)	Uvoz 2019.(mlrd. USD)	Izvoz 2019.(mlrd. USD)
Albanija	28 748	2,9	15,2	14 698	3,7	5,4	2,7
Bosna i Hercegovina	51 197	3,3	20,2	16 289	2,8	11,2	7,2
Crna Gora	13 812	0,6	5,5	24 036	6,8	2,9	0,4
Kosovo	10 887	1,8	7,9	11 949	4,1	3,4	0,4
Sjeverna Makedonija	25 713	2,1	12,5	18 108	3,8	10,1	7,9
Srbija	88 361	6,9	51,5	19 485	4,8	28	20,5
Hrvatska	56 594	4,1	60,8	31 131	5,3	29,1	17,6

Izvor: Autor prema Eurostatu (2019), DZS-u (2019) i Svjetskoj banci (2019, 2021)

9. ZAKLJUČAK

Samuel Huntington jednom je rekao kako svaka civilizacija vidi sebe kao centar svijeta i svoju povijest piše kao glavne činove drame ljudske povijesti. Balkan je imao tu (ne)sreću da je tijekom zadnja dva stoljeća uistinu bio dionik brojnih svjetskih događaja te još i danas postoje njihove implikacije na geopolitiku regije pa se državni balkanski političari redovito vraćaju na događaje iz prošlosti kao centralne točke sadašnjosti, ali i budućnosti. Zapadni je Balkan zadnje poglavlje u povijesti prije obećane europeizacije cijele regije, no upitno je hoće li se to ikada dogoditi. Ovo je istraživanje upravo, kao osnovu, imalo odrediti moguće pravce geopolitičkog razvoja regije pomoću tri metode formirajući tri najizglednije opcije u obliku scenarija euroatlantske integracije, *statusa quo* i rekonstrukcije Zapadnog Balkana. Postavljene su i istraživačke hipoteze, koje se, sukladno rezultatima istraživanja, mogu potvrditi ili opovrgnuti.

1. Prva hipoteza govori kako Zapadni Balkan nema povoljan geopolitički položaj, što opovrgava 69 % potvrdnih anketnih odgovora glede pitanja povoljnosti položaja njihove države. S druge strane, referentni ispitanici nisu potpuno složni s povoljnošću položaja regije, no mišljenja su podijeljena, pa se prema svemu može reći kako je hipoteza opovrgnuta jer u anketi i u Delfi metodi te u određenim prethodim istraživanjima prevladavaju razmišljanja o povoljnosti položaja regije.

2. Druga hipoteza predstavlja područje Zapadnog Balkana kao jasno umjerenog euroatlantskim integracijama. Gledajući ukupne rezultate ankete u pitanjima vezanim uz buduće ili trenutno članstvo u EU-u i NATO-u, preko 50 % odgovora podupire članstvo u njima. Referentni ispitanici, također, iznose stavove kako je regija i dalje, barem službeno, okrenuta euroatlantskim integracijama pa je stoga hipoteza potvrđena.

3. Treća hipoteza govori kako su beogradski i banjalučki ispitanici skloniji razvoju neutralnosti (političkoj i vojnoj), a tiranski i prištinski ispitanici najviše izražaju želju za članstvo u EU i NATO-u. Gledajući rezultate ankete, vidi se podudarnost s postavljenom hipotezom, a referentni ispitanici isto se slažu s njima te nude i adekvatna objašnjenja takvome stanju. Prema svemu navedenome, može se reći kako je hipoteza potvrđena.

4. Prema četvrtoj hipotezi, ispitanici Sarajeva, Nikšića, Zagreba, Skoplja i Mostara načelno će podržati euroatlantske puteve svojih država, odnosno regije. U ovom slučaju nema jedinstva u odgovorima, zagrebački ispitanici u 60,7% odgovara ne smatraju kako će regija ući u EU, dok ispitanici Mostara, Nikšića, Skoplja i Sarajeva isto ne iznose natpolovičnu podršku ulasku svojih država u EU. U narednom pitanju, ispitanici su ipak više skloniji ulasku u EU nego drugim

opcijama, no niti podrška ulasku (ostanku) u NATO-u nije jedinstvena, pa prema svemu tome hipoteza nije potvrđena, štoviše jer se niti referentni ispitanici nisu složili u potpunosti s konačnim euroatlantskim putevima BiH, Crne Gore i Sjeverne Makedonije, to jest regije u cjelini.

5. Peta hipoteza predstavlja razine utjecaja drugih država i Unije na Zapadni Balkan redom: EU, SAD, Rusija, Kina, Turska. Ova hipoteza prema odgovorima anketnih ispitanika nije potvrđena u potpunosti jer se prosječnom ocjenom utjecaja na trećem mjestu našla Turska. Prema referentnim ispitanicima jasno je vidljiv pojačan turski utjecaj na regiju, dok pojedinci napominju kako Rusija nema toliko značajan utjecaj osim kroz pravoslavlje i minorne ekonomske suradnje. Gledajući izvan ovoga istraživanja, također, je teško reći kojim bi redom išao utjecaj pojedine države, no svakako se medijski stvara slika o Rusiji kao drugoj, to jest trećoj sili (nakon EU-a i SAD-a) na Zapadnom Balkanu.

6. Šeta hipoteza sugerira jasnu orijentiranost Zapadnog Balkana k državama Zapadne i Srednje Europe glede utjecaja, želje za preseljenjem, ekonomske pomoći i općenite suradnje. Za potvrdu ove hipoteze treba sumirati više anketnih i referentnih odgovora, no već samim određenjem utjecaja EU-a kao najvećeg na regiju vidi se potvrđnost hipoteze, a u prilog ide i iznošenje Njemačke i Francuske kao najutjecajnijih EU članica na regiju. Također, većina ispitanika želi se preseliti u države Zapadne i Srednje Europe. Ispitanici Defli metode navode kako i dalje države EU-a (Zapadna i Srednja Europa) imaju najjače veze sa Zapadnim Balkanom, i to politički te ekonomski. Prema svemu tome, može se reći kako je hipoteza potvrđena.

7. Zadnja, sedma hipoteza opisuje kako će u formiranim scenarijima geopolitičkog razvoja najviše biti sklonosti prema održavanju tzv. *statusa quo* u Zapadnom Balkanu. S obzirom na to da se na početku istraživanja nije znalo kako će scenarij izgledati, najveću podudarnost s ovom hipotezom ima drugi scenarij za koji su referentni ispitanici izrazili i najveće slaganje. Ova je hipoteza potvrđena jer se većina izjasnila kako smatraju scenarij „Status quo“ najvjerojatnijim. Također, prosječne ocjene preciznosti i usklađenosti tog scenarija podudaraju se s hipotezom.

Tijekom istraživanja ispunjeni su svi zadati ciljevi i zadaci te su uspješno prezentirani rezultati. Tri formirana geopolitička scenarija samo su jedni od mogućih te svakako postoji još opcija i ispreplitanja glavnih značajki pojedinog scenarija. Nekoliko referentnih ispitanika upravo i naglašava određenu „težinu“ u određivanju pojedine značajke scenarija te smatra da može doći i do ostvarenja različitih dijelova iz sva tri scenarija, ali i šire.

Zapadni je Balkan regija određena prije svega državnim granicama, odnosno odnosom prema integraciji u Europsku uniju, no u svjetskoj je geopolitici poprimio puno šire značenje i učestalo zauzima mjesta u raznim geopolitičkim analizama. Određenje regije kao *shatterbelt*, odnosno regije rastrojenosti ili slomljenosti, pobliže opisuje stanje na Zapadnom Balkanu kao području geopolitičke slabosti, to jest mjestu sukoba više utjecaja drugih moćnijih država (Zorko, 2018). Zapadni se Balkan može povezati i sa spomenutom teorijom Sukoba civilizacija jer se baš na tom području susreću, primjerice, napetosti muslimanskih, pravoslavnih i katoličkih vjeroispovijesti, određenje svake susjedne države kao pojam Drugog, odnosno odbacivanje prihvaćanja svrstavanja pod iste nazive i brojnost migracija (domaće i bliskoistočno stanovništvo) itd. (Velikonija, 2019). Sve ovo navodi k vrlo širokom spektru mogućnosti za geopolitičko interpretiranje Zapadnog Balkana i brojnosti mogućih budućih scenarija razvoja.

Suma summarum, scenariji geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana do 2031. godine u ovom istraživanju predstavljaju određenu ukupnost svih trenutačnih geopolitičkih ideja za regiju iznesenih u brojnim radovima i iščitanih iz rezultata ankete i Delfi metode. Scenarij „Euroatlantska integracija“ najoptimističniji je razvoj događaja, no moguće teško ostvariv u narednih deset godina, scenarij „Status quo“ najizgledniji je oblik daljnjeg razvoja regije zbog složenosti ukupne svjetske geopolitike, a scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“ nije u potpunosti isključiv jer bi on možebitno riješio neke probleme akumulirane godinama, no isto tako bi mogao dovesti i do novih ratnih sukoba.

I za kraj, najranije će se daljnji razvoj geopolitike Zapadnog Balkana moći vidjeti u narednih šest mjeseci tijekom slovenskog predsjedanja Europskom unijom jer je već nekoliko puta najavljeno kako je to prilika za cijelu regiju i nadoknada određene propuštene šanse tokom hrvatskog predsjedanja zbog COVID-19 pandemije. Zanimljivo je dakako, da je to točno 30 godina od proglašenja hrvatske, odnosno slovenske nezavisnosti i početka raspada Jugoslavije.

ZAHVALA

Prije svega želim zahvaliti dragome Bogu što mi je dao zdravlja, vjere, upornosti i želje tijekom pisanja ovoga rada. Posebno želim zahvaliti svome mentoru dr. sc. Zoranu Stiperskom, redovnom profesoru Geografskog odsjeka, na nesebičnoj pomoći prilikom pisanja istraživačkog rada u vidu izdvajanja vremena i truda te dijeljenja savjeta. Nadalje, htio bih zahvaliti i doc. dr. sc. Petri Radeljak Kaufmann, koja zbog trudnoće nije mogla biti mentor u cijelosti, no ona me svojim predavanjima kolegija Jugoistočna Europa i potakla na pisanje ovoga rada te mi dala osnovne upute. Želim, također, zahvaliti i doc. dr. sc. Arsimu Ejupiju na nesebičnoj pomoći prilikom provedene ankete u Albaniji i na Kosovu te prijevodu na albanski jezik. U provedbi ankete i Delfi metode sudjelovalo je otprilike oko 450 ljudi uključujući i sve posrednike do ispitanika te im svima želim istinski zahvaliti što su gotovo dva mjeseca odgovarali na moje mailove i ispunjavali ankete. Posebno hvala Emi Franki Šoštarić, Tei Kovač i Karli Fabijanec na pomoći prilikom engleskih prijevoda, Angeli Kitanovskoj na pomoći prilikom makedonskih prijevoda i Ani Žagmešter na lekturi rada. Na kraju, zahvaljujem i svojoj obitelji, koja je strpljivo čekala da završim istraživanje kako bih mogao biti više vremena s njima, a osobito mojem bratu Tomislavu s Down sindromom. Još jednom, puno hvala svima!

LITERATURA

1. Arbutina, Z., 2020: Crna Gora: Autoputem u dužničku klopku Kine, <https://www.dw.com/sr/crna-gora-autoputem-u-du%C5%BEni%C4%8Dku-klopku-kine/a-55936310> (2. 4. 2021.)
2. Babić, M., 2014: Two faces of Islam in the Western Balkans: Between Political Ideology and Islamist Radicalization, u (ur. Milošević M.): *The Perseverance of Terrorism: Focus on Leaders*, The Netherlands Editors, Amsterdam
3. Babić, M., 2018: Izazovi geopolitičkih koncepcija na Balkanu. Slučaj Srbije, *Međunarodna Politika* (1169), 31–50.
4. Bajraktari, H., i dr., 2019: State of Kosovo and its relations with international community. *International Scientific Journal Monte*. 1., 45-67.
5. Bradfield, R. i dr., 2005: The origins and evolution of scenario techniques in long range business planning, *Futures* 37 (8), 795-812.
6. Cvrtila, V., 2000: Republika Hrvatska – gateway prema jugoistočnoj Europi, *Politička misao*, Vol. XXXVII, 161—172.
7. Cvrtila, V., 2004: *Politička geografija i geopolitika*, skripta za studente iz predmeta Politička geografija i geopolitika, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb
8. De Munter, A., 2019: *Zapadni Balkan*, službeno izvješće, Europski parlament, Strassbourg
9. Dziuba, R. 2013: CEFTA as a Proven Path to Accession to the European Union. *Comparative Economic Research*. 16., 63-78.
10. Đukanović, D., Đorđević, B., 2020: „Mini Schengen“- concept, implementation and controversies. *Međunarodni problemi*. 72., 595-618.
11. Đukanović, D., 2019: Bosnia and Herzegovina on the uncertain path towards the membership in NATO. *Međunarodni problemi*. 71., 335-360.
12. Eret, L., 2017: Neka razmatranja o primjeni delfi metode u kvalitativnim istraživanjima odgoja i obrazovanja, *Školski vjesnik*, 66(1), 77-93.
13. Fuerst-Bjeliš, B., 2015: *Principi regionalizacije*, interna skripta, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb
14. Gjokaj, M. 2018: Jednakopravnost Hrvata i održiv razvoj: ključ i/ili način europske perspektive Bosne i Hercegovine, *Mostariensia*, 22(1), 137-151.

15. Grabar Kitarović, K., 2018: Nadam se da će Hrvatska nakon uspjeha Vatrene postati jadranski tigar, <https://net.hr/danas/hrvatska/kolinda-u-intervjuu-britanskom-magazinu-nadam-se-da-ce-hrvatska-nakon-uspjeha-vatrenih-postati-jadranski-tigar> (7. 5. 2021.)
16. Huseinović, 2020: Može li BiH u NATO bez suglasnosti Rusije? <https://www.dw.com/hr/mo%C5%BEE-li-bih-u-nato-bez-suglasnosti-rusije/a-54077163>, (14. 5. 2021)
17. Ivandić, I., 2019: Otvoren samit Procesu Brdo-Brijuni <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/otvoren-summit-procesa-brdo-brijuni-20190509> (21. 5. 2021.)
18. Janev, I., 2013: Briselski sporazum i problem virtuelnog priznanja Kosova i Metohije, *Srpska politička misao*. 42., 287-309.
19. Jusufi, G., Ukaj, M., 2020: Migration and economic development in Western Balkan countries: evidence from Kosovo. *Poslovna izvrsnost - Business excellence*. 14., 135-158.
20. Klemenčić, M., 1995: Suvremena geografija i geopolitika, *Geografski glasnik*, (57), 135-145.
21. Kurečić, P., 2001: Geopolitika i suvremeni geopolitički položaj Hrvatske. *Međunarodne studije*, 1 (4), 103-120.
22. Kurečić, P., 2002: Novi svjetski geopolitički poredak, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
23. Kurečić, P., Crljenko, B., 2013: Republika Hrvatska: promjene geopolitičkog položaja u odnosu na „Zapadni Balkan“ od 1990-ih do ulaska u Europsku uniju, u (ur. Grmuša, T.): *Zbornik 1. Međunarodne znanstveno-stručne konferencije Fedor Rocco*, Visoka poslovna škola s pravom javnosti, Zagreb
24. Kurečić, P., 2018: Inicijativa triju mora: geografske odrednice, geopolitička utemeljenja i budući izazovi, *Hrvatski geografski glasnik*, 80(1), 99-124.
25. Linstone, H. A., Turoff, M., 2011: Delphi: A brief look backward and forward, *Technological Forecasting & Social Change* 78, 1712-1719.
26. Luketić, K., 2013: *Balkan: od geografije do fantazije*, Algoritam, Zagreb
27. Matvejević, P., 2010: O mojoj melankoliji – Balkanu, *Sarajevske sveske*, 27(28), 683-691.
28. Milardović, A., 2009: *Zapadni balkon*, Pan liber, Osijek
29. Milardović, A., 2000: *Zapadni Balkan- Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije*, Pan Liber, Osijek

30. Milenković, D., i dr, 2018: Labeling the Balkans, <https://www.helvetas.org/en/eastern-europe/about-us/follow-us/helvetas-mosaic/article/September2018/Labeling-the-Balkans> (6. 5. 2021.)
31. Mušić, S., 2020: Pandemija otkriva geopolitičke igre na Balkanu, <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/5/24/pandemija-otkriva-geopoliticke-igre-na-balkanu>, (14. 5. 2021.)
32. Nakić, M., 2013: Europska Unija i Zapadni Balkan-između želja i realnosti, *Međunarodne studije*, 13(1), 33-44.
33. Palokaj, A., 2021: Izrael postao 117. državom koja je službeno priznala neovisnost Republike Kosovo, <https://euractiv.jutarnji.hr/euractiv/eu-pitanja/izrael-postao-117-drzavom-koja-je-sluzbeno-priznala-neovisnost-republike-kosovo-15047351>, (14. 5. 2021.)
34. Pavić, R., 1971: Politička geografija i geopolitika - razvoj i suvremeno značenje, *Geografski glasnik*, 33-34 (1), 196-208.
35. Pavić, R., 1973: *Osnove opće i regionalne političke geografije, geopolitike i geostrategije*, interna skripta, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb
36. Pavić, R., 1987: Politička geografija – prilog definiciji i prijedlog nastavnog programa, *Geografski glasnik*, 49 (1), 45-51
37. Perišić, S. 2018: Geopolitičko ponašanje savremene Turske, *Vojno delo*. 70., 53-64.
38. Polović, J., Dujčić Frlan J., 2019: Zapadni Balkan: „Divide et impera“ ili zašto suprotstavljeni interesi velikih sila generiraju trajnu nestabilnost regije, *Acta Economica Et Turistica*, 5 (2), 85-208.
39. Primorac, I. 2000: Preseljenje” i “etničko čišćenje”: Izrael i rat na Balkanu, *Politička misao*, 37(2), 12-23.
40. Radeljka Kaufmann, P., 2016: Metoda scenarija u istraživanju i planiranju prostora, *Hrvatski geografski glasnik*, 78(1), 45-71.
41. Riegert, B., 2020a : Balkan i pristup EU-u: nova pravila, <https://www.dw.com/hr/balkan-i-pristup-eu-u-nova-pravila/a-52274581> (6. 5. 2021.)
42. Riegert, B., 2020b: EU: veto protiv Sjeverne Makedonije i Albanije, <https://www.dw.com/hr/eu-veto-protiv-sjeverne-makedonije-i-albanije/a-55643282> (6. 5. 2021.)
43. Rowe, G., Wright, G., 2011: The Delphi technique: Past, present, and future prospects – Introduction to the special issue, *Technological Forecasting & Social Change* 78, 1487-1490.

44. Sekulić, B., 1999: To Remove the Anathema of the Balkans, *Politička misao*, 36(5), 78-92.
45. Slukan Altić, M., 2009: Hrvatska kao Zapadni Balkan - geografska stvarnost ili nametnuti identitet, *Društvena istraživanja* 20 (2), 401-413.
46. Stevic, Lj., Grujić, M., 2015: Bosna i Hercegovina na Novom putu svile. *Politeia*. 327. 39-94.
47. Stiperski, Z., 2015: *Politička Geografija*, interna skripta, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb
48. Šakaja, L., 2001: Stereotipi mladih Zagrepčana o Balkanu: Prilog proučavanju imaginativne geografije, *Revija za sociologiju*, 32 (1-2), 27-37.
49. Šakaja, L., 2019: Mentalna karta Europe: promjene u vizuri zagrebačkih srednjoškolaca (2000. – 2017.), *Migracijske i etničke teme*, 35(1), 33-54.
50. Todorova, M., 2015: *Imagarni Balkan*, Naklada Ljevak, Zagreb
51. Tomac, Z., 2005: Hrvatska - talac Zapadnog Balkana i Turske, *Adrias*, (12), 91-102.
52. Tomić, T., 2019: Europska unija i zemlje Zapadnog Balkana, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula
53. Tomović, P., 2019: Crna Gora: Kako isplivati iz prezaduženosti?, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-kako-isplivati-iz-prezadu%C5%BEenosti-/29999404.html> (7. 5. 2021.)
54. Touquet, H., 2012: The Republika Srpska as a strong nationalizing state and the consequences for postethnic activism, *Nationalities Papers*, 40., 1-18.
55. Velikonja, M. 2019: Balkan kao tragična avangarda Europe, <https://www.youtube.com/watch?v=80JbSHBb2qg&feature=youtu.be>, (30.5.2021.)
56. Veljković, S., 2021: Nema nade, zapadni Balkan neće u konvoju u Uniju, <https://www.vecernji.hr/premium/nema-nade-zapadni-balkan-nece-u-konvoju-u-uniju-1494485> (27. 5. 2021.)
57. Vitković, J., 2020: Geopolitičke, ideološke i identitetske odrednice Zapadnog Balkana, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka
58. Vuletić, D., 2018: NATO i Zapadni Balkan. *Vojno delo*. 70., 41-52.
59. Zorko, M. 2018: *Geopolitika i teritorijalnost*, Jesenski i Turk, Zagreb.
60. Zupanc, I., 2020: *Historijskogeografski aspekt toponimije*, interna skripta, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb

IZVORI

1. Anketno istraživanje, 2021: Formiranje i komparacija scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana, <https://forms.office.com/r/9bZEU9YU9QH> (1. 4. 2021.)
2. Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP), 2020: Istraživanje BCBP: Za ulazak Srbije u EU 49 odsto građana, mladi najviše protiv, <https://rs.n1info.com/vesti/a679806-istrazivanje-bcbp-za-ulazak-srbije-u-eu-49-odsto-gradjana-mladi-najvise-protiv/> (3. 5. 2021.)
3. Berlinski proces, 2014: Berlin Process, <https://berlinprocess.info/about/#wbsummits> (28. 4. 2021.)
4. Direkcija za europske integracije Bosne i Hercegovine, 2019: Podrška građana Bosne i Hercegovine ulasku u Europsku uniju porasla za 20 posto, <http://www.eui-zh.ba/index.php/vijesti/353-podraska-gradana-bosne-i-hercegovine-ulasku-u-europsku-uniju-porasla-za-20-posto.html> (3. 5. 2021.)
5. Eurostat, 2019: Zapadni Balkan, <https://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/western-balkans-2019> (4. 5. 2021.)
6. Eurostat, 2020: Countries, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/reference-data/administrative-units-statistical-units/countries> (4. 5. 2021.)
7. Globalna Analitika, 2019: Obnavljanje geostrateških i vojnih igara na Zapadnom Balkanu, <https://globalanalitika.com/obnavljanje-geostrateskih-i-vojnih-igara-na-zapadnom-balkanu/> (9. 5. 2021.)
8. NATO, n. d.: Što je NATO? https://www.nato.int/nato-welcome/index_hr.html (9. 5. 2021.)
9. Svjetska banka, 2021: Proljetni izvještaj za Zapadni Balkan, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (4. 5. 2021.)
10. Svjetska banka, 2019: Stope BDP-a, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (4. 5. 2021.)
11. Svjetska banka, 2019: Uvoz i izvoz, <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en> (4. 5. 2021.)

SAŽETAK

FORMIRANJE I KOMPARACIJA SCENARIJA GEOPOLITIČKOG RAZVOJA ZAPADNOG BALKANA

Danijel Bačan

U radu se problematiziraju geopolitičke prilike Zapadnog Balkana, regije određene državnim granicama od strane Europske unije. U regiju spadaju Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija. Do ulaska u Europsku uniju Hrvatska je, također, potpadala pod navedenu regiju, no u ovom slučaju ona je uključena u istraživanje kako bi se dobila puno šira slika problematike uz jasne napomene nepripadanja regiji. U svrhu izrade rada provedena je anketa među studentima geografije u osam gradova Zapadnog Balkana i u Zagrebu, koja je pokazala kako i dalje postoji natpolovična želja za euroatlantskim integracijama, ali se ona znatno razlikuje od grada do grada. Na anketu se nastavila Delfi metoda u dva kruga: u prvom su krugu referentni ispitanici iznosili svoja mišljenja glede rezultata ankete, a u drugom glede scenarija. Kao sukus ankete i Delfi metode formirana su tri scenarija geopolitičkog razvoja do 2031. godine: „Euroatlantska integracija“, „Status quo“ i „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“. Komparacijom scenarija i mišljenjima referentnih ispitanika došlo se do spoznaje kako je za očekivati da će geopolitički razvoj regije narednih deset godina većinom teći prema scenariju „Status quo“, odnosno prema sadašnjim geopolitičkim obrascima regije s daljnjom tendencijom k euroatlantskoj integraciji. Točno trideset godina od početka raspada Jugoslavije i dalje je neizvjesno hoće li se regija Zapadni Balkan uspjeti integrirati s ostatkom Europske unije ili će ostati na milost i nemilost utjecaju drugih država.

Ključne riječi: Balkan, Zapadni Balkan, euroatlantska integracija, *status quo*, rekonstrukcija, regija

SUMMERY

FORMATION AND COMPARISON OF SCENARIOS OF GEOPOLITICAL DEVELOPMENT OF THE WESTERN BALKANS

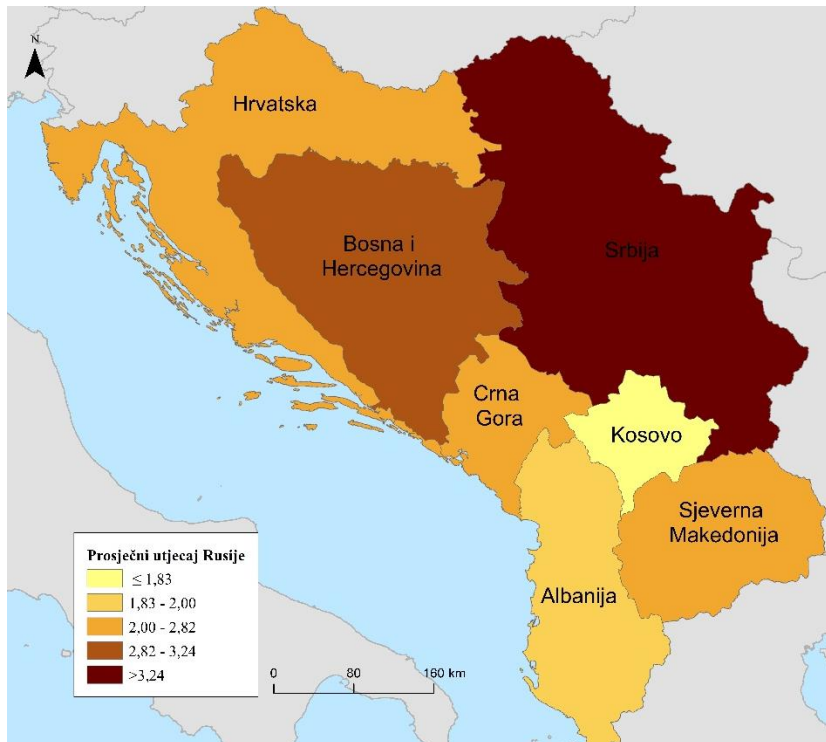
Danijel Bačan

This paper discusses the geopolitical situation in the Western Balkans, a region of state borders that are determined by the European Union. The region includes Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Kosovo, Northern Macedonia and Serbia. Before joining the European Union, Croatia also fell under this region, and in this case, it was included in the research as it showcased a much broader understanding of the problem despite not belonging to the region anymore. A survey was conducted among geography students from eight cities in the Western Balkans and Zagreb, which showed that the desire for Euro-Atlantic integration is still prevalent but differs significantly from city to city. The survey continued with The Delphi method in two rounds: in the first round the aforementioned respondents expressed their opinions regarding the results of the survey, and in the second round the scenarios. As a synopsis of the survey and the Delphi method, three possible scenarios of geopolitical development were formed to take place by 2031 year: "Euro-Atlantic integration", "Status quo" and "The Reconstruction of the Western Balkans". By comparing the scenarios and the opinions of the reference respondents, it can be concluded that the expected geopolitical development of the region in the next ten years will flow according to the "Status Quo" scenario, ie according to the current geopolitical patterns of the region with further tendency towards Euro-Atlantic integration. Exactly thirty years since the beginning of the disintegration of Yugoslavia, it is still uncertain whether the Western Balkans region will succeed in integrating with the rest of the European Union or if it will remain at the mercy of other states.

Keywords: Balkans, Western Balkans, Euro-Atlantic integration, status quo, reconstruction, region

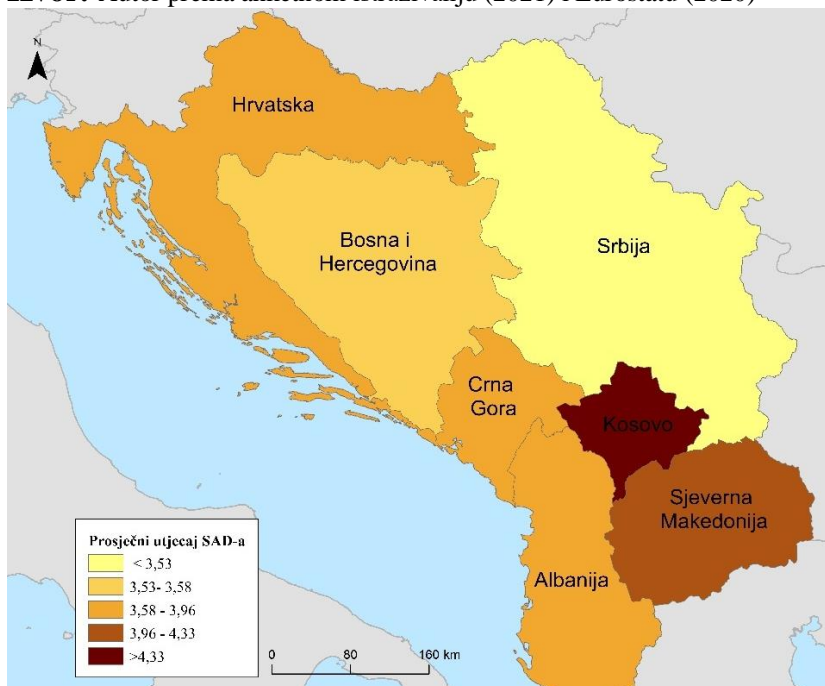
PRILOZI

Prilog 1: Pojedini grafički rezultati ankete

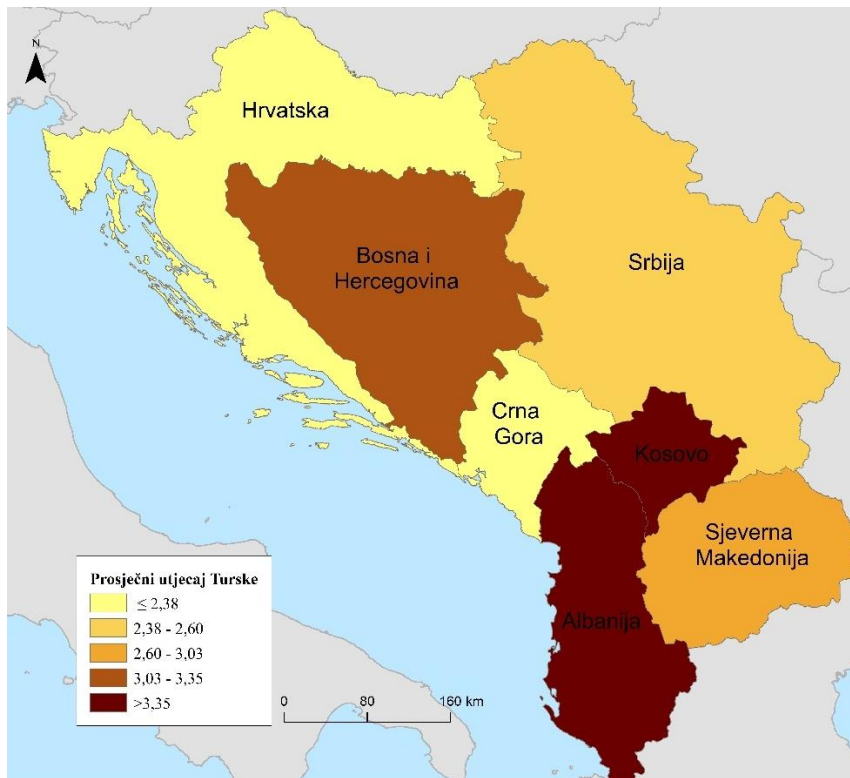
Sl. 10. Prosječni utjecaj Rusije na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

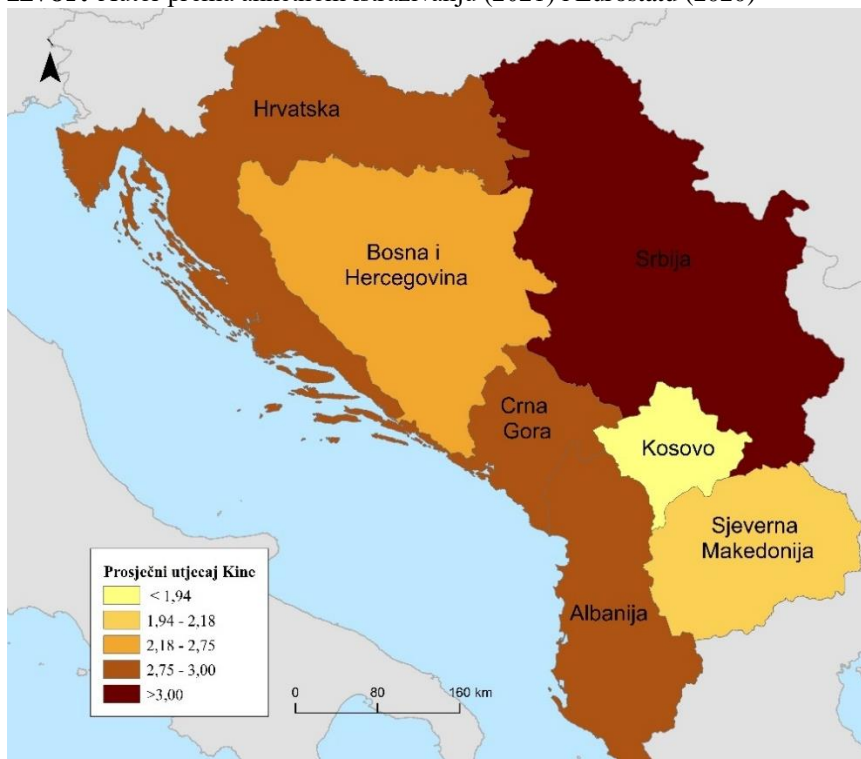

Sl. 11. Prosječni utjecaj SAD-a na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku

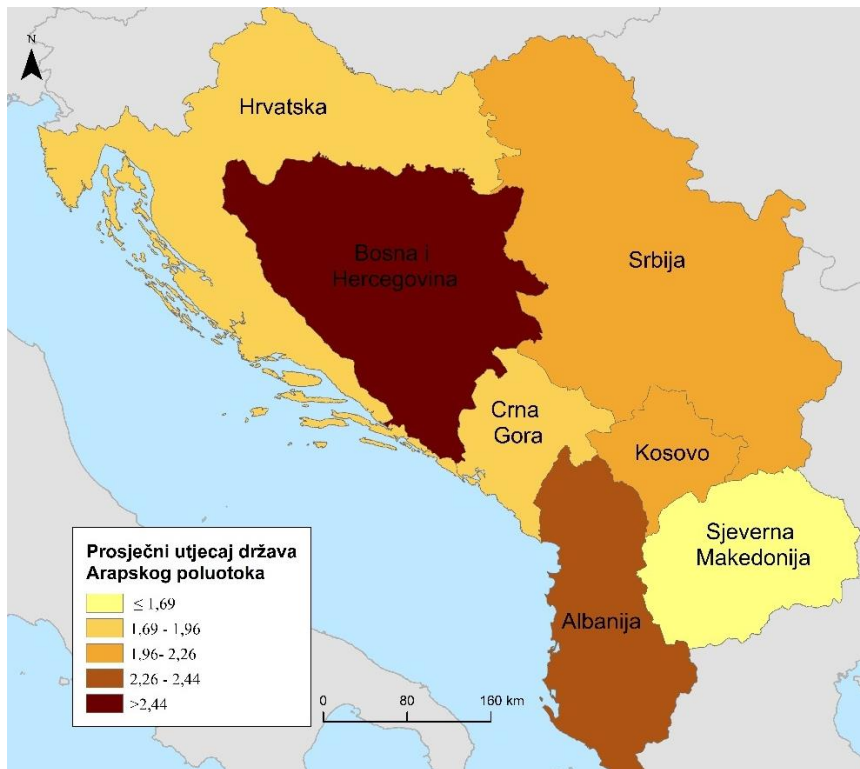
Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

Sl. 12. Prosječni utjecaj Turske na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku
Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

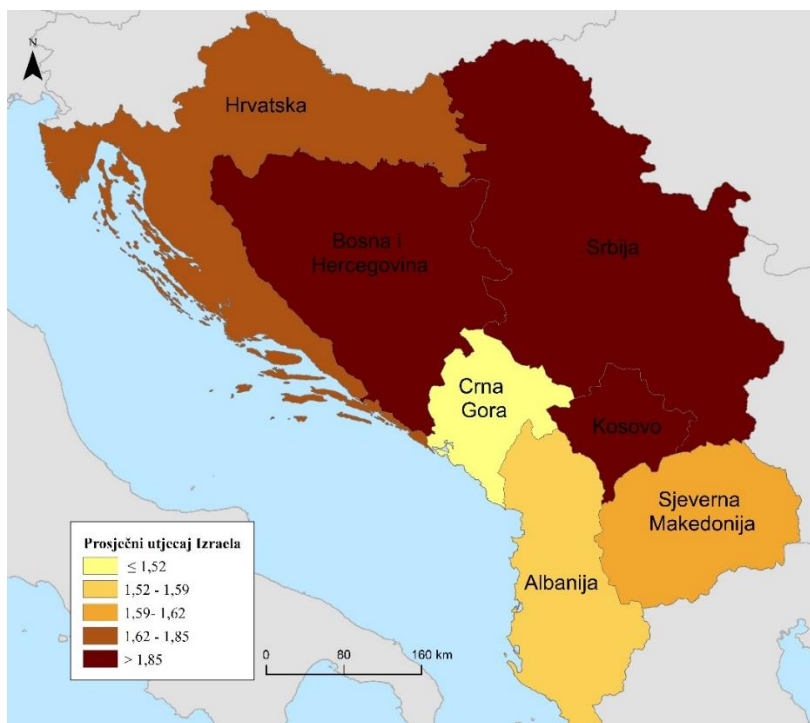

Sl. 13. Prosječni utjecaj Kine na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku
Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

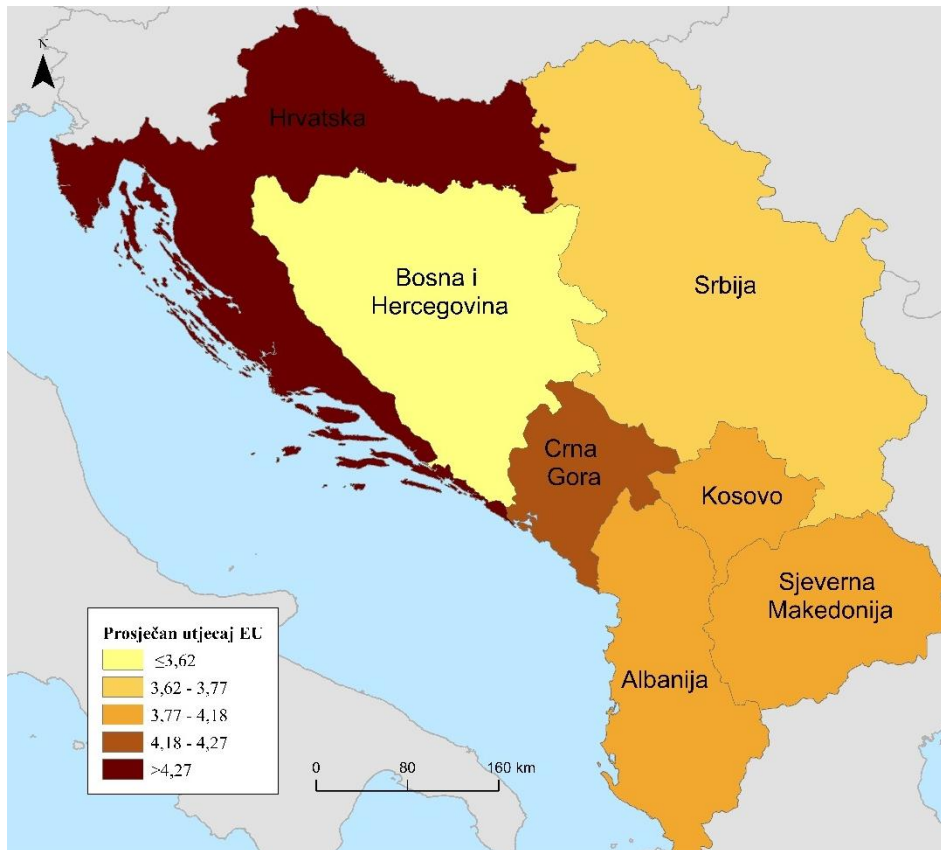
Sl. 14. Prosječni utjecaj država Arapskog poluotoka na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

Sl. 15. Prosječni utjecaj Izraela na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

Sl. 16. Prosječni utjecaj Europske unije na države Zapadnog Balkana i Hrvatsku

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

Prilog 2: Anketni upitnik

Formiranje i komparacija scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana

Ispred Vas je anketni upitnik u svrhu izrade rada za Rektorovu nagradu Sveučilišta u Zagrebu. Rad se izrađuje na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta pod mentorstvom prof. dr. sc. Zorana Stiperskog i doc. dr. sc. Petre Radeljak Kaufmann². Anketa je u potpunosti anonimna, a njeno rješavanje temelji se na načelu dobrovoljnosti. Sastoji se od 14 pitanja te će Vam za rješavanje biti potrebno oko pet minuta. U bilo kojem trenutku možete odustati od rješavanja. Ako zbog bilo kojeg razloga ne želite odgovoriti na pojedino pitanje, možete ga preskočiti. U konačnici, ako vas zanimaju rezultati dobiveni istraživanjem možete se javiti na mail daniel2bacan@gmail.com.

1. Spol?

- a) Ženski
- b) Muški

2. Koliko imate godina?

- a) 19 b) 20 c) 21 d) 22 e) 23 f) 24 i više

3. Koliko ste upoznati s geopolitičkim položajem Vaše države? (1-minimalno, 5-maksimalno)

„Geopolitički položaj-vrsta geografske lokacije, koja u obzir uzima faktore značajne za unutarnje političke prilike i još važnije vanjskopolitički položaj određene države. Geopolitički položaj uključuje ocjenu značenja kombinacije geografskih i političkih faktora.“ (Pavić, 1973, 94)

1 2 3 4 5

4. Sukladno prethodnom pitanju, smatrate li da Vaša država ima povoljan geopolitički položaj?

- a) Da b) Ne

5. Smatrate li da će Vaša država ući u Europsku uniju?

- a) Da b) Ne

6. Koju opciju biste najradije odabrali za Vašu državu u budućnosti?

- a) Ulazak u Europsku uniju
- b) Očuvanje neutralnosti
- c) Razvoj unutar „Mini-Schengena“
- d) Razvoj veće suradnje s nekom ne-članicom-EU-a

---

² Tokom pisanja rada doc. dr. sc. Radeljak Kaufmann otišla je na porodiljni dopust te nije mogla dalje sudjelovati kao mentor

7. Koju opciju preferirate u vidu vojnog razvoja Vaše države?

- a) Članica u NATO Savezu (Ulazak u NATO)
- b) Očuvanje vojne neutralnosti
- c) Razvoj vojnog saveza s ne-članicom NATO-a

8. Kako biste opisali trenutčan geopolitički položaj Zapadnog Balkana?

- a) Područje sukoba utjecaja više država
- b) Područje jasno usmjereno prema euro-atlantskim integracijama
- c) Europska periferija, nema značajnih utjecaja na područje

9. Koliko ste upoznati sa sljedećim pojmovima? (1- minimalno, 5-u potpunosti)

CEFTA	1	2	3	4	5
Zapadni Balkan	1	2	3	4	5
„Mini-Schengen“	1	2	3	4	5
Partnerstvo za mir	1	2	3	4	5

10. Ocijenite razinu utjecaja određene države na Vašu. (1-minimalan utjecaj, 5-maksimalan utjecaj)

Razina utjecaja-koliko je neka država prisutna u financijskoj pomoći Vašoj, koliko utječe na Vašu kulturu, koliko sudjeluje u infrastrukturnim projektima, koliko se miješa u politiku itd.

Rusija	1	2	3	4	5
Sjedinjene Američke Zemlje	1	2	3	4	5
Turska	1	2	3	4	5
Kina	1	2	3	4	5
Zemlje Arapskog poluotoka (UAE, Saudijska Arabija itd.)	1	2	3	4	5
Izrael	1	2	3	4	5
Europska unija	1	2	3	4	5

11. Navedite tri državu Europske unije, koje imaju najveći utjecaj na Vašu državu. _____

12. Mijenja li se Vaše mišljenje o utjecaju pojedine države na Vašu poradi njenog trenutnog djelovanja (npr. kupnja cjepiva, pomoć pri prirodnim katastrofama, posjet državnika itd.) ?

- a) Da b) Ne

13. U koju zemlju (grad) bi ste se najradije odselili? _____

14. Predstavlja li za Vas Hrvatska primjer uspješne države u vidu razvoja svog geopolitičkog položaja (ulazak u EU i NATO itd.) ?

- a) Da b) Ne

Prilog 3: Upitnici za Delfi metodu

Sveučilište u Zagrebu

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

Primjena Delfi metode

Ovo istraživanje provodi se u sklopu izrade rada povodom prijave na natječaj za dobivanje Rektorove nagrade Sveučilišta u Zagrebu. Rad se izrađuje na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta pod mentorstvom prof. dr. sc. Zorana Stiperskog. Istraživanje će u konačnici dovesti do rada pod naslovom „Formiranja i komparacija scenarija geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana“, u kojem će se prikazati mogućnosti razvoja država pojedinačno i cijele regije ukupno sukladno aktualnim i budućim tendencijama u geopolitici Zapadnog Balkana.

Zapadni je Balkan službeni naziv regije oformljene od strane Europske unije i obuhvaća sljedeće države: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Kosovo³, Sjevernu Makedoniju i Srbiju. Sve države imaju za službeni cilj članstvo u Europskoj uniji. Hrvatska je službeno bila dio Zapadnog Balkana sve do 1. 7. 2013. i ulaska u EU-u. Radi dobivanja šire slike prilikom istraživanja, osim država Zapadnog Balkana, u prostorni obuhvat uzeta je i Hrvatska.

Zamolio bih Vas da mi ispunite anketni upitnik koji se nalazi pred Vama kako bi se dobila što veća kvaliteta istraživanja i rada u konačnici. Ispunjeni upitnik pošaljite mi na adresu daniyel.bacan@student.geog.pmf.hr ili na daniyel2bacan@gmail.com zaključno sa 7. svibnjem 2021. godine. Vaša anonimnost je sastavni dio Delfi metode, čije se objašnjenje nalazi na kraju upitnika. Ispunjavanje upitnika ne bi Vam trebalo oduzeti više od pola sata vremena, a upitnik se sastoji od sedam tematskih pitanja na koje je moguć odgovor različite dužine.

Nakon zaprimanja Vaših odgovora oni će biti obrađeni, te će nedugo zatim krenuti drugi (završni krug) Delfi metode. Prvi krug se temelji na provedenoj anketi među studentima osam gradova Zapadnog Balkana (svi glavni gradovi država izuzev Podgorice, umjesto nje je Nikšić, te Banja Luka i Mostar) i Zagreba. Drugi krug temeljiti će se na formiranju triju scenarija geopolitičkog razvoja regije za razdoblje do 2031. godine.

---

³ Kosovo, kao država, nije u potpunosti međunarodno priznato, prema Ustavu Republike Srbije to je Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (KiM)

1. U prvom dijelu istraživanja ispitanike se tražilo da ocjene poznavanje geopolitičkog položaja svoje države. U opisu pitanja dana je definicija prema Paviću (1973, 94), koja kaže kako je: „geopolitički položaj vrsta geografske lokacije, koja u obzir uzima faktore značajne za unutarnje političke prilike i još važnije vanjskopolitički položaj određene države. Geopolitički položaj uključuje ocjenu značenja kombinacije geografskih i političkih faktora“. Prosječna razina poznavanja iznosila je 3,74. Nadovezujući se na to pitanje ispitanici su se trebali izjasniti je li položaj njihove države povoljan što je 69 % ispitanika i potvrdilo. **Molim Vas pokušajte dati svoj komentar općenito o geopolitičkom položaju Zapadnog Balkana i komentar na rezultat ankete. Jesu li ispitanici dovoljno upućeni u geopolitiku regije u kojoj žive? Pritom imajte na umu kako su ispitanici Prištine najviše ocijenili poznavanje položaja svoje države, a stanovnici Banja Luke najmanje.**

2. Drugi dio istraživanja odnosio se na političku budućnost Zapadnog Balkana, kao regije u kojoj je posljednjih godina prisutniji utjecaj sve više država. Prvo pitanje ovog dijela je bilo hoće li država ispitanika ući u Europsku uniju (za Zagreb je bilo pitanje o ulasku Z. Balkana) i ukupni rezultat je 53 % potvrdni za ulazak u EU i to samo većinski kod ispitanika Prištine, Tirane i Nikšića. Nadovezujući se na to pitanje, ispitanici su morali odabrati politički scenarij za budućnost između ulaska u EU, razvoja neutralnosti, razvoja unutar Mini-Schengena i suradnje s nekom ne-EU-članicom. U ovom se slučaju podrška ulaska u EU penje na 64 %, a neutralnost je druga sa 15 %, dok je suradnja s ne-EU-članicom 14 %. Ispitanici su Beograda najviše od svih glasali za razvoj neutralnosti i suradnju s ne-EU-članicom, a ispitanici Zagreba, Tirane i Prištine za ulazak, odnosno ostanak u EU-u. **Molim Vas izrecite svoj stav o ulasku država Zapadnog Balkana u Europsku uniju i je li to jedini, odnosno najbolji politički scenarij za budućnost. Kako komentirate relativno slabu podršku od 53 % za ulazak u EU kod studentskih ispitanika.**

3. Treći dio istraživanja odnosio se na vojnu budućnost država. Danas tri države regije (Kosovo, BiH i Srbija) nisu članice NATO-a, a ostale jesu. Ispitanici su ovdje, također, morali izabrati budući scenarij vojnog razvoja svoje države po sličnom primjeru kao i za politički, odnosno ponuđena im je bila opcija ulaska (ostanka) u NATO-u, razvoj vojne neutralnosti i vojna suradnja s ne-NATO-članicom. 55 % ispitanika bilo je za opciju ostanka/ulaska u NATO-u, 32

% za neutralnost, a 12 % za suradnju s nekom ne-NATO-članicom. Ispitanici Beograda, Nikšića, Banja Luke i Skoplja najmanje su bili skloni vojnom razvoju unutar NATO-a iako su Crna Gora i Sjeverna Makedonija članice Saveza. Ispitanici Zagreba, Sarajeva, Tirane i Prištine najviše su vidjeli svoju budućnost unutar NATO-a. **Molim Vas pojasnite (ne) prilike članstva država Zapadnog Balkana u NATO savezu, odnosno je li ono donosi nužnu stabilnost te ima li možda većih povoljnosti u drugim opcijama vojnog razvoja država. Također, kako komentirate općenito malu podršku u već primljenim državama.**

4. Sumirajući političku i vojnu budućnost ispitanici su morali odrediti općenito geopolitičko stanje Zapadnog Balkana kroz opcije sukoba utjecaja više država, područja jasno usmjerenog ka euro-atlantskim integracijama i europske periferije bez značajnog stranog utjecaja. Ispitanici su se u 62 % odgovora odlučili za opciju područja sukoba utjecaja više država, a gotovo podjednako za druge dvije. U ovom pitanju gotovo sve odgovore se može smatrati „točnima“ jer se ovisno o vremenu sve tri opcije smjenjuju kada je riječ o odnosu prema Zapadnom Balkanu. **Molim Vas izrazite svoje mišljenje glede trenutnog stanja na Zapadnom Balkanu, odnosno koju biste vi opciju odabrali. Je li smjer euroatlantskih integracija oslabio što u službenoj politici što među stanovništvom, odnosno ispitanicima. Je li Zapadni Balkan europska periferija i u njemu nema toliko stranih utjecaja kao u drugim regijama (npr. na Bliskom istoku) ?**

5. Četvrti dio istraživanja odnosio se na prepoznavanje utjecaja drugih država na područje Zapadnog Balkana. Prije svega tu je bilo riječi o upoznatosti sa inicijativama vezanima uz regiju: CEFTA, Zapadni Balkan (EU politika prema regiji), Mini-Schengen i Partnerstvo za mir. Od navedenih, najvišu prosječnu upoznatost bilježi Zapadni Balkan, a najmanju CEFTA. Ne postoje značajnija odstupanja od nekih prosjeka između ispitanika gradova glede upoznatosti s pojedinom inicijativom. **Molim Vas objasnite važnost regionalne suradnje unutar Zapadnog Balkana za daljnji napredak regije te jesu li za to važne navedene i slične inicijative. Koliko međusobni utjecaji država Zapadnog Balkana mogu pridonijeti (ne) stabilnosti regije.**

6. Nastavljajući se na četvrti dio istraživanja, ispitanici su morali ocijeniti utjecaj pojedine države na njihovu. Ponuđene države (u zagradi je naveden grad u kojem je zabilježena najveća ocjena utjecaja) bile su redom prosječnog utjecaja: Europska unija (Zagreb), Sjedinjene Američke Države (Priština), Turska (Tirana), Kina (Beograd), Rusija (Beograd), Zemlje Arapskog poluotoka-S. Arabija i UAE (Mostar) te Izrael (Mostar). Nakon toga je postavljeno potpitanje da ispitanici samostalno nabroje tri članice EU, koje najviše utječu na njih, a u odgovorima je najviše zabilježena Njemačka, Francuska i Italija. **Molim Vas izrazite svoje mišljenje glede pojedinačnog utjecaja svake navedene zemlje na Zapadni Balkan te objasnite zašto se baš u tim gradovima bilježi najveći prosječni utjecaj baš tih država. Hoće li se u budućnosti utjecaji mijenjati? Nadalje, mislite li da se utjecaji država mijenjaju sukladno trenutačnim promjenama, npr. nabavka cjepiva, posjet državnika, pomoć u prirodnoj katastrofi itd. (ispitanici su rekli da mijenjaju percepciju utjecaja u ukupno 54 % odgovora) ?**

7. Posljednji dio istraživanja odnosio se na Hrvatsku kao primjer. Ispitanici svih gradova prvo su morali odgovoriti gdje bi se najradije preselili (država i grad) te je preko 80 % odgovora bilo povezano sa državama i gradovima Europe. Najčešće birane zemlje bile su Njemačka i Švicarska, a gradovi Beč i London. Većina odgovora bila je vezena uz prostor Zapadne, Južne i Sjeverne Europe te nekoliko uz Rusiju. Zabilježen je i veći broj odgovora za Tursku, odnosno Istanbul. Hrvatska se našla na 14 mjestu po broju odgovora, a poželjni hrv. gradovi su Pula, Dubrovnik i Zagreb. U zadnjem pitanju ispitanici su trebali potvrditi ili opovrgnuti uspješnost hrvatskog iskorištavanja svog geopolitičkog položaja glede ulaska u EU, NATO i odmak od Balkana, što je potvrdilo 63 % ispitanika. **Molim Vas komentirajte je li prema Vama Hrvatska primjer uspješne države glede razvoja svoje geopolitike, odnosno ima li potencijala postati „jadranski tigar“? Molim Vas dajte komentar i na željena mjesta preseljenja ispitanika, kako komentirate toliku dominaciju Europe na uštrb SAD-a. Kako to da među željenim mjestima nema Kine i njenih gradova, a Turska se spominje kao poželjna.**

*Dio prvog Delfi upitnika bilo je i objašnjenje Delfi metode, no ono je već sadržano u radu, pa nije ovdje stavljeno kako se ne bi radilo nepotrebno ponavljanje.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Primjena Delfi metode-završni krug

Prije svega želim Vam još jednom zahvaliti na sudjelovanju u prvom krugu Delfi metode. Na temelju Vaših odgovora u prvom krugu i kvalitativne analize istih te na temelju rezultata provedene ankete među studentima pojedinog grada Zapadnog Balkana i Zagreba formiran je ovaj završni upitnik Delfi metode. U ovom završnom upitniku nalaze se tri scenarija⁴ geopolitičkog razvoja Zapadnog Balkana do 2031. godine. Svi scenariji su prognozirajućega tipa, koji imaju za cilj istražiti moguće pravce razvoja iz različitih perspektiva polazeći od sadašnjih stanja i prikazati procese, koji vode prema ciljnoj godini. Ispod svakog scenarija stoji zamolba da iznesete svoj komentar o pojedinačnom scenariju razvoja te procijenite usklađenost i preciznost istih, što se u ovom slučaju definira kao međusobna povezanost pojedinih dijelova scenarija. Bitno je napomenuti da se niti jedan od navedenim scenarija ne mora nužno ostvariti, već je cilj istražiti moguće pravce razvoja pomoću vaših mišljenja.

Želim još jednom napomenuti kako je anonimnost osigurana te nitko osim mene, kao istraživača, ne će čitati Vaše odgovore pod Vašim imenom i prezimenom. Što se tiče izražene želje za čitanjem konačnog rada, ona je ostvariva nakon zatvaranja natječaja za Rektorovu nagradu te objave rezultata istog sredinom ili početkom devetog mjeseca 2021. godine.

Molim Vas da ispunjeni upitnik pošaljete na danijel.bacan@student.geog.pmf.hr ili na danijel2bacan@gmail.com do zaključno sa 21. svibnjem 2021. godine. Unaprijed najljepše zahvaljujem.

Napomena: U scenarijima nisu izraženi osobni stavovi istraživača, nego su scenariji formirani pomoću stavova ispitanika u anketi i pomoću odgovora zaprimljenih u prvom krugu Delfi metode!

*Kosovo, kao država, nije u potpunosti međunarodno priznato, prema Ustavu Republike Srbije to je Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (KiM).

---

⁴ Ovi scenariji su prvotne verzije, unutar rada se nalaze završne verzije, koje obuhvaćaju prijedloge ispitanika.

Molim Vas prije pisanja odgovora pročitajte sve scenarije kako se ne bi ponavljali u iznošenju mišljenja svakog pojedinačnog.

1. Scenarij „Euroatlantska integracija“

Glavne značajke ovoga scenarija:

1. ulazak svih država Zapadnog Balkana u EU
2. ulazak BiH u NATO savez
3. očuvanje srpske vojne neutralnosti
4. normalizacija odnosa (priznanje) Srbije i Kosova
5. očuvanje svih sadašnjih državnih granica
6. rješavanje međudržavnih problema, regionalna suradnja
7. izraženost prvenstveno utjecaja EU-a, pa SAD-a
8. poboljšanje geopolitičkog položaja.

Države Zapadnog Balkana do 2031. godine prema ovome scenariju ući će u Europsku uniju. Prema sadašnjoj prognozi najraniji predviđeni ulazak je onaj Srbije i Crne Gore u EU-u do 2025. godine, no naglašava se kako je to vrlo ambiciozno. Prema tome dodatnih šest godina (od 2025. g.) dovoljno da članstvo postignu i BiH (treba dobiti status kandidata 2021. godine), te Albanija i Sjeverna Makedonija (čekaju početak pregovora). Članstvo Kosova u EU-u biti će moguće rješanjem odnosa sa Srbijom, što je ujedeno i preduvjet srbijanskog ulaska u Uniju. Očekuje se i ulazak Kosova u UN, kao rezultat istog dijaloga sa Srbijom.

Očekuje se i ulazak BiH u NATO savez što je i službena politika te države. Izlazak Crne Gore ili možda Sjeverne Makedonije nije vjerojatan jer je članstvo u Savezu bio imperativ objema državama u njihovoj politici. S druge strane, Srbija će zadržati svoju vojnu neutralnost sve do 2030. godine prema svojoj Strategiji vojnog razvoja, no teško da će nakon toga odmah ući u NATO savez. Također, ne očekuje se niti prekid srbijanske vojne neutralnosti u narednim godinama jer su sjećanja na NATO-bombardiranja Srbije još uvijek svježija.

Važan je element ovog scenarija i očuvanje sadašnjih državnih granica, o čijim se promjenama svako malo govori, no ne postoji niti jedna otvorena podrška EU-a ili drugih aktera tim promjenama u regiji, koje bi mogle otvoriti Pandorinu kutiju. Također, biti će i potrebe rješavanja graničnih sporova među državama regije, kojih isto ima povećani broj.

Veliki korak u planiranom razdoblju bit će i rješavanje međudržavnih problema, kojih na Zapadnom Balkanu ima na pretek. Europska unija ne će biti sklona primanju zapadnobalkanskih država ako one prije ne riješe svoje međusobne probleme jer je tu grešku naučila na odnosu Hrvatske i Slovenije. Glede rješavanja problema, bit će riječi o rasvjetljavanju problema nestalih

iz sukoba u 1990-im, o pitanju ratne odštete, o zaštiti nacionalnih manjina, o usklađivanju pravila suđenja okrivljenicima iz ratnih sukoba itd. Rješavanje međudržavnih problema bit će implementirano unutar pregovora u članstvu u Uniji. Svakako će u ovom dijelu scenarija značajnu ulogu odigrati i brojne regionalne suradnje, koje su sada prvenstveno ekonomske, no mogu se i dalje razvijati.

U konačnici, prema najboljoj opciji u narednom razdoblju bit će vidljiv većinski utjecaj EU-a, koji bi trebao biti u određenom dogovoru s utjecajem SAD-a, a ne u raskoraku. Utjecaj EU-a donosi najbolje prilike za regiju i svakako je poželjno da se što više poveća u svrhu integracije. Geografski položaj regije svakako bi se mogao popraviti do 2031. godine izgradnjom bitnih prometnica kao poveznica sa Srednjom i Južnom Europom i jačanjem međusobne suradnje u svrhu zajedničkih vanjskopolitičkih ciljeva.

Molim Vas iznesite komentar glede ovog scenarija geopolitičkog razvoja te predložite eventualne promjene u njegovoj koncepciji. Označite različitom bojom broj uz razinu usklađenosti i precioznosti za koju smatrate da je dostojna ovoga scenarija. Ako ona iznosi 1 ili 2 pokušajte navesti rješenja, koja bi povećala ujednačenost i preciznost scenarija.

	u potpunosti neusklađen i neprecizan	neusklađen i neprecizan	niti neusklađen i neprecizan niti precizan i usklađen konzistentan	usklađen i precizan	u potpunosti usklađen i precizan
Scenarij „Euroatlantska integracija“	1	2	3	4	5

2. Scenarij „Status quo“

Glavne značajke scenarija:

1. teško napredovanje država prema EU
2. ostanak BiH izvan NATO-a
3. očuvanje srbijanske vojne neutralnosti
4. stagnacija srbijansko-kosovskog dijaloga
5. vjerojatno očuvanje svih državnih granica
6. regionalna suradnja samo u ekonomskim odnosima
7. pojačavanje utjecaja Rusije, Kine, Turske
8. stagnacija razvoja geopolitičkog položaja.

Ulazak u EU-u prema ovom scenariju i dalje je vjerojatan, no do 2031. godine teško ostvariv, odnosno za sve države to ostaje imperativ, no trenutačno stanje u Uniji ne daje optimizam u vidu tako bliske integracije. Očekuje se potencijali ulazak Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Albanije, dok bi Srbija i Kosovo i dalje bili opterećeni međusobnim odnosom (stagnacijom), a BiH ne bi uspjela ostvariti sve zadane kriterije.

Po pitanju vojne budućnosti, BiH bi zbog ruskog utjecaja na Republiku Srpsku (RS) ostala izvan NATO saveza, dok bi Federacija BiH i dalje inzistirala na članstvu u Savezu. Srbija bi se držala svoje vojne neutralnosti, koju niti u ovom slučaju ne bi kršila jer bi nastojala održati dobre odnose i sa Rusijom i sa Zapadom. U Crnoj Gori bi se javljali sve jači anti-NATO-pokreti i javila bi se mogućnost izlaska te zemlje iz Saveza, Sjeverna Makedonija vjerojatno bi ostala u Savezu, no i u njoj bi se pojavile minorne struje protivne članstvu.

Očuvanje državnih granica i dalje bio bi cilj svih aktera u regiji, no svakako bi jačale opcije prekrajanja istih te bi se naglašavale ideje ujedinjena RS-a sa Srbijom, stvaranja hrvatskog entiteta u Federaciji BiH, pripajanja sjevera Kosova Srbiji te pripajanje Kosova i dijela S. Makedonije Albaniji. Odnosi Srbije i Kosova ostali bi na sadašnjoj razini, koja predstavlja prividni dijalog bez ikakvih naznaka konačnog rješenja. Regionalna suradnja ostala bi i dalje na ekonomskim principima dok bi dijalog o rješavanju međudržavnih problema stagnirao.

Utjecaji svih država bi i dalje rasli na regiju, pa bi tako Rusija snažila u RS-u, Srbiji i djelom u Crnoj Gori, Turska bi pojačala utjecaj na lokalne muslimane, Kina bi nudila državama sve više rizičnih financijskih ponuda, a države Arapskog poluotoka bi, također, povećale investicije i poticanje konzervativnijeg učenja islama. Utjecaji EU-a i SAD-a bi nastavili slabiti, no i dalje bi ostali jedni od vodećih. Geopolitički položaj regije ne bi se nastavio razvijati, sve bi više energetskih i prometnih pravaca nastojalo zaobilaziti regiju, koja bi se sve više pretvarala u europsku periferiju.

Molim Vas iznesite komentar glede ovog scenarija geopolitičkog razvoja te predložite eventualne promjene u njegovoj koncepciji. Označite različitom bojom broj uz razinu usklađenosti i precioznosti za koju smatrate da je dostojna ovoga scenarija. Ako ona iznosi 1 ili 2 pokušajte navesti rješenja, koja bi povećala ujednačenost i preciznost scenarija.

	u potpunosti neusklađen i neprecizan	neusklađen i neprecizan	niti neusklađen i neprecizan niti precizan i usklađen	usklađen i precizan	u potpunosti usklađen i precizan
Scenarij „Status quo“	1	2	3	4	5

3. Scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“

Glavne značajke scenarija:

1. odustajanje od integracije u EU
2. izlazak Crne Gore iz NATO-a
3. ostvarenje različitih vojnih suradnji
4. dezintegracija BiH po više mogućih podjela
5. promjene državnih granica
6. nema rješavanja problema i regionalne suradnje
7. snažan rast utjecaja Rusije, Kine, Turske i ostalih
8. prevladavanje perifernog položaja.

Članstvo u EU godinama je bio prioritet svake zapadnobalkanske države, no javlja se i mogućnost ostanka izvan EU-a, odnosno razvoja kroz neutralnost, regionalnu suradnju ili kroz utjecaj neke druge države. Zamor od silnih obećanja članstva i više je nego prisutan te već i određeni političari govore o drugim opcijama, koje vode razvoju izvan granica EU-a. Gledajući širu sliku, moguće je kako će se proces pridruživanja prilagoditi svakoj državi te prestati gledati na regiju kao jedinstvenu, odnosno moguće je da, primjerice, Albanija, Sjeverna Makedonija i Crna Gora uđu u EU-u zbog (trenutačno) jasne izražene želje članstva, a ostali ne.

Crna Gora zadnjih godina postaje glavno geopolitičko središte utjecaja Srbije, Rusije i EU-a/SAD-a ta država gubi nekoć jasno usmjerenje euroatlantizmu. Postoji mogućnost prevage srbijansko-ruskih utjecaja i povlačenja države iz NATO-a. Isto to članstvo država u Savezu, prema rekonstrukciji regije bi jedino bilo sporno u Crnoj Gori jer ostale države članice ne pokazuju tendenciju izlaska, odnosno BiH i Srbija svakako ne bi ušle u Savez. Javlja se čak i mogućnost vojne suradnje s drugim državama, primjerice, Srbije sa Rusijom.

Pitanje funkcioniranja BiH kao države pretvorilo se u dnevopolitičku temu svih država regije i njena moguća podjela predstavljena jednu od okosnica ovoga scenarija. Prema većini opcija podjela: Republika Srpska bi se pripojila Srbiji, dio većinski hrvatskog stanovništva Hrvatskoj

te bi se osnovala samostalna država Bošnjaka. Teško je reći kakav bi put dezintegracije BiH bio i bi li prošao bez rata, no najveći zagovaratelji podjele svakako bi bili političari RS.

Promjene državnih granica u regiji prije svega se odnose na spomenutu dezintegraciju BiH te pripajanje sjevera Kosova Srbiji, odnosno Preševske doline Kosovu. Tu se još javljaju i mogućnosti promjene granica na Sandžaku i neki oblik dezintegracije Sjeverne Makedonije kroz različite pretenzije njenih susjeda. Sve bi ove promjene granica dovele do stvaranja većinski etnički homogenih država i možebitno zaustavile sadašnje međuetničke napetosti u tim državama. Najveći gubitnici svakako bi bili BiH i Sjeverna Makedonija, koji imaju najmanje etički homogen sastav uz Crnu Goru, koja bi ostala samostalna, ali uz srbijanski utjecaj.

Zatezanje međudržavnih odnosa regije svakako se može povećati u budućnosti, ponajprije zbog zauzimanja čvrstih stavova o promjeni, odnosno održavanju državnih granica. Takvo zatezanje doprinijelo bi tome da se međudržavni problemi uopće ne bi rješavali. Regionalna suradnja bi stagnirala i ostala na razini ekonomske s daljnjom opasnošću trgovinskog (carinskog) rata.

Utjecaji drugih država bit će sve veći kako će se mijenjati geopolitičke prilike svijeta i sve više država će težiti ostvariti što više utjecaja na druge. U ovom scenariju EU-utjecaj će i dalje slabiti, dok bi se utjecaj SAD-a mogao pojačati zbog povećanog ruskog miješanja u regiji. Kina će nastojati i dalje snažiti svoj utjecaj, a Turska će biti jedan od glavnih faktora utjecaja na možebitnu samostalnu bošnjačku državu to jest bit će veliki zagovaratelj jedinstva BiH sa drugim muslimanskim državama. Prostor Zapadnog Balkana bit će pravi poligon sukoba civilizacija što će donijeti daljnji razvoj regije kao periferije Europe u kojoj se isprepliću toliki utjecaji.

Molim Vas iznesite komentar glede ovog scenarija geopolitičkog razvoja te predložite eventualne promjene u njegovoj koncepciji. Označite različitom bojom broj uz razinu usklađenosti i precioznosti za koju smatrate da je dostojna ovoga scenarija. Ako ona iznosi 1 ili 2 pokušajte navesti rješenja, koja bi povećala ujednačenost i preciznost scenarija.

	u potpunosti neusklađen i neprecizan	neusklađen i neprecizan	ni neusklađen i neprecizan ni precizan i usklađen	usklađen i precizan	u potpunosti usklađen i precizan
Scenarij „Rekonstrukcija Zapadnog Balkana“	1	2	3	4	5

ŽIVOTOPIS

Danijel Bačan rođen je 6. prosinca 1999. godine u Zagrebu, a živi u Šenkovcu, malenom mjestu u općini Brdovec. Osnovnu školu „Ivan Perkovac“, pohađao je u Šenkovcu, a srednju školu „Ban Josip Jelačić“ u Zaprešiću. Tijekom osnovnoškolskog obrazovanja, od 2006. do 2014. godine višestruko je nagrađivan odlukom Učiteljskog vijeća te je sudjelovao na natjecanjima znanja iz geografije i povijesti. U sklopu srednjoškolskog obrazovanja od 2014. godine, tri puta je nagrađen Diplomom Grada Zaprešića za uspjehe na županijskim i državnim razinama natjecanja znanja iz geografije, povijesti i vjeronauka. Godine 2018. upisuje preddiplomski istraživački studij geografije na Geografskom odsjeku PMF-a u Zagrebu. Takom studiranja sudjelovao je na promociji svog fakulteta te mu je za to uručena diploma. Sudjelovao je i na kongresu „Depopulacijski momentum“ gdje je predstavio rad „Demografska slika aglomeracije Zaprešić“, koji je objavljen u zborniku radova. Područje interesa, prije svega mu predstavlja, politička geografija i geopolitika s naglaskom na Jugoistočnu i Istočnu Europu. Drugi interes mu predstavlja urbana geografija s naglaskom na satelitske gradove. Aktivni je član Tamburaškog zbora „Gaj“ iz Zaprešića zadnjih sedam godina, u kojem svira bugariju te je sudjelovao i na županijskim smotrama hrvatske tradicijske glazbe. Prisutan je na društvenim mrežama kao *mikroinfluencer* te je sudjelovao u izradi knjige „Portreti Hrvatske“. Aktivno se služi engleskim jezikom i u manjoj mjeri njemačkim jezikom, ima položenu DSD 1 diplomu i određene dijelove DSD 2 diplome.